

המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן
ומכון כנרת ע"ש דן שומרון
גאים להציג:

כנס השקת אגודת חוקרי צבא - חברה בישראל

תוכנית המושבים וההרצאות בכנס

14/12/2011-15/12/2011

תוכן העניינים

1..... **מפת הגעה**

2-10..... **תוכנית הכנס**

11-45..... **ריכוז תקצירים לפי מושבי הכנס**

11-17..... מושב א': יום רביעי 11:30-13:00

18-22..... מושב ב': יום רביעי 14:00-15:30

22-25..... מושב ג': יום רביעי 16:00-17:30

25-31..... מושב ד': יום רביעי 18:00-19:30

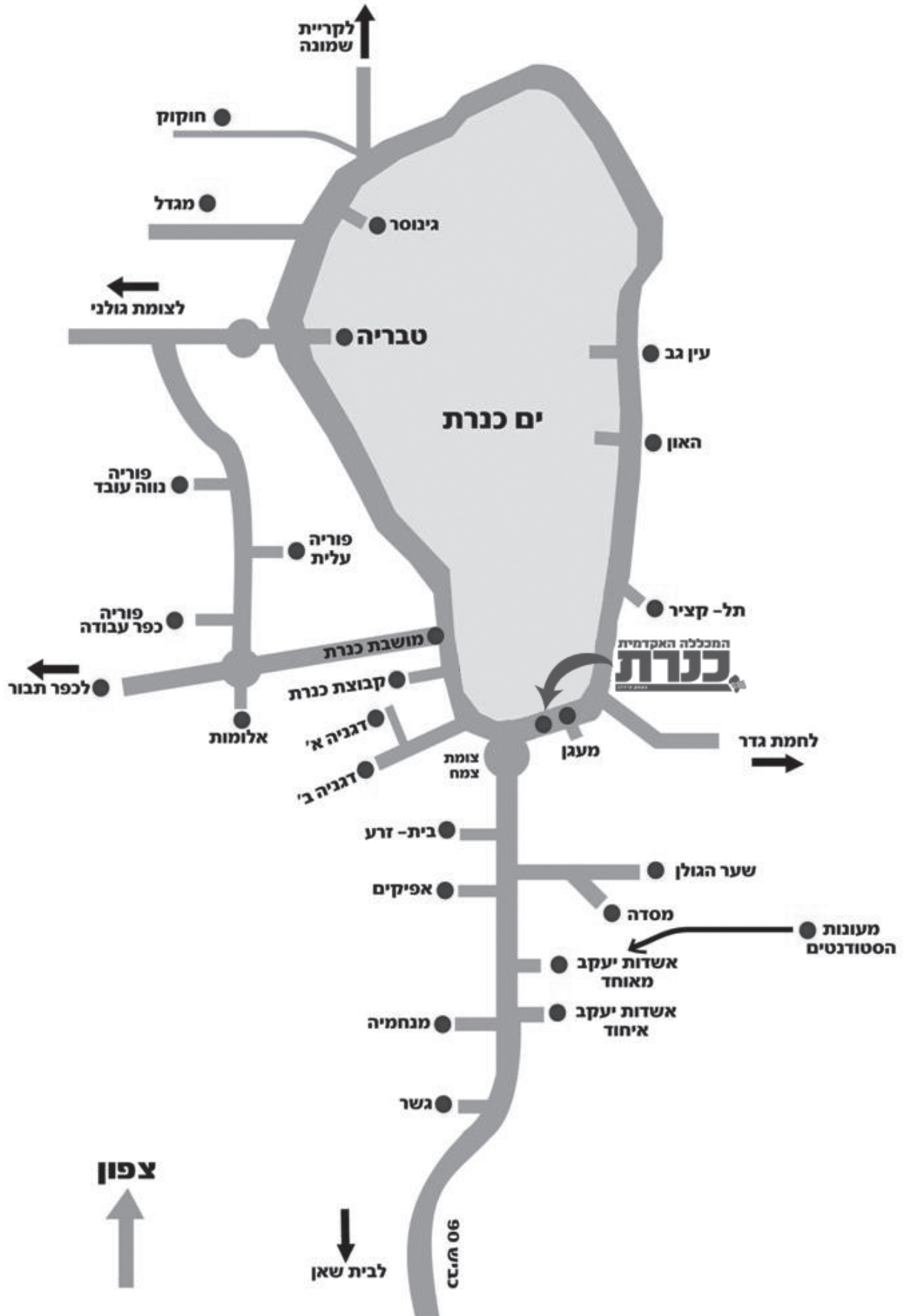
31-35..... מושב ה': יום חמישי 08:30-10:00

35-39..... מושב ו': יום חמישי 10:30-12:00

39-45..... מושב ז': יום חמישי 12:30-14:30

46-52..... **נספח א' - טיוטת תקנון העמותה**

**מפת התמצאות
 בישובי סובב כנרת**

עיצוב: מירית אלפסי

תוכנית הכנס

• יום ד', 14 דצמבר 2011

08:00: הרשמה, לובי אולם אירועים, בית גבריאל (סמוך למכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן).

09:00-10:00: התכנסות וקבלת פנים, אולם אירועים, בית גבריאל

• 10:00-11:15 מליאה מס' 1

10:00-10:45: פתיחת הכנס וברכות

ברכות: ד"ר זאב דרורי, יו"ר, מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן.
אלוף (מיל') אילן בירן, יו"ר הוועד המנהל, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן.
אלוף (מיל') עוזי דיין, יו"ר, דירקטוריון מפעל הפיס ויו"ר המועצה לביטחון לאומי בעבר.
מר יוסי ורדי, ראש המועצה האזורית עמק הירדן.
ד"ר ראובן גל, יו"ר ועדת ההקמה של אגודת חוקרי צבא חברה בישראל, מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן.

10:45-11:15: הרצאת פתיחה: פרופ' אסא כשר, אוניברסיטת תל-אביב, **הזהות המעורפלת של צה"ל: לא צבא, לא מליציה, מה כן?**

• 11:30-13:00: מושב א'

101. אינמים קיומיים, מדיניות, רשתות ביטחוניות ויחסי חברה-פוליטיקה-צבא (באנגלית)
(טריגובוף, 205)

יו"ר: גבי שפר, האוניברסיטה העברית בירושלים.
משתתפים:

- א. אורן ברק, האוניברסיטה העברית בירושלים, יחסי התחום הביטחוני והתחום האזרחי בישראל: מבט מבעד למראה.
- ב. יונתן פרימן, האוניברסיטה העברית בירושלים, השפעת מודל הגיוס בדמוקרטיה על היציאה למלחמה וניהולה: מה ניתן ללמוד מן המקרה האמריקני לגבי המקרה הישראלי?
- ג. אוריאל אבולוף, אוניברסיטת תל-אביב, ביטחון קיומי כמאמר-מעשה: דמוגרפיה, דמוקרטיה וגרעין בשיח ספק-הקיום היהודי ישראלי
- ד. איתן שמיר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, הדרך הלאומית למלחמה - מבט השוואתי

101. Existential Threats, Policies, Security Nets and Civil - Political -Military Relations. (1130-1300, Trigobof 205)

Cahir: Gabriel Sheffer, Hebrew University of Jerusalem

a. Oren Barak, Hebrew University of Jerusalem, Security - social spheres' relations: The view from the mirror.

b. Yonatan Freeman, Hebrew University of Jerusalem, The impacts of the recruitment model in

democracy on launching a war and of its conduct: What can be learned about the Israeli case from the American experience?

c. Uriel Abulof, Tel Aviv University, **Existential security as a basic reference to action: Demography, democracy and dialogue about the Jewish and Israeli existence.**

d. Eitan Shamir, Ben-Gurion University of the Negev, **The national way to war: A comparative perspective.**

102. יחסי הגומלין בין העורף האזרחי למערכת הביטחון בישראל - דילמות ואפשרויות (טריגובוף, 201)

יו"ר: אבי ביצור, אוניברסיטת בר-אילן, המכללה האקדמית בית-ברל ומכללת רחובות משתתפים:

- א. אייל ברסלר, אוניברסיטת תל-אביב, חוק, משפט והעורף האזרחי
- ב. רובי רוגל, המכללה האקדמית תל-חי, חוסן ועמידות חברה מול האיומים על העורף האזרחי
- ג. זאב זיוון, המכללה האקדמית בית-ברל, הספר השלישי מהו? העורף היה לספר
- ד. דוד אורנאי, אוניברסיטת בן-גוריון, מיגון האוכלוסיה והעורף האזרחי כנדבך בביטחון ישראל
- ה. דב תמרי, המכללה האקדמית בית-ברל, האם העורף מוגן?

103: תרבות אסטרטגית ויחסי צבא - חברה בישראל

(טריגובוף, 203)

יו"ר: אייל לוין, המרכז האוניברסיטאי אריאל

משתתפים:

- א. מיטל ערן-יונה, צה"ל ורוני טיארג'אן (אור), צה"ל, אמון הציבור בצה"ל - יציבות ושינוי
- ב. מאיר סיון, אוניברסיטת חיפה, התרחבות תפקידיו של צה"ל ופרדיגמת המקצוענות החדשה" המקרה של פינוי גוש קטיף - היבטים השוואתיים ביחסי צבא - חברה
- ג. אלונה הרנס, האוניברסיטה העברית בירושלים, יחסי צבא-חברה והדינמיקה של השיח והפרקטיקה הניהוליים-עסקיים בצה"ל
- ד. איתמר ריקובר, אוניברסיטת בר-אילן, שורשי התרבות האסטרטגית הישראלית

104: המשאב האנושי בשירות הביטחון: מורשת, מילואים ושירות לאומי אזרחי

(טריגובוף, 104)

יו"ר: עמיר בר-אור, האוניברסיטה העברית והמכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

משתתפים:

- א. אסף חזני, צה"ל, תמורות במוסד המילואים ובמלחמה
- ב. ראובן גל, מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן, שירות צבאי ושירות אזרחי בישראל - שני צדדים של אותה מטבע?
- ג. איטה ביק, המרכז האוניברסיטאי אריאל, הפוליטיקה של שירות לאומי אזרחי: מפלגתיות ומחאה
- ד. ניב פוריה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, "עדים במדים" - פעילות מורשת ככלי לניהול המשאב האנושי בצה"ל

13:00-14:00: ארוחת צהרים בספרייה האקדמית ע"ש משפחת סקלאר (קומה 1-)

במכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

• 14:00-15:30: מושב ב'

105. **אקדמיה צבאית בצה"ל - ביקורת, תהליכים ותמונת מצב (שולחן עגול)**
(טריגובוף, 104)

מארגנים: עוזי בן-שלום, צה"ל ואיתן שמיר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
מגיבים: סטיוארט כהן, אוניברסיטת בר אילן, ארנון סופר, המכללה לביטחון לאומי ואוניברסיטת חיפה, גדעון שרב,
צה"ל ויגיל הנקין, צה"ל

106. **דמות הלוחם היהודי והפלסטיני בשנים 1936-1956**
(טריגובוף, 201)

יו"ר: שגיא טורגן, צה"ל
משתתפים:

א. הלל כהן, האוניברסיטה העברית, **הלוחם הערבי בפלסטין 1936-1948: מקורות ומאפיינים**
ב. אלון קדיש, האוניברסיטה העברית וצה"ל, **החתך האנושי של לוחמי ההגנה והפלמ"ח 1941-1948**
ג. שגיא טורגן, צה"ל, **החתך האנושי של חיילי צה"ל 1949-1956**

107. **שכול וסוגיית הנפגעים כהשתקפות של יחסי צבא חברה בישראל**
(טריגובוף, 203)

יו"ר: מיטל עירן-יונה, צה"ל
משתתפים:

א. מיטל עירן-יונה, צה"ל וגיא ברוקר, צה"ל, **מי אנחנו - גיבורי אנטבה או נכנעי ג'בריל?**
ב. מוטי ספראי, צה"ל, **הרגישות לנפגעים מפרספקטיבה ארגונית: מלחמת יום הכיפורים כמקרה בוחן**
ג. אודי לבל, המרכז האוניברסיטאי אריאל; מו"פ אזורי השומרון ובקעת הירדן, **על התהוותה של "פאניקה מחללים" מקורותיה והשלכותיה: ממלחמת לבנון הראשונה לעסקת שליט.**

108. **ישן מפני חדש תוציאו? - הצנזורה הצבאית בישראל מהמנדט הבריטי עד ימינו**
(טריגובוף, 205)

יו"ר: הלל נוסק, המסלול האקדמי המכללה למינהל והמכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן
משתתפים:

א. גיורא גודמן, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן, **"עין של נץ וקול של יונה": הצנזורה הבריטית בתקופת המנדט,**
1948-1936

ב. חיים פרנקל, המסלול האקדמי המכללה למינהל והמכללה האקדמית כנרת, **מי צריך צנזורה צבאית כאשר יש צנזורה עצמית? העיתונות הישראלית בסוגיית קו בר-לב (דצמבר 1968 - אוקטובר 1973)**

ג. הלל נוסק, המסלול האקדמי המכללה למינהל והמכללה האקדמית כנרת ויחיאל לימור, אוניברסיטת ת"א, **הפרדוקס הישראלי - הצנזורה הצבאית כמגינה על חופש העיתונות**

ד. סימה וואקנין-גיל, צנזור ראשי, צה"ל, **דברי תגובה**

109. **פאנל משודר LIVE בקול ישראל בנושא "בעיות הביטחון המרכזיות של ישראל"**

מנחה: יצחק נוי. **משתתפים:** פרופסור יורם פרי, אלוף (מיל'), הרצל שפיר, פרופסור יהודה בן מאיר, אלוף (מיל') עוזי דיין וד"ר זאב דרורי.

סוגיית האיום האירני

חוסר השקט בגזרת מצרים

מערכת היחסים עם ארצות הברית

השפעות התמורות בסוריה ולבנון

(אולפני טלוויזיה, המחלקה לתקשורת, קומה 1- טריגובוף).

• 16:00-17:30: מושב ג'

110. מלחמה במרחב המתקשב (Cyberspace Wars) (באנגלית)

(טריגובוף, 104)

יו"ר: אלעד פופוביץ', המרכז הבינתחומי הרצליה

משתתפים:

- א. טל פבל, המכללה האקדמית נתניה, מרשתות קשר לרשתות חברתיות: שימושים אפשריים באינטרנט עבור צה"ל
ב. סימה וואקנין-גיל, צה"ל, איזון בפרסום מידע ביטחוני - פגיעה בתווך האינטרנטי במדינה דמוקרטית
ג. אלעד פופוביץ', המרכז הבינתחומי הרצליה, חזיתות מתקשבות: בין שדה הקרב לסלון הבית.

110. Cyberspace Wars (1600-1730, Trigobof 104)

Chair: Elad Popovitch, IDC Herzeliya

a. Tal Pavel, Netanya Academy, From Communication Networks to Social Networks: Possible Uses of the Internet for the Benefit of the IDF.

b. Sima Vaknin-Gil, IDF, Balancing between State Security and Freedom of Speech in the Web.

c. Elad Popovitch, IDC Herzeliya, Virtual Worlds / Real Life Attacks

111. היבטים נוספים של מיליטריזם

(טריגובוף, 201)

יו"ר: עפרה בן-ישי, "אנשים"

משתתפים:

- א. אורי גורדון, מכון הערבה ללימודי הסביבה, ירוק זית: סביבה, מיליטריזם, וצבא ההגנה לישראל
ב. עוזי בן-שלום, צה"ל ויצחק בנבניסטי, צה"ל, מוטיביציה ללחימה בצה"ל - ניתוח קונטקסטואלי ומבני
ג. עמירם אורן, הממד הטריטוריאלי של הביטחון יחסי צבא וחברה בישראל

112. עוצמה רכה בעולם של אתגרי העוצמה הקשה

(טריגובוף, 203)

יו"ר: אפרת אלרון, אוניברסיטת סימון פרייזר, ונקובר, קנדה

משתתפים:

- א. רון שליפר, המרכז האוניברסיטאי אריאל, אסטרטגיית השכנוע הפלסטינית מול צה"ל והחברה בישראל 1953-2008
ב. רוני טיארג'אן (אור), צה"ל, מה משפיע על יכולת ההתמודדות של העורף עם המצב הביטחוני?
ג. אפרת אלרון, אוניברסיטת סימון פרייזר, ונקובר, קנדה, כוחות השלום והתמודדותם עם לוחמה א-סימטרית

• 18:00-19:30: מושב ד'

113. מנהיגות צבאית והמקצוע הצבאי בישראל - מבט מהשטח

(טריגובוף, 104)

יו"ר: עוזי בן-שלום, צה"ל ויובל צור, מכללת ספיר

משתתפים:

- א. יובל צור, מכללת ספיר, מנהיג או מובל? מנהיגות אווירית מקצועית
ב. עוזי בן-שלום, צה"ל, תמורות במקצוע הצבאי בישראל: המקרה של המכללה לפיקוד טקטי (מלט"ק)
ג. הדס מיניקה-ברנד, צה"ל, מנהיגות צבאית בסביבה צבאית אזרחית: המקרה של מפקדי חטיבה מול אוכלוסיה אזרחית

114. היבטים שונים של החוסן החברתי בישראל (א')

(טריגובוף, 205)

יו"ר: מאיר אלרון, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

משתתפים:

- א. גבי בן דור, אוניברסיטת חיפה, ואיל לוי, המרכז האוניברסיטאי אריאל, תמורות במעמדו של צה"ל ובמעמד מוסדות השלטון במדינת ישראל, בהסתמך על סקר החוסן הלאומי
 ב. ענת וולדמן, רוני טיארג'אן, צה"ל, האיום הביטחוני בעיני הציבור הישראלי - קווים לדמותו
 ג. מיקי הר געש, השפעת הטרור על השגת 'המטרות הצבאיות', המקרה הישראלי משנת 2000

115. היבטים חברתיים וערכיים של השרות הצבאי

(טריגובוף, 201)

יו"ר: יהודה בן-מאיר, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

משתתפים:

- א. אביתר בן-צדף, המרכז הבינתחומי הרצליה, רוחם של גיבורי ישראל בכל הדורות תלווה אותנו בקרב - העיטורים והצל"שים בצה"ל כשיווק עצמי, כהיסטוריה, כפוליטיקה וכמשאב לעיצוב מפקדים ולוחמים ולקידומם
 ב. אסף שפירא, האוניברסיטה העברית ירושלים, המאבק על הענקת אזרחות לילדי מהגרי העבודה בישראל - תפקידו של השירות הצבאי
 ג. מידד אבידר, שירה ריבנאי בהיר, צה"ל, "תרומה למדינה שלך קודם כל, זה גם סיפוק אישי": בין תרומה לקולקטיב לקידום האינדיבידואל בתפיסות שרות של מועמדים לשרות ביטחון
 ד. יונה רוכלין, אוניברסיטת חיפה, "ברוך שובכם גיבורי ישראל" - יחסה של החברה הישראלית לשבוייה

116. משפט, מוסר ומוראל

(טריגובוף, 203)

יו"ר: גיא זיידמן, המרכז הבינתחומי הרצליה

משתתפים:

- א. אהרן עזתי, יד טבנקין - מרכז מחקרי, רעיוני ותיעודי של התנועה הקיבוצית, התמודדות עם דילמות מוסריות של חיילים בני קיבוץ מקרה בוחן - פעולת גמול בכפר קיביה 1953
 ב. אייל נון, סמכויות מלחמה בישראל - לקחים חוקתיים לאחר מלחמת לבנון השנייה
 ג. אראלה גרסיאני, אוניברסיטת VU, אמסטרדם, חיילים קרביים וסוגיות מוסריות

19:45-21:15: ארוחת ערב חגיגית בספרייה האקדמית ע"ש משפחת סקלאר

(קומה 1-) המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

יו"ר: ד"ר ראובן גל, ד"ר ראובן גל יו"ר ועדת ההקמה של אגודת חוקרי צבא חברה בישראל, מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן.

בהשתתפות:

פרופ' אריה רטנר, נשיא, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן.
 ד"ר זאב דרורי, יו"ר, מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן.
 (קטע מוזיקאלי)

נאומים:

ד"ר ג'והן אלן ויליאמס, יו"ר ונשיא IUS, ארה"ב
Dr. John Allen Williams, USA

הענקת תעודת כבוד לפרופ' משה ליסק - דברים: פרופ' יגיל לוי
 (קטע מוזיקאלי)

ד"ר ברנארד בואן, צרפת
Dr. Bernard Boëne, France

21:30: מפגש לא-פורמאלי עם האורחים מחו"ל.

• יום ה', 15 דצמבר 2011

• 08:30-10:00: מושב ה'

117. תקשורת וביטחון בישראל (א')

(טריגובוף, 205)

יו"ר: זאב דרורי, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

משתתפים:

א. זאב דרורי, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן, יחסי צבא, תקשורת ופוליטיקה בישראל.

ב. אפרים לפיד, הנהלת צוות, יחסי צבא - חברה: נפגעים בצה"ל - הצבא מתקרב, החברה מתרחקת

ג. הלל נוסק, המסלול האקדמי המכללה למינהל והמכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן, יחסי הגומלין בין הצבא

לתקשורת - עידן התקשורת החדשה

118. נשים במבחן השילוב

(טריגובוף, 104)

יו"ר: אלישבע רוסמן, אוניברסיטת בר-אילן

משתתפים:

א. נורית גילת, עשי לנו קפה: תולדות הח"ן 1948 - 1967

ב. רז שגיא, פורום לחוסן צה"ל, נשים לוחמות בצה"ל - השילוב הראוי

ג. הנרייט דאהן - כלב, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, משילות ופמיניזם: בין הפוליטי ללא פוליטי- נשים בתפקידי מושלות

ומצביאות.

119. תהליכי קבלת החלטות במערכת הצבאית

(טריגובוף, 201)

יו"ר: אלון קדיש, האוניברסיטה העברית וצה"ל

משתתפים:

א. שאול קמחי, המכללה האקדמית תל-חי, סימולציה של קבלת החלטות בתנאי קרב תחת איום של ועדת חקירה:

מחקר ניסויי

ב. אהד לסלוי, צה"ל, מטכ"ל ממרס - פיקוד ממאדים: השורשים למתיחות בין המטכ"ל לפיקוד המרחבי בזמן חירום

ג. שמואל צבאג, מכללת אשקלון, הממשק בין הדרג הצבאי לבין הדרג המדיני בסוגית סיום מלחמת לבנון השנייה

120. מגמות העימותים המודרניים - השלכות ולקחים מהמלחמה בעיראק, אפגניסטן ולוב (אנגלית)

(טריגובוף, 203)

יו"ר: דן פיוטקין, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

משתתפים:

1. דן פיוטקין, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), אתגרי צבאות המערב בהתמודדות עם העימותים בעיראק

ובאפגניסטן

2. כריסטופר דנדקר, קינגס קולג', לונדון, עיראק, אפגניסטן ולוב - האם הגענו לקיצו של עידן ההתערבות הצבאית?

3. ג'יימס ראסל, צי ארצות הברית, מגמות בסכסוכים בני זמננו - הממשק של יחסי צבא - חברה באפגניסטן

4. אסף מוגדם, המרכז הבינתחומי הרצליה, העתיד של הג'יהאד הגלובלי

120. New Trends in Modern Conflicts - Outcomes and Lessons-Learned from wars in Iraq, Afghanistan and Libya.

(0830-1000, Trigobof, 203)

Chair: Dan Fayutkin, INSS

- a. Dan Fayutkin, INSS, **Challenges of Western Military Forces in New Kinds of Conflicts.**
 b. Christopher Dandeker, King's College, London, **Pursuing Success Since 2001: Iraq, Afghanistan and Libya: Is the Era of Intervention Over?**
 c. James A. Russell, Naval Postgraduate School, Monterey, California, **Civil-Military Relations and Nation Building: The US Experience in Afghanistan.**
 d. Assaf Moghadam, International Institute for Counter-Terrorism (ICT), IDC Herzliya, **The Future of Global Jihad.**

• 10:30-12:00: מושב ו'

121. חקר המגדר

(טריגובוף, 104)

יו"ר: יעל טופל, צה"ל

משתתפים:

- א. עדנה לומסקי פדר, האוניברסיטה העברית ירושלים, **השפעת השירות הצבאי על סיפור חייהן של נשים בישראל**
 ב. יעל טופל, צה"ל, **צבא המילואים מזווית מגדרית - דוגמה להשפעתן של תפוסות חברתיות על העשייה הצבאית**
 ג. נדב שאלתיאל, תוכניות לשוויון הזדמנויות בצבאות זרים - משקפיים לפרספקטיבה מגדרית על יחסי צבא, חברה ומדינה
 ד. רוני טמיר, צה"ל, **הטמעת הראייה המגדרית בצה"ל - מהפרטי לכללי**

122. יחסי דרג מדיני - דרג צבאי בישראל: בשגרה ובעימות

(טריגובוף, 201)

יו"ר: שמעון גולן, צה"ל

משתתפים:

1. זאב אלרון, צה"ל, **יחסי הדרג הצבאי והמדיני בהכנת התוכנית הרב-שנתית של צה"ל ובהגשמתה בשנים 1952-1955**
 ב. שמעון גולן, צה"ל, **יחסי הדרג המדיני והדרג הצבאי במלחמת יום הכיפורים**
 ג. עמיר בר-אור, האוניברסיטה העברית ומכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן, **מחולשה לחלישה - יחסי דרג מדיני והדרג הצבאי במעבר מיישוב למדינה**

123. מגמות העימותים המודרניים (אנגלית)

(טריגובוף, 203)

יו"ר: דן פיוטקין, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

משתתפים:

1. ג'ו תומאס, צי ארצות הברית, **כיצד להתכונן למלחמה ההיברידי? אתגרים בפיתוחם של מנהיגים צבאיים לשנת 2020 ואילך.**
 2. מריה טרזה גואיסטי, אוניברסיטת פסקרה, איטליה, **השינוי הארגוני בצבא האיטלקי ותפקידו ככוח המשולב במשימות שמירת שלום**
 3. דייוויד ג'ונסון, מכון ראנד, **אתגרי המלחמה העתידית**
 4. יורם פרי, אוניברסיטת מרילנד, מרילנד, **המלחמה החדשה**

123. **New Trends in Modern Conflicts. (1030-1200, Trigobof, 203)**

Chair: Dan Fayutkin, INSS

- a. Joseph J. Thomas, United States Naval Academy, **Preparing for Hybrid Warfare and More: Challenges in Developing Military Leaders for 2020 and Beyond.**
 b. Maria Teresa Giusti, University "G. d'Annunzio" of Chieti-Pescara, Italy, **The Change of Organization inside Italian Armed Forces and their Role of «Peacekeeping» in the Actual Conflicts.**

c. David E. Johnson, RAND Corporation, **Competent, Concealed, Congested: The Challenges of Future Warfare.**

d. Yoram Peri, University of Maryland, College Park, Maryland, **The New War.**

124. תקשורת ובטחון (ב')

(טריגובוף, 205)

יו"ר: אפרים לפיד, הנהלת צוות, יחסי צבא-חברה

משתתפים:

א. ציפי ישראלי, מכללת עמק יזרעאל ואוניברסיטת תל-אביב, **תקשורת והיבטים אסטרטגיים של סכסוכים בעצמות נמוכה: מקרה המבחן של ישראל בלבנון 1985-2000**

ב. אלישבע רוסמן, אוניברסיטת בר-אילן וציפי ישראלי, מכללת עמק יזרעאל ואוניברסיטת תל-אביב, **"מלוחם" לבן של אמא? דמותו של החייל הישראלי בראי התקשורת**

ג. שלמה צדוק, גלי צה"ל - רדיו צבאי שיש לו מדינה: דמוקרטיה במבחן

ד. נחמן שי, כנסת ישראל, דיפלומטיה ציבורית בעת אלימות בעצמות נמוכה - ישראל 2000 - 2006

• 12:30-14:15: מושב ז'

125. דת וצבא

(טריגובוף, 201)

יו"ר: אשר כהן, אוניברסיטת בר-אילן

משתתפים:

א. סטיוארט כהן, אוניברסיטת בר-אילן, **בין 'מלחמת מצווה' ו'מצוות מלחמה': מגמות ביחס לשימוש בכוח צבאי בהלכה העכשווית**

ב. אשר כהן, אוניברסיטת בר-אילן, **בין שתי מערכות תובעניות: גיוס חרדים לצה"ל - דפוסים, אתגרים וסיכויים**

ג. אהרון (רוני) קמפינסקי, המכללה האקדמית אשקלון והמכללה האקדמית לחינוך אפרתה, **מעמד הדת בצה"ל בהשוואה לסוגיות אחרות ביחסי דת ומדינה**

ד. ענת רוט, אוניברסיטת בר-אילן, **אי ציות וסרבנות בציונות הדתית**

126. היבטים שונים של החוסן החברתי בישראל (ב')

(טריגובוף, 203)

יו"ר: קובי פלג, מכון גרטנר

משתתפים:

א. ראובן גל, מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת, **החוסן החברתי בישראל בתקופת האינתיפאדה השנייה**

ב. יהודה שחם ומולי להד, המכללה האקדמית תל-חי, **לקחים מניהול מרכזי חוסן ישוביים ב-20 השנים האחרונות**

ג. מאיר אלרון, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), **החוסן כאסטרטגיה מובילה בהתמודדות עם טרור מתמשך**

127. פסיכולוגיה פוליטית של "מקום": השומרון, צה"ל ומדיניות הביטחון

(טריגובוף, 104)

יו"ר: מרים ביליג, המרכז האוניברסיטאי אריאל ומו"פ אזורי שומרון ובקעת הירדן

משתתפים:

1. אמיר משיח, מכללת אורות אלקנה והמרכז האוניברסיטאי אריאל, **מתורת "הרב" לתורת המלך**

2. אסף ליבוביץ, האוניברסיטה העברית והמרכז האוניברסיטאי אריאל, **"מסגור אזור" - תהליך מדיני ונסיונה טריטוריאלית**

מיהודה ושומרון כצורך קיומי: השיח הליבראלי בישראל ורשתות הביטחון והתמודדותם עם תפיסת איום קיומי

ג. איתן אורקיבי, אוניברסיטת תל אביב והמו"פ שומרון ובקעת הירדן ההתנתקות, **שיח המחאה והיחס לצבא: הרטוריקה**

של הקריאה לסרבנות

ד. אודי לבל, המרכז האוניברסיטאי אריאל; מו"פ אזורי השומרון ובקעת הירדן ושושנה לוביש-עומר, המרכז האוניברסיטאי אריאל, השומרון כמרחב עיצוב תודעה ביטחונית: **על עיצובן של תרבויות אסטרטגיות מתחרות לפוסט - מודרניזם.**

128. יחסי דרג מדיני, דרג ביטחוני והשפעת מומחים

(טריגובוף, 205)

יו"ר: קובי מיכאל, המשרד לעניינים אסטרטגיים ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב

משתתפים:

1. קובי מיכאל, המשרד לעניינים אסטרטגיים ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב, **השפעות מאפייני הסביבה הגיאוגרפית של ישראל על יחסי הדרגים ותהליכי קבלת ההחלטות של הדרג המדיני.**
2. פיקי איש שלום, האוניברסיטה העברית ירושלים, **הרחק מלב המאפליה: שקיפות ומסדור היחסים בין מומחי הביטחון האקדמיים ומגזר הביטחון**
3. דב תמרי, המכללה האקדמית בית-ברל, **הידע הצבאי והשפעתו על הממשלות**
4. אלכס איש-שלום, המכללה האקדמית בית-ברל, **יחסי הגומלין בין הדרג מדיני למערכת הביטחון כפי שבא לידי ביטוי בפיקוח ובביקורת**

15:15-14:15: ארוחת צהרים בספרייה האקדמית ע"ש משפחת סקלאר (קומה 1-)

במכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

15:45-15:15: מליאה מס' 2 באולם הכנסים בבניין טריבוגוף

במכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

יו"ר: יורם פרי, אוניברסיטת מרילנד, מרילנד
הרצאת סיום: המשנה לראש הממשלה והשר לעניינים אסטרטגיים,
רא"ל (מיל.) משה (בוגי) יעלון

16:30-15:45: מליאה מס' 3 בספרייה האקדמית ע"ש משפחת סקלאר (קומה 3)

במכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן

יו"ר: ראובן גל, יו"ר הכנס; מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן
אסיפת יסוד של אגודת חוקרי צבא-חברה בישראל

נ ע י ל ה

ריכוז תקצירים לפי מושבי הכנס

• 11:30-13:00: מושב א'

101. **איומים קיומיים, מדיניות, רשתות ביטחוניות ויחסי חברה-פוליטיקה-צבא (באנגלית)**

יו"ר: גבי שפר, האוניברסיטה העברית בירושלים.

ההרצאה תעסוק בהיבטים הכלליים של הנושא, בכלל, ובהשפעות איומים קיומיים אמיתיים ומדומיינים על הדמוקרטיה הישראלית, בפרט. ההיבטים החשובים בהקשר הזה שידונו הם השפעות הרקע התרבותי-החברתי-פוליטי במדינת ישראל; מצב המערכות החברתית, הפוליטית והצבאית, ויחסן של המערכות האלה לאיומים; ותהליכי קביעת המדיניות, בכלל, ולגבי איומים כאלה, בפרט. אחת השאלות המרכזיות העולה מעיסוק בנושא היא האם המדיניות נקבעת על ידי הפוליטיקאים או על ידי אנשי מערכת הביטחון באמצעות רשתות פורמאליות ובלתי פורמאליות מורכבות הקיימות והמוקמות בישראל. הדיון כולו יהיה מנקודת ראות השוואתית עם דמוקרטיות דומות לישראל.

משתתפים:

1. אורן ברק, האוניברסיטה העברית בירושלים, **יחסי התחום הביטחוני והתחום האזרחי בישראל: מבט מבעד למראה.**

במחקר על יחסי התחום הביטחוני והתחום האזרחי בישראל יש כמה וכמה עבודות משוות בין המקרה הישראלי ובין מדינות מערביות כמו ארה"ב, בריטניה, צרפת ושווייץ, אך רק עבודות בודדות משוות בין ישראל ובין מדינות לא-מערביות. ההשוואות מן הסוג הראשון נשענות על שלוש הנחות-יסוד: (א) ישראל היא מדינה שהשלימה את תהליך ההיווצרות שלה, ובכלל זה כינון גבולות ברורים בין התחום הביטחוני והתחום האזרחי. (ב) ישראל היא דמוקרטיה אפקטיבית, אם לא ליברלית, כמו מדינות המערב. (ג) ישראל ניצבת מול "איומים קיומיים" פנימיים וחיצוניים למן עצמאותה. נייר זה יבחן באופן ביקורתי את ההנחות הללו ועל-ידי כך יפתח פתח להשוואות מעניינות בין ישראל לבין מדינות נוספות, ובפרט מחוץ למערב. ראשית, אטען כי תהליך היווצרות המדינה בישראל טרם הושלם והגבולות בין התחום הביטחוני והתחום האזרחי בה מטושטשים ומאופיינים ב"רשת ביטחונית" הכוללת אישי ביטחון בשירות פעיל ובפנסיה ושותפיהם האזרחיים. שנית, אטען כי ישראל היא "דמוקרטיה פורמלית" וכי המגזר הביטחוני בה מחזק את מעמדו הדומיננטי של המגזר היהודי. לבסוף, אטען כי אישי ביטחון ישראליים מעצימים את האיומים הנשקפים למדינה ומציגים את המגזר הביטחוני כמגן העיקרי מפניהם. בהתבסס על מאפיינים אלו של המקרה הישראלי, אשווה בינו ובין כמה מדינות אחרות ובהן דרום-קוריאה, דרום אפריקה, טיוואן, סינגפור, תורכיה ולבנון.

2. יונתן פרימן, האוניברסיטה העברית בירושלים, **השפעת מודל הגיוס בדמוקרטיה על היציאה למלחמה וניהולה: מה**

ניתן ללמוד מן המקרה האמריקני לגבי המקרה הישראלי?

מאז שנת 2003 עיראק מהווה מוקד מרכזי בלחימה בין צבא ארצות הברית ושלל אויבים. אף על פי שהשוואות נעשו בין מלחמה זו ומלחמת וייטנאם, הבדל מהותי בין שני המקרים שטעון הסבר הוא העדר תנועת התנגדות המונית ואקטיבית בקרב אזרחי ארצות הברית בתקופת מלחמת עיראק לעומת מלחמת וייטנאם. בהרצאתי אטען כי היעדר תנועה שכזו במלחמת עיראק נובע מעצם העובדה שהיה הבדל משמעותי בסוג הצבא שנשלח למערכה בשני המקרים. בעוד שלארצות הברית היה צבא המבוסס על שירות חובה בזמן מלחמת וייטנאם, במשך המלחמה בעיראק עמד לרשותה צבא מתנדבים. בחינה השוואתית בין התקופות מלמדת כי השינוי במודל הגיוס של ארה"ב גרם לאזרחים ולמנהיגיהם שוני בנכונות להקריב חיילים. בפועל, מודל גיוס החובה צמצם את הפער בין האזרח והחייל, ולפיכך גרם לכניסה יותר זהירה למלחמה וניהולה באופן שצמצם את סיכון החייל, אפילו על חשבון פגיעה באזרחי האויב. אולם, לאחר שהצבא הפך לצבא למתנדבים קרה ההפך והייתה זהירות פחותה בכניסה למלחמה ונכונות רבה יותר לסכן חיילים. מחקר זה, שבוחן את ארה"ב, מדינה דמוקרטית חשובה המשמשת מקור לחיקוי עבור אחרים, יכול להיות מועיל לדמוקרטיה הישראלית שבעת האחרונה דנה במעבר לצבא מתנדבים.

3. אוריאל אבולוף, אוניברסיטת תל-אביב, **ביטחון קיומי כמאמר-מעשה: דמוגרפיה, דמוקרטיה וגרעין בשיח ספק-הקיום**

היהודי ישראלי

"אסכולת קופנהגן" שנולדה לפני קרוב לשני עשורים, שרטטה מחדש את משמעות הביטחון בחקר היחסים הבינלאומיים, והצמיחה דור חדש של מחקרי-ביטחון. לגישה, ביטחון אינו אובייקטיבי, אלא בין-סובייקטיבי, ועיקרו

בתהליך ההבניה החברתית של איום קיומי בשיח הציבורי. ביטחון הוא אפוא מאמר-מעשה (speech-act) המכונן הוויה חדשה. מטרתו של מאמר זה כפולה: תיאורית, אבחן ביקורתית את "אסכולת קופנהגן" ואטען כי בצד הישגיה היא לוקה בפשטנות-יתר. האסכולה מתארת תוואי סטיכי, חד-מימדי וצר מדי של תהליך הבניית הביטחון, המוליך ממאמר מעשה בידי אליטות, עבור בקבלה ציבורית, לנקיטת "אמצעים חריגים" בידי המדינה. אמפירית, אבחן את מעלותיה ומגרעותיה של האסכולה באמצעות ניתוח הבניית שלושה "איומים קיומיים" בשיח הציבורי היהודי-ישראלי בדור האחרון: האיום הדמוגרפי, האיום האנטי-דמוקרטי והאיום הגרעיני. בחינה זו מלמדת על הטרוגניות דינמית. אנשי-צבא, חוקרים, אנשי-תקשורת, פוליטיקאים ואזרחים מהשורה נוטלים כולם חלק פעיל באריגת רשת-הביטחון הישראלית, על חוריד (האיומים הקיומיים), וחבליד (דרכי-ההתמודדות עם האיומים).

ד. איתן שמיר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, **הדרך הלאומית למלחמה - מבט השוואתי**
המושג national way of war (תרגום חופשי: הדרך שבה עושה אומה מלחמה) מתייחס להיבטים שונים שבה מתייחסת אומה למלחמה וללחימה. היבטים אילו כוללים כיצד אומה מסוימת מתייחסת למלחמה כמרכיב ביחסים הבינלאומיים, וכיצד היא מתכננת מנהלת ומוציאה לפועל את מלחמות. זו מתורגמת גם ללוחמה עצמה, ולביטוי שלה בשדה הקרב. מקובל לראות קשר בין הדרך שבה עושה אומה מלחמה לבין ההקשר הרחב של תרבותה האסטרטגית. משתנים כגון מיקום גיאוגרפי, ניסיון היסטורי, דת ואמונות יסוד מהווים גורמי יסוד אשר מעצבים את הדרך הלאומית לעשיית לחימה. הדרך הלאומית למלחמה עשויה לכלול העדפות שונות כגון שימוש בכוח ימי לעומת יבשתי, גישה תמרונית מול התשתית, הסתמכות רבה על טכנולוגיה לעומת שימוש רב בכוח אדם הם רק חלק מהאפשרויות. מספר חוקרים איפיינו את דרך המלחמה האמריקאית (Weigley, Pascal, Gray, (Record), כבעלת מאפיינים בולטים וקבועים לאורך ההיסטוריה. בדרך דומה תאפיין ההצגה את "דרך המלחמה הישראלית" ותבחן את המאפיינים מהותיים מזו האמריקאית, הרי שבשני העשורים האחרונים היא הופכת דומה יותר במאפייניה לזו האמריקאית למרות השוני הרב בין שתי המדינות. המאמר יציג דוגמאות וינתח את הסיבות למגמה עכשווית זו.

102. יחסי הגומלין בין העורף האזרחי למערכת הביטחון בישראל - דילמות ואפשרויות

יו"ר: אבי ביצור, אוניברסיטת בר-אילן, המכללה האקדמית בית-ברל ומכללת רחובות
אחד הפרדוקסים המוזרים המלווים אותנו בחברה הישראלית עולה מההבדל התהומי בין תפישת מדינת ישראל ויותר מכך החברה הישראלית כ"מדינת המבצר" בלשונו של לאסוול "The Garrison State" כמדינה המתעסקת, חיה ונושמת צבא וענייני בטחון, מתנהלת בתוך "תרבות אסטרטגית", שמנהיגיה ברובם יוצאי מערכת הביטחון, שהשיח הציבורי עוסק בענייני בטחון או ביחסי בטחון-חינוך, או בתקציב מערכת הביטחון ועוד היד נטויה, לבין האופן שבו במשך כ-60 שנה הזניחה מערכת הביטחון את הגנת העורף האזרחי וגם היום כשהיא עוסקת בכך אין הביצוע מתנהל באופן מיטבי והדילמות, כמו גם הקשיים, בולטים ומערבים יצירת מצב של מימוש מושלם של חוק ההגנה האזרחית - (הג"א) 1951 וכוונתו, קרי: מתן מחסה, מיגון ויכולת שרידות מושלמת לאזרח הישראלי.

במושב זה נעסוק בדילמות אלו מכמה היבטים המתמקדים באיום על החברה הישראלית מחד, כולל איום הטילים, רעידת האדמה והטרור, ומאידך בחינת נושא הגבולות, שנראה זניח, לכאורה, בעידן הטילים, וניתוח יכולות חסינות ועמידות של הפרט, הקהילה והחברה הישראלית מול איומים אלו, בחינת עמדת החוק והמשפט בנושא תקיפת עורף ברמה הבינלאומית בכלל וברמה הישראלית בפרט, ובחינת יכולות התמגנות, מיגון והתגוננות בפני האיומים הללו. ההרצאות והדיון יתמקדו בדילמות המרכזיות העולות מהנושא: ראשית, מי אחראי לבטחון העורף - מערכת הביטחון או הרשויות המקומיות? שנית, האם רשות החרום הלאומית ופיקוד העורף צריכים להיות בתחום שליטת המערכת הביטחונית או להתנהל כמערכות אזרחיות עצמאיות? שלישית, האם הגיע עידן הדוקטרינה ההגנתית על חשבון זו ההתקפית, בהוויה הישראלית? רביעית, האם על ההגנה להיות אקטיבית או פסיבית? ולבסוף, מה עמידותה וחסינותה של החברה הישראלית כנגד האיומים עליה? בכך נדון ונעסוק ועל כך נאמר בספר שמות, פרק ל"ב: "והיית לעם קשה עורף!" במובן החיובי של המושג ולכך כוונת מושב זה והמשתתפים המכובדים בו.

משתתפים:

1. אייל ברסלר, אוניברסיטת תל-אביב, **חוק, משפט והעורף האזרחי**

מיום הקמתה של מדינת ישראל ועד עצם הימים האלה, מותקף עורף מדינת ישראל בעוצמה ובהיקף הולכים וגוברים.

אדרבא, האיומים הנשקפים היום לעורף גדולים לעיתים בהשוואה לאיום הנשקף מהחזית הצבאית: מאמץ האויב בפעילות אסימטרית ובטרור להשגת מטרותיו הצבאיות והמדיניות בעורף האזרחי מציבים בפנינו אתגרים טכנולוגיים, צבאים, מדיניים ומשפטיים. שלל גורמי חירום פועלים היום, לאו דווקא באופן מתואם וסינרגטי, ובניהם צה"ל, פקע"ר, שפע ארגוני החירום (מד"א, כב"א, מ"י, איכה"ס, זק"א ועוד), רשויות מקומיות, ארגוני מתנדבים, גופים ממשלתיים (משרד הביטחון, רח"ל, משרד הבריאות, משרד איכות הסביבה, ואחרים). כפועל יוצא ממלחמת לבנון השנייה, קבע מבקר המדינה (ראה דו"ח 8 בנובמבר, 2010) בין היתר: "הדין הקיים... מפזר את הטיפול בעורף בין כמה גורמים ואינו מקנה כלים שלמים ומתואמים לטיפול בו בעתות חירום. ריבוי הגופים הפועלים בנושא העורף ואי הבהירות הנורמטיבית (לרבות שוני משמעותי בהגדרות במונחים הנכללים בחוקים, בתקנות, בנהלים ובפקודות) מביאים לטשטוש האחריות והסמכויות ולהיעדר שפה משותפת בנוגע להכנתו של העורף לעתות חירום ולטיפול בו במצבי חירום". כמענה לדו"ח, הקים משרד הביטחון את הרשות חירום לאומי (רח"ל) והגיש לאחרונה הצעת חוק ההתגוננות האזרחית (תיקון מס' 16), התש"ע-2010. הצעת חוק זו מורה על קיום הסדרים שונים לצורך פעולות התגוננות מפני התקפה על האוכלוסייה בישראל.

אחד השינויים בתיקון המוצע הוא איחוד מצבי החירום השונים שיוכרזו כתוצאה מאיום מלחמתי לשנים: קודם להתקפה - "מצב מיוחד בעורף" וזמן התקפה - "שעת התקפה". "מצב מיוחד בעורף", יוכרז על ידי שר הביטחון במצב של סבירות גבוהה להתקפה על אוכלוסייה אזרחית וטעון אישור של ועדת החוץ והביטחון, והוא ישמש גם במקרים של צורך בהפעלת סמכויות חירום לאורך תקופה ממושכת. האיום המלחמתי המוגדר בהצעת החוק הינו הפצצה אווירית, הפגזה ארטילרית או רקטית וכל סוג אחר של ירי ארוך טווח מצד אויב. שינוי נוסף שמוצע בהצעת החוק הוא הגדרת תפקודן של הרשויות המקומיות, בשגרה ובחירום, בתחומי ההתגוננות האזרחית.

שינוי אחר שמוצע הוא הבהרת סמכויותיו ותפקידיו של פיקוד העורף, האחראי על ארגון ההתגוננות האזרחית במדינה. שינוי נוסף הינו עדכון הגדרת המונח ארגוני עזר, כגוף שעזרתו נדרשת להתגוננות אזרחית והוא אחד מאלה, ורק מאלה: מגן אדום בישראל, רשות הכבאות, והממונה על אירוע חומרים מסוכנים (ממשרד להגנת הסביבה). אם כי חשיבותה של הצעת החוק היא רבה, והיא מרכזת בידיו של שר הביטחון, באיזונים המתבקשים, הסמכות והאחריות להכנת העורף והטיפול בו בעת חירום, רבה אי הבהירות הנורמטיבית בין הגופים השונים הכפופים למשרד הביטחון בעת החירום, משרד הביטחון, פקע"ר, רשויות מקומיות, ארגוני העזר ועוד.

כך לדוגמא, יש לתת את הדעת כי רשות החירום לאומית (רח"ל), שהוקמה בכדי לשמש גוף מטה מתאם לידו של שר הביטחון ולסייע בידו לממש את אחריות-העל לטיפול בעורף בכל מצבי החירום, קיימת ופועלת בתוקף החלטת ממשלה (הח' 2368 ו-1577 משנת 2007) שעתידיה לפוג עוד שנתיים וחצי, ואין לה (עדין?) כל בסיס חוקי! אדרבא, חוק העורף המוצע שותק ביחס לרח"ל, ואינו מזכיר כלל את פקע"ר בשמו.

הצעת החוק, מטילה אחריות על שר הביטחון אך אינה מציבה בפניו מתווה ברור העונה לסוגיית הסמכות והאחריות של הכפופים לו: מהי האחריות להתכוננות החזית האזרחית לקראת עימות, וניהולה של החזית האזרחית בעת עימות? מי הגורם המוסמך הממונה על ניהול החזית האזרחית בשגרה ובחירום? מהו מנגנון העברת מידע ואחריות מגורם לגורם בנעבר משגרה לחירום ובעת חירום? מהי הקצאת המשאבים הראויה? מי ממונה על אבטחת המתקנים והמערכות הרגישים במדינה? מי אחראי על הטיפול באסונות טבע?

נראה כי גם לאחר הקמת רח"ל והגשת הצעת חוק העורף במתכונתו הנוכחית, אנו עדין ניצבים בפני אתגר לגיבוש חוק מתכלל ובו עקרונות בסיסיים הכוללים מדיניות רב-גופית אחודה, שרשרת פיקוד ושלטה מוגדרים, מבנה ברור ופשוט ונורמה של קבלת החלטות וטיפול בכל מתארי החירום בעורף, לרבות איום אויב ואסונות טבע.

2. רובי רוגל, המכללה אקדמית תל-חי, חוסן ועמידות חברה מול האיומים על העורף האזרחי

החברה בישראל חוותה בשנים שמאז מלחמת המפרץ ב-1991 מעבר ושינוי בהגדרות של חזית ועורף במלחמות ומבצעים צבאיים. שינויים אלה נחווים ברמה המעשית הפעילה, ברמה הערכית האישית, החברתית-קהילתית, ברמת השלטון המקומי וברמה הלאומית. שינויים אלה נחוו בארץ בעיקר כתגובה למציאות משתנה ולא כתוצאה של תכנון מטרים וחשיבה אסטרטגית מסודרת.

אחד המושגים המרכזיים המתקשרים לתחום הוא מושג החוסן ברמותיו השונות ומקומו ביכולת העמידה של החברה האזרחית מול מערך האיומים ההולך ומסתבך באזורינו. בזמן הקצר שיעמוד לרשותי ארצה לסקור מושגים מרכזיים בתפיסת החוסן הקהילתי, ארגוני. לקשר את מרכיבי תפיסת החוסן ורשתות החוסן למארג קונספטואלי העומד בבסיסה של תפיסת העמידות של החזית האזרחית. נושא נוסף שארצה לעסוק בו הוא תפיסות הגומלין שבין החזית

הצבאית והחזית האזרחית בהתייחס למקומו של כל מרכיב בחוסן הלאומי. והדגשת הצורך בהכללת כל המרכיבים בתפיסת בטחון לאומית אסטרטגית.

ג. זאב זיוון, המכללה האקדמית בית-ברל, **הספר השלישי מהו? העורף היה לספר**

החברה בישראל חוותה בשנים שמאז מלחמת המפרץ ב-1991 מעבר ושינוי בהגדרות של חזית ועורף במלחמות ומבצעים צבאיים. שינויים אלה נחווים ברמה המעשית הפעילה, ברמה הערכית האישית, החברתית-קהילתית, ברמת השלטון המקומי וברמה הלאומית. שינויים אלה נחוו בארץ בעיקר כתגובה למציאות משתנה ולא כתוצאה של תכנון מטרים וחשיבה אסטרטגית מסודרת. אחד המושגים המרכזיים המתקשרים לתחום הוא מושג החוסן ברמותיו השונות ומקומו ביכולת העמידה של החברה האזרחית מול מערך האיומים ההולך ומסתבך באזורינו. בזמן הקצר שיעמוד לרשותי ארצה לסקור מושגים מרכזיים בתפיסת החוסן הקהילתי, ארגוני. לקשר את מרכיבי תפיסת החוסן ורשתות החוסן למארג קונספטואלי העומד בבסיסה של תפיסת העמידות של החזית האזרחית. נושא נוסף שארצה לעסוק בו הוא תפיסות הגומלין שבין החזית הצבאית והחזית האזרחית בהתייחס למקומו של כל מרכיב בחוסן הלאומי. והדגשת הצורך בהכללת כל המרכיבים בתפיסת בטחון לאומית אסטרטגית.

ד. דוד אורנאי, אוניברסיטת בן-גוריון, **מיגון האוכלוסייה והעורף האזרחי כנדבך בביטחון ישראל**

מדינת ישראל מתמודדת משחר היווסדה מול איומים מלחמתיים ואיומי טרור. המיגון בפני האיומים מתוכנן וניבנה בהתאם לדרישות של פיקוד העורף, הנכללות בתקנות המדינה. אלה עברו שינוי בפרט מאז 1991, עת מדיניות המיקולט הוסבה למרחבים מוגנים, הצמודים לדירות ולמקומות שהיית האוכלוסייה מפעלים, מוסדות וכו'. בהרצאה יוצגו משמעויות המיגון, יתרונותיו ומגבלותיו. יפורט אופן הגדרת האיומים בפניהם יש להגן ואופן ההיערכות מול איומים מתגברים. יוצגו איומים שונים כגון: הדף ורסס והשפעותיהם. יוצגו אפשרויות מיגון מנשק לא קונבנציונלי (ביולוגי, כימי, אטומי) על רקע הקיים בעולם. תיסקר תרומת המיגון והמיקולט לעמידות בפני רעידות אדמה וכחלק ממערך החירום הציבורי. יפורט סוגי התשתיות הקריטיות עליהן יש להגן, לעיתים תוך מתן יתירות או יכולת שיקום בזמן הקצר ביותר. לסיום תידון שאלת תרומת המיגון לביטחון הלאומי. האם אפשר בלעדי המיגון או הוא מהווה תנאי יסודי לחוסן ושרידות האוכלוסייה ולתיפקוד העורף בשעת חירום.

ה. דב תמרי, המכללה האקדמית בית-ברל, **האם העורף מוגן?**

המאמר מציג שתי שאלות/נושאים: הראשון - עד היום תפיסת הגנת העורף התבססה על פעולת צה"ל נגד הישיות היריבות המנסות לפגוע במתכוון באוכלוסייה האזרחית בישראל, ועל "כניסה למחסה" של העורף האזרחי, וגם לשיתוק עד יעבור זעם. תוצאות מלחמת לבנון השנייה והתקופה שלפני ובמהלך המערכה "עופרת יצוקה" הראו כי תפיסה זו בעייתית ואפשר שהגיעה לקץ דרכה.

ראוי להוסיף נדבך חיוני להגנת העורף בדמות הגנה אקטיבית לירוט טילים ורקטות. הטכנולוגיה נמצאת ברשותנו מזה זמן וגם היכולת. הגנת העורף וסיום מוצלח של מלחמה ומערכה, של סיבובי מהלומות הדדיים, בעיקר עם ישויות לא מדינתיות, כמו החזבאללה והחמאס וארגוני טרור אחרים - תתבסס על תקיפת צה"ל בזירה החיצונית, על הגנה אקטיבית מסיבית ועל ההתגוננות פסיבית. כך ימעטו הנזקים והאבדות, לממשלה ולצה"ל יוענקו גמישות ההחלטה וגמישות הפעולה, מרווח זמן ומרווח מדיני.

הנושא השני - הגנת העורף הפסיבית מוטלת על צה"ל. צה"ל מארגן את הגנת העורף בשיטות הצבאיות המוכרות, שיש להן היגיון כמערכות הפועלות מלמעלה למטה. בארגון הצבאי השיטה פועלת כהלכה. כאשר היא מופעלת על ישויות אזרחיות כמו עיריות, רשויות מקומיות ואזוריות - השיטה לא מתפקדת. ההצעה - להקים מערכי הכשרה, אימון ומחקר באיגודי רשויות, המנהלים על ידם, מודרכים מתוכים ע"י סגלים מקומיים, בשיטה של מלמטה למעלה.

103: **תרבות אסטרטגית ויחסי צבא - חברה בישראל**

יו"ר: אייל לוין, המרכז האוניברסיטאי אריאל

משתתפים:

1. מיטל ערן-יונה, צה"ל ורוני אור, צה"ל, **אמון הציבור בצה"ל - יציבות ושינוי**

היחסים בין צה"ל לחברה הישראלית נחקרו רבות בעשורים האחרונים. יחסים אלה ניתנים לבחינה דרך מספר זירות בהן הם משתקפים: התקשורת, זירת הפעולה החברתית, המשפט והחקיקה. מוסדות חברתיים אלה מהווים גורמים

המשקפים ומעצבים בו זמנית את יחסי צבא - חברה בישראל ובתוכם את אמון החברה הישראלית בצה"ל. המחקר הנוכחי מציע הסתכלות על אמון הציבור הישראלי בצה"ל באופן שאינו מתווך על ידי המוסדות החברתיים האמורים. מטרת המחקר היא להבין את האופן שבו הציבור הישראלי הרחב תופס את צה"ל בזמנים של לחימה ושל שלום, לאורך העשור האחרון. המחקר בחן משתנים המרכיבים את מידת האמון בצה"ל בעיני הציבור מתוך הבנת ייחודיותו של צה"ל, שהוא בו זמנית ארגון לוחם ("צבא העם") וארגון ציבורי - חברתי מוביל. מתודולוגיה: במוקד המחקר עומד האמון בצה"ל בעיני הציבור היהודי בישראל. הממצאים מבוססים על עשור של מחקר בנושא, שנתונים נאספו באמצעות למעלה מ- 40 סקרי עמדות ציבור, בקרב כעשרים אלף מרואיינים. נתוני הסקרים נאספו בעת שיגרה, בעת אירועי לחימה בעצימות נמוכה ובעת אירועי לחימה בעצימות גבוהה. המחקר יתמקד בניחות דפוסים וגורמים המשפיעים על העמדות כלפי צה"ל (הבדלים בין שגרה וחירום ואספקטים שונים של הערכה). ממצאים מרכזיים: הממצאים מאתגרים את התפיסה הרווחת אודות תהליך לינארי של שחיקה במעמדו של צה"ל בציבור (המתחברת לתהליכים רחבים יותר של שחיקת מעמד צבאות), המשתקפת בדרך כלל ממראות אחרות: בהסתכלות כללית - אמון הציבור בצה"ל לאורך העשור האחרון הינה ברוב המקרים יציבה, ובתפיסה כללית - חיובית ביותר. עם זאת - קיימים הבדלים באופן שבו תופס ומעריך הציבור את צה"ל בהיבטים הנוגעים להיותו ארגון לוחם, לבין היבטים מסוימים הקשורים להיותו ארגון ציבורי: תפיסת המימדים הקשורים להיותו של צה"ל ארגון לוחם - חיובית יותר מתפיסת המימדים הקשורים להיותו ארגון ציבורי - חברתי. כאשר חל שינוי באמון הציבור הוא מושפע בעיקר מהיבטים הקשורים להיותו של צה"ל ארגון לוחם ומתפיסת הצלחתו המבצעית. היבטים אלה יוצרים אפקט הילה הצובע את עמדות הציבור ביחס לכל יתר המשתנים - גם אלה הנוגעים לתפקידיו החברתיים של צה"ל.

2. מאיר סיון, אוניברסיטת חיפה, התרחבות תפקידיו של צה"ל ופרדיגמת המקצוענות החדשה" המקרה של פינוי גוש קטיף - היבטים השוואתיים ביחסי צבא - חברה

באוגוסט 2005 נערך פינוי של מתיישבים יהודים מגוש קטיף שברצועת עזה. הוצאתה לפועל של ההתנתקות הוטלה למעשה על משטרת ישראל ועל צה"ל. תפקיד של פינוי אזרחים וכן פיזור הפגנות, ככל שיידרש, הוא תפקיד משטרת. עם זאת הוחלט, שבפינוי מתיישבים יעסוק גם צה"ל. זהו אירוע אופייני הממחיש את התרחבות תפקידיו של צה"ל, שמתבטאת בהוספת פעילויות חדשות המוטלות עליו. נשאלת השאלה האם מעורבותו של צה"ל במשימה שאינה צבאית גרידא היא אירוע ייחודי או שמא אפשר לאתר אירועים דומים על ציר הזמן מצד אחד ובצבאות אחרים מצד אחר. התופעה של התרחבות תפקידיו של צה"ל הוסברה מתוך התייחסות לספרות מחקרית העוסקת בתופעה של התרחבות תפקידים מחד גיסא ושל ארגונים המקבלים על עצמם - או שמוטלות עליהם - משימות נוספות על משימות הליבה שלמען הם הוקמו והם פועלים. התופעה הנחקרת יכולה להיות מוסברת באמצעות "פרדיגמת המקצוענות החדשה" הגורסת, כי צבאות מפתחים את כישוריהם המקצועיים לצורכי ביטחון פנים והתפתחות לאומית בישראל ובעולם.

3. אלונה הרנס, האוניברסיטה העברית בירושלים, יחסי צבא-חברה והדינמיקה של השיח והפרקטיקה הניהוליים-עסקיים בצה"ל

שינויים פוליטיים, חברתיים וכלכליים המתרחשים במדינות המערב, מערבים גם שינויים במעמדו של הצבא. שינויים אלה כוללים על-פי רוב קיטון בהיקף המשאבים המוקצים לצבא, נטייה לאמץ תפיסות כלכליות ניאוליברליות ביחס להתנהלותו, ונכונות הולכת וגוברת של גורמים צבאיים לאמץ שיח רציונלי-כלכלי המציג את הצבא כ"ארגון ככל הארגונים" השואף לאפקטיביות בהשגת מטרות והתייעלות בניצול משאבים. תהליכים אלה מתרחשים גם בישראל, ומוסברים כניסיון לשמר את מקומו של צה"ל כמוסד חברתי מוערך על-ידי התאמה להתפתחויות בכלכלה ובחברה הישראלית מצד אחד, וכניסיון לטשטש את הייחודיות והבעייתיות של צה"ל כגוף מפעיל אלימות, על הדילמות המוסריות הכרוכות בכך מצד שני. התוצאה של השפעות אלה הנה מידה גוברת והולכת של חדירת שפה ועולם ערכים עסקיים לצה"ל, המשתקפת בניסיון לעצב מבנים, תהליכי עבודה ושפה בדמותם של ארגונים עסקיים. תהליכים אלה מייצרים תחום חדש של ידע צבאי: ידע המיוצר, במידה כזו או אחרת של כוונה, על-ידי קצינים מקצועיים, הנדרשים להטמיע את השיח וכללי הפעולה הניאו-ליברליים בפעילות הצבא, תוך שמירה על הצביון של מה שהם תופסים כערכים מרכזיים של גוף צבאי. בהתבסס על מחקר אתנוגרפי מקיף שהנתונים לו נאספו בין השנים 2000-2005, אתייחס בהרצאה לאופן בו "מתורגמים" מושגים ניהוליים ועסקיים אל הברוקרטיה הצבאית; לאופן בו נחוה הפער בין המציאות העסקית לצבאית, ולדרכים באמצעותן מנסים השחקנים הצבאיים להתמודד עמו; ולתנודות בין השיח העסקי לשיח הצבאי המסורתי, המתרחשות בתגובה לשינויים בזירה החברתית בישראל.

4. איתמר ריקובר, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן, **שורשי התרבות האסטרטגית הישראלית** לכל מדינה ישנה תרבות האסטרטגית ייחודית. ג'ונסטון מגדיר תרבות אסטרטגית כמערכת אינטגרטיבית של ערכים, סמלים, דימויים ופרקטיקות הקובעים במידה רבה את ההתנהגות המדינית-ביטחונית לאורך זמן. בבואנו לבחון תרבות האסטרטגית יש לבדוק האם ישנם שינויים לאורך השנים וזאת על ידי בחינת נקודת המוצא בה התחילה התרבות האסטרטגית של המדינה. בכדי לאפיין תרבות אסטרטגית יש להתייחס למספר גורמים:

1. תפקיד המלחמה בעיני החברה (האם היא דבר מקובל או סטייה מהנורמה)
2. כיצד רואה החברה את היחסים עם היריב (משחק סכום אפס או נכונות לפשרה),
3. היעילות של השימוש בכוח (האם כדאי להשתמש בכוח צבאי לפתרון המשבר)
4. פרקטיקה מצטברת לאורך שנים של טיפול בסכסוכים.

שאלת המחקר: מה מאפיין את שורשי התרבות האסטרטגית הישראלית.

הטענה המרכזית: התרבות האסטרטגית הישראלית החלה כפשרנית והפכה לאקטיביסטית.

המשתנים: סמלים ודימויים, מידת המיליטריזם בחברה הישראלית ופרקטיקה.

ממצאים: נקודת המוצא של התרבות האסטרטגית הישראלית היא הקמת ארגון בר גיורא בתקופה זו ביטחון יהודי ארץ ישראל הפך משמעותי והיישוב היהודי שינה את תפיסתו - דם השומר הפך להיות שווה ערך לזיעת הפועל. היישוב היהודי החל להשתחרר מהאתוס הדפנסיבי וגיבש תחליף אופנסיבי. עם הקמת המדינה והניצחון במלחמת העצמאות, התגבשה התרבות האסטרטגית הישראלית כאקטיביסטית, עד הסכם השלום עם מצרים. שיאו של התהליך היה לאחר הניצחון הצבאי במלחמת ששת הימים.

104: מילואים ושירות לאומי אזרחי

יו"ר: עמיר בר-אור, האוניברסיטה העברית והמכללה האקדמית כנרת

משתתפים:

א. אסף חזני, צה"ל, תמורות במוסד המילואים ובמלחמה

ניתן לנסח את הקביעה כי המקף שבין הצבא לחברה עובר דרך מוסד המילואים. המילואים מזין את הצבא בחברה והצבא מזין את החברה סביב מוסד זה. רעיונות הפעולה של הצבא בעשורים הראשונים של קיום המדינה ביחס לדרך לנצח במלחמות הושתתו על כוח מילואים גדול וזמין באמצעותו, בעזרת תמרון יבשתי ניתן יהיה להעביר את הלחימה לשטחו של האויב. כוחות הסדיר יבלמו והמילואים ימשיכו את המערכה. ביטוי מובהק לתפיסה ניתן לזהות בקרבות הבלימה בחזית רמת הגולן במלחמת יום הכיפורים עת כוחות הסדיר החזיקו מעמד עד להגעתם המהירה של יחידות המילואים. נדמה כי החל מהאינתיפאדה הראשונה, האתגר המונח לפתחו של הצבא מצוי לארק בשטחו של האויב מוחץ למדינה אלא בתוככי השטח שבשליטה ישראלית. כך בשתי האינתיפאדות ובמלחמת המפרץ הראשונה. הצבא מוצא את עצמו עסוק באתגרים בתוך שטחו ובאתגרים במה שנהוג לכנות מעגל שלישי. שטחים שלא ניתן לתמרן אליהם ישירות בד בבד, מוסד המילואים חווה שינוי משמעותי שהמגולם באופן ממסדי בחוק המילואים: הסדרה מעם המדינה של אופן וכמות השימוש בכוחות המילואים. לחוק זה סיבות מגוונות אולם התוצאה המתקבלת היא שבד בבד עם דעיכת הרעיון של העברת הלחימה את שטח האויב באמצעות תמרון חל פחות משמעותי בדומיננטיות של מוסד המילואים. הרצאה זו תרחיב ותבחן את תמונת המצב הזו ומשמעותיותה.

ב. ראובן גל, מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת, **שירות צבאי ושירות אזרחי בישראל - שני צדדים של אותה מטבע?**

השירות הצבאי והשירות האזרחי-לאומי כרוכים זה בזה - היסטורית, חוקית, מבנית ותכנית. הורתו של השירות הלאומי בישראל בפטור משירות ביטחון שניתן לנשים יהודיות מטעמי הכרה דתית לפי חוק שירות ביטחון. המשכו ביזמתו של אהוד ברק כראש ממשלה (שבהיותו רמטכ"ל צידד ב"צבא קטן וחכם"), כשהכריז בשנת 2000 על "מהפכה חברתית" שבין השאר אמורה הייתה לכלול את ה"שרות האזרחי". עבודת המטה הוטלה על המועצה לביטחון לאומי (המל"ל). בשנת 2002 קיבלה הכנסת את המלצות ועדת טל, שתפקידה הוגדר "להמליץ על ההסדר הראוי לגיוסם של בני הישיבות". בשנת 2003 יזם שר הביטחון, שאול מופז, את 'הועדה לכינון השירות האזרחי-לאומי בישראל', שבראשה עמד האלוף (במיל') דוד עברי. בישראל, כיום, אין צה"ל מגייס את כל חייבי הגיוס גם מקרב אותן קבוצות באוכלוסיה

החייבות, עקרונית, על פי מדיניות הגיוס, בשירות ביטחון. חלק מחייבי הגיוס אינם מגויסים בשל נתונייהם הנמוכים, או מסיבות אחרות הקשורות בהם (בריאותיות, עבר פלילי). אולם חלק מהצעירים בישראל אינם מגויסים עפ"י החלטות ממשלה לדורותיהם (ערבים, בנות דתיות, חרדים ש"תורתם אומנותם"), או משום שלצה"ל אין צורך בהם. כך נוצר מצב בו קיים, מחד, חוק שירות חובה לכל אזרחי ישראל ומאידך אין צה"ל, המופקד על יישום החוק, מסוגל (או מעוניין) לבצעו כלשונו. השירות האזרחי-לאומי, המונה כיום כ-15,000 מתנדבים, הוא פתרון מובהק לבעיית השירות הצבאי הסלקטיבי, אשר יתרונו הוא בתועלות החברתיות הנלוות לו -- מעבר לפתרון בעיית עודפי כוח האדם בצבא. בנוסף, ניתן להצביע על מאפיינים שונים המשותפים לשתי מסגרות אלו, הצבאית והאזרחית, על אף העובדה שהראשונה היא חובה והשנייה התנדבותית. המאמר יציג את קווי הדמיון ואת הזיקה הקיימת בין שתי מערכות השירות הללו בישראל, תוך השוואתן למסגרות מקבילות בארצות אחרות בעולם.

ג. איטה ביק, המרכז האוניברסיטאי אריאל, הפוליטיקה של שירות לאומי אזרחי: מפלגתיות ומחאה

מחקר זה עוסק בכשלונו של ממשלות מפא"י בעשורים הראשונים של המדינה להקים תוכנית לשירות לאומי אזרחי לנשים דתיות הפטורות משירות צבאי. ההצעה להקים תוכנית לשירות לאומי ממלכתי הגיעה לדיון ציבורי ואף נחקק חוק שירות לאומי בכנסת ב-1953 ביוזמתה של הממשלה, אך בפועל החוק מעולם לא יושם. המחקר מתבסס על חומר ארכיוני מגנזך המדינה, מארכיונים של ראשי ממשלות, עיתונות, ומכתבי חרדים ומנהיגי המפד"ל מאותה תקופה. בתקופה של בנין עם וארץ מלאת אתגרים בתחומי הבריאות, הרווחה, החינוך וקליטת עליה, ניתן היה לצפות שתוכנית לשירות לאומי אזרחי תתקבל בקרב הציבור באהדה רבה. אך נושא השירות הלאומי הפך למוקד במלחמת תרבות קוטבית וקשה בין המפלגות החרדיות לבין החילוניות ובין המפלגות הדתיות לחרדיות. החרדים ראו בחוק השירות הלאומי איום על המשך קיומה של היהדות הדתית בארץ ישראל והם גייסו את תומכיהם בארץ ובחו"ל נגד מה שהן כינו "הגזירה". בן גוריון קידם בעקשנות את החוק עד להעברתו בכנסת, אך אז נרתע מליישמו וכך גם שאר ראשי הממשלות שבאו בעקבותיו. חוק השירות הלאומי היה קבור פוליטית בהסכמים בין מפא"י והמפלגות הדתיות עד לתחילת שנות ה-70 כאשר יוזמה מהשטח של בנות דתיות בעידודה ובתמיכתה של המפד"ל הנהיגה תוכנית של שירות לאומי בהתנדבות. התוכנית הייתה פתוחה לרק בנות דתיות שהצהירו שדתייתן מונעת מהם לשרת בצה"ל. השירות הלאומי נשאר במשך שנים תוכנית מפלגתית-מגזרית, מוגבלת, ושולית מבחינה ציבורית, תקציבית, ומידת ההוקרה שהיא זכתה לה בעיני הציבור הרחב. ההיסטוריה של השירות הלאומי מראה שבחמישים השנים הראשונות של המדינה השירות הלאומי האזרחי לא זכה למעמד שווה לשירות הצבאי, וכך גם היום, כשהשירות פתוח לאוכלוסיות רחבות יותר.

ד. יניב פוריה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, "עדים במדים" - פעילות מורשת ככלי לניהול המשאב האנושי בצה"ל

מחקרים בתחום הזיכרון הקולקטיבי וניהול משאבי אנוש התעלמו כמעט לחלוטין מהשימוש שנעשה בתירות מורשת ככלי לניהול המשאב האנושי. המסע לפולין בו משתתפים משרתי הקבע בצה"ל, המכונה "עדים במדים", הינו דוגמה לפעילות מורשת שמטרתה להשפיע על המשאב האנושי. מחקר חשיפתי זה מטרתו לבחון את השפעת המסע לפולין על פרמטרים כמו הנעה בעבודה (Motivation), תדמית ארגונית (Organizational image) ושחיקה נפשית בעבודה (Burnout), משתנים להם מיוחסת חשיבות רבה בארגונים כמו צבא ומשטרה. תוצאות ראיונות עומק חצי-מובנים (n=27) עם אנשי צבא קבע שלקחו חלק במסע לפולין כמו גם ראיונות פתוחים (n=5) עם מי שמעורבים בניהול ומיסוד המסע מלמדים כי: 1) לפעילות זו השלכה על המוטיבציה לשירות בטווח הקצר בלבד, 2) המעורבות בפרויקט "עדים במדים" מובילה לשיפור בתדמית הצבא בעיני משתתפיו בזכות אופיו כמו גם דרך ארגונו, 3) המסע לפולין נתפס כחוויה המפחיתה את השחיקה הנפשית, 4) בעקבות המסע לפולין המשתתפים מייחסים חשיבות ותחושת שליחות לעבודתם ובשל כך הם מוכנים להשקיע בה יותר זמן כמו גם לבצעה בצורה מקצועית יותר תוך מוכנות לויתורים אישיים. אולם, הראיונות מלמדים כי אותם חיילים שנבחרו לצאת למסע הינם חיילים מצטיינים בעלי מוטיבציה גבוהה לשירות ומחויבות גבוהה לצבא, עובדה המעלה ספקות אשר לתשומות הנובעות מפעילות זו. למחקר תרומה לספרות שעניינה ניהול משאבי אנוש בארגונים צבאיים וניהול מורשת בזכות אופיו החשיפתי של המחקר. במישור המעשי, התובנות שעולות ממחקר זה רלוונטיות לניהולו של פרויקט "עדים במדים" ולהבנת השלכותיו על צה"ל כארגון.

• **14:00-15:30: מושב ב'**

105. אקדמיה צבאית בצה"ל - ביקורת, תהליכים ותמונת מצב (שולחן עגול)

מארגנים: עוזי בן-שלום, צה"ל, ואיתן שמיר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

אחד הכיוונים הבולטים בדברי חוקרים הבוחנים את דיוקנו של צה"ל בדור האחרון הנו ביקורת על תהליכי ההכשרה האקדמית לקצינים בצה"ל (חיסדאי, 1978; ולד, 1987; ליבל, 2005; קובר, 2008). ראייה פסקנית זו מציגה באופן עקבי, כי ההשכלה הצבאית-מקצועית של קציני צה"ל הנה מצומצמת וירודה דבר שפוגע ביכולתם המקצועית של הקצינים. לביקורת זו נקשרת גם לעתים הטענה, כי צה"ל מגלה כושר ביצוע גבוה ויכולת למידה ברמה הטקטית לעומת יכולת נמוכה רבה יותר בתחומים כגון תכנון ארוך טווח ומומחיות ברמה המערכתית והאסטרטגית. לכך נוספת גם טענה בדבר היעדר אינטלקטואליזם בשורות הקצונה של צה"ל. יש הגורסים, כי העובדה שאין אקדמיה צבאית מובילה בישראל להכשרת הקצונה מבטאת סימפטום של התופעה. במהלך המפגש נרצה ליצור דיון ואף לאתגר טענות אלו. בתחילת המפגש נציג הרצאת מבוא, שתספק סקירה על מודלים של אקדמיות צבאיות בעולם והויכוח בשאלה זו בצה"ל. לאחר מכן, יתקיים דו-שיח בין המשתתפים במתכונת שולחן עגול, שאותו אנו ננחה בהתאם לשאלות הבאות: א. מדוע לא הוקמה בישראל אקדמיה צבאית? מה הסיבה לכך מבחינת הממשק שבין צה"ל לאקדמיה הכללית? ב. האם אקדמיה צבאית הינה החלופה היחידה להכשרת קצין אינטלקטואל? ג. האם אין בצה"ל כבר ניצנים של בניית אקדמיה צבאית? אם כן מה מאפיין אותם? מה מקומו של תהליך זה בשיח האקדמי על המקצוע הצבאי בישראל? ד. איזה תפיסות של אקדמיה צבאית קיימות? האם המשואה של קצין-אקדמאי אכן מתאימה לצה"ל? האם היא מאפיינת רק את אנשי האקדמיה בישראל ואנשי המעשה חושבים אחרת? ה. מה תפקידה של אקדמיה צבאית ישראלית? מה הן התפוקות שלה?

106. דמות הלוחם היהודי והפלסטיני בשנים 1936-1956

יו"ר: שגיא טורגן, צה"ל

משתתפים:

1. הלל כהן, האוניברסיטה העברית, **הלוחם הערבי בפלסטין 1936-1948: מקורות ומאפיינים**

2. אלון קדיש, האוניברסיטה העברית וצה"ל, **החתך האנושי של לוחמי ההגנה והפלמ"ח 1941-1948**

ג. שגיא טורגן, צה"ל, **החתך האנושי של חיילי צה"ל 1949-1956**

מלחמת העצמאות והקמת מדינת ישראל היוו את קו פרשת המים בהרכב האנושי של הכוחות היהודים הלוחמים בארץ ישראל. החתך האנושי של המסגרות הצבאיות או המחתריות בהם פעלו בני הארץ בתקופה שלפני קום המדינה היה מורכב לרוב מצעירים ילידי הארץ או מעולים אשר התחנכו לרוב במוסדות החינוך בארץ ישראל. צעירים אלו הצטרפו לגופים אלה בהתנדבות ועם אותה "אידיאולוגיה" של תרומה לכלל, מה שזיכה אותם לאחר מכן לכינוי בצה"ל "בעלי ההכרה". שירותם של צעירים אלה בכל המסגרות עבר אליהם בסביבה חברתית מוכרת בעלת מנטאליות וערכים דומים ועם פיקוד אשר הורכב מאותה מסגרת תרבותית, חברתית וערכית. העלייה הגדולה במהלך מלחמת העצמאות שינתה כל זאת והחתך של החיילים שגויסו לצה"ל תוך כדי המלחמה ולאחריה היה שונה ללא הכר. רובם של החיילים היו עולים חדשים ולמעלה ממחציתם היו בארץ ישראל פחות משלוש שנים. כמחצית מהעולים הגיעו מארצות לא מפותחות וללא הכרות עם המנטאליות הישראלית, עם התרבות המערבית ועם פערים קשים בתחום החינוך. המחצית השנייה שהגיעה לרוב מאירופה עברה את אימי מלחמת העולם השנייה ותקופת פליטות אחריה כולל שהייה במחנות העקורים. גיוסם של עולים אלה מכוח גיוס החובה ומפגשם עם צבא צעיר וחסר ניסיון ומסורת, עם פיקוד שברובו התנדב לשירות לפני קום המדינה ולא ידע כיצד להתמודד עם חיילים אלה, יצר קונפליקטים וקשיים רבים בצה"ל ובעיקר פערי תקשורת בין המפקדים לחייליהם.

הרצאה זו תסקור את החתך האנושי המייצג של לוחמי צה"ל בשנים שבין תום מלחמת העצמאות (1949) ועד מבצע 'קדש' (1956). בשנים אלו עוצב צה"ל והתגבשה בו רוח הלחימה וזאת לאחר שיצא ממשבר בו היה שרוי - חלקו בעטין של בעיות כוח האדם שהרכיב את שורות החיילים. הסקירה תבדוק מספר גורמים משפיעים על יעילותם ויכולתם של החיילים בצה"ל בראשית שנות החמישים. ההרצאה תסקור את הרכב החיילים בצה"ל בהקשר של

העולים החדשים מול ילידי הארץ, ארצות המוצא של החיילים, השכלתם והשכלתם ביחס לארצות מוצאם, ידיעת השפה העברית והדפ"ר. כן יסקרו כיצד חילק צה"ל בעת ההיא את הפוטנציאל האיכותי מקרב חיילי צה"ל וכיצד כל גורמים אלה השפיעו על מוראל החיילים. בחלק האחרון יסקר המפגש בין כל הקבוצות השונות במה הרצאה זו תסקור את החתך האנושי המייצג של לוחמי צה"ל בשנים שבין תום מלחמת העצמאות (1949) ועד מבצע 'קדש' (1956). בשנים אלו עוצב צה"ל והתגבשה בו רוח הלחימה וזאת לאחר שיצא ממשבר בו היה שרוי - חלקו בעטין של בעיות כוח האדם שהרכיב את שורות החיילים. הסקירה תבדוק מספר גורמים משפיעים על יעילותם ויכולתם של החיילים בצה"ל בראשית שנות החמישים.

107. סוגיית השכול והנפגעים כהשתקפות של יחסי צבא חברה בישראל

יו"ר: מיטל עירן-יונה, צה"ל

שדה השכול והנפגעים, הוא אחד האתרים החברתיים המורכבים והרגישים בחברה הישראלית. דרך שדה זה משתקפים תהליכים ושינוי בערכים חברתיים, בתפיסות אידיאולוגיות, בתפקידם של מוסדות מדינתיים וביחסים שבין החברה הישראלית לצה"ל. במושב זה נבקש למקד את המבט בסוגיית השבי ורגישות החברה הישראלית לנפגעים, באמצעות שלוש הרצאות קצרות, אשר יציעו שלוש נקודות מבט על האופן בו משתקפים יחסי צבא-חברה בישראל, דרך סוגיה זו. שתי ההרצאות הראשונות יעסקו בסוגיית הרגישות לנפגעים, משתי נקודות מבט שונות. הרצאתו של ד"ר מוטי ספראי תעסוק ברגישות לנפגעים מנקודת מבט פנימית-ארגונית, דרך התבוננות על צה"ל ועל המנגנונים החברתיים המעצבים את הטיפול בנפגעים והשפעתם על עיצוב הממשק צבא-חברה בסוגיה זו. זאת באמצעות חקר מקרה היסטורי של אופן טיפול הצבא בנעדרים אחרי מלחמת יום הכיפורים. הרצאתו של ד"ר אודי לבל תעסוק ברגישות לנפגעים מנקודת מבט חברתית, הבוחנת את השינויים הערכיים החברתיים והתרבותיים שחלו ביחסה של החברה הישראלית לנפגעים. בתוך כך יידונו השלכות הרגישות לנפגעים על עיצוב אופני הפעלת הכוח של הצבא והדוקטרינה הצבאית, על המחיר שמוכנה ישראל לשלם ב"עסקאות" לשחרור שבויים ועל היבטים שונים יחסי צבא-חברה. הרצאתו של ד"ר מיטל עירן-יונה וגיא ברוקר, תבחן במבט השוואתי את הדיון הציבורי בעסקאות לשחרור שבויים, מג'בריל ועד שליט. באמצעות בחינת מאפייניו של המאבק הציבורי לשחרור שבויים, ב-25 השנים האחרונות, השינויים שחלו בדפוסי הפעולה החברתית, בשחקנים במרכזיים שפעלו בזירה, בתפקידה של התקשורת ובסוגיות שעלו לדיון ציבורי, נצביע על זירה כאתר נוסף דרכו משתקפים יחסי צבא חברה בישראל, על השינויים שחלו בהם.

משתתפים:

א. ד"ר מיטל עירן-יונה, צה"ל וגיא ברוקר, צה"ל, מי אנחנו - גיבורי אנטבה או נכנעי ג'בריל?

סוגיית חיילי צה"ל השבויים והנעדרים נמצאת על סדר היום הציבורי בישראל, לסירוגין, כבר שנים רבות. העיסוק בסוגיית השבויים והנעדרים הוא מורכב ביותר, בהיותו נוגע בבסיס הערכים של החברה בישראל. מורכבות זו מתחדדת מתוך ההבנה שקיימים טיעונים תקפים רבים מבחינה ערכית בסוגיה זו. במסגרת העיסוק הציבורי בסוגיית השבויים פועלים מספר בעלי עניין מרכזיים, שהמחויבות והאינטרסים שלהם שונים ולעתים אף מנוגדים: המשפחות, צה"ל וכמובן הדרג המדיני, זאת לצד אמצעי התקשורת, נפגעי טרור, עמותות פרטיות הפועלות לשחרור השבויים והנעדרים, אנשי ציבור ועוד.

מחקר זה מבקש לבחון את הזיקה שבין הדיון הציבורי שהתפתח סביב העסקאות לשחרור שבויים ונעדרים לבין שינויים שהתרחשו בשנים אלו בהיבטי שונים של יחסי צבא-חברה בישראל. ההרצאה מבוססת על מחקר משווה אשר בחן את הדיון הציבורי סביב מספר עסקאות של חילופי שבויים שנחתמו בשני העשורים האחרונים, עם ארגוני טרור לא מדינתיים. העסקאות הן: ג'בריל (1985) טננבוים (2004) גולדווסר ורגב (2008) ושליט (2011). ממדי השוואה שנבחנו הם: השחקנים המרכזיים שפעלו בזירה הציבורית, דפוסי הפעולה החברתית לקידום החזרת השבויים, מאפייני הדיון הציבורי והסוגיות המרכזיות שעלו לדיון, ערכים מובילים ומתחרים בדיון הציבורי וכן השפעת עסקאות המוקדמות על קבלת החלטות והדיון הציבורי בנושא בעסקאות מאוחרות. המתודולוגיה: ניתוח תקשורת - כתובה וברשת האינטרנט. ממצאי המחקר מצביעים על התפתחות הסיקור התקשורתית את הנושא, מעבר מסיקור ממלכתי לסיקור אישי, שינויים בתפקיד הצנזורה ומעורבותה בעיצוב פני השיח הציבורי, התגוננות דרכי המאבק הציבורי והשחקנים הפועלים בזירה הציבורית. כמו כן, התבוננות רטרואספקטיבית בדיון הציבורי בעסקאות פדיון השבויים מצביע על שינוי שחל בתפיסה החברתית של השבי, מכזה הראוי להסתרה וסמל לחולשה, לזה המצוי בלב הקונסנזוס החברתי. הממצאים מלמדים

גם על מה שכינינו כתהליכי פרסונאליזציה של הסבל, אשר הופכים את השבוי ואת סבל המשפחה לנחלתו של כל בית בישראל, באמצעות מערך יחצ"נות וקמפיין תקשורתי מאורגן המייצר תשומת לב ציבורית והתעסקות תקשורתית נרחבת. בתוך כך נציג את העיסוק הציבורי בשבויים ונעדריים גם כטקס של סולידאריות חברתית-לאומית, באמצעות מיוצרים ומאוששים ערכים חברתיים של אחדות וערבות הדדית בחברה היהודית-ישראלית. מילות מפתח: תנועות חברתיות, ארגונים לא ממשלתיים וחברה אזרחית. תקשורת, מדיה ודעת קהל.

ב. מוטי ספראי, צה"ל, הרגישות לנפגעים מפרספקטיבה ארגונית: מלחמת יום הכיפורים כמקרה בוחן

נושא הרגישות לנפגעים בלחימה עלה על סדר היום הציבורי בעקבות מלחמת לבנון השנייה, אז טענו מפקדים ור' אכ"א בתוכם כי צה"ל לקה ברגישות יתר לסוגיית הנפגעים באופן שפגם בביצוע המשימה. מרבית המחקרים העוסקים בנושא הרגישות לנפגעים מתמקדים בפן החברתי של התופעה - שינוי ערכים בחברה, מעבר מקולקטיביזם לאינדיבידואליזם וכדומה. מטרת מחקר זה הייתה לשים דגש על הפן הארגוני של התופעה. הווה אומר - חווית הרגישות לנפגעים של מפקדים איננה רק תוצר של הלכי הרוח בחברה, אלא היא גם מעוצבת באמצעות מנגנונים ארגוניים. למול הגישות המבטלות את יכולתו של הצבא להשפיע על ממשקי-צבא חברה, מוצגת הטענה כי בכוחו של הצבא להשפיע ולעצב את ממשקי צבא-חברה באמצעות המנגנונים ודפוסי הפעולה הארגוניים שהוא מבנה. אופן הטיפול בנעדריים בעקבות מלחמת יום הכיפורים הינו מקרה בוחן דרכו אבקש להמחיש את האופן שבו משפיעים דפוסי הפעולה הארגוניים על ממשקי צבא-חברה. הספרות הקיימת מתמקדת בחקר ההיבטים החברתיים של תופעת הטיפול בנעדריים - מחאת ההורים השכולים, תהליכי הפוליטיזציה של השכול וכדומה. הזווית הארגונית שמוצעת על ידי לא עמדה עד כה במוקד הניתוח.

מחקר זה ממחיש כי הטיפול בנפגעים לווה במיסוד מסגרות פרשניות ודפוסי פעולה שניתן לטעון כי הם תרמו לעיצוב תפיסת הרגישות לנפגעים בקרב מפקדי וחיילי צה"ל. המשגת בעיית הנעדריים כחלק מאפקט ההפתעה של מלחמת יום הכיפורים סייעה לשימור הציפייה לשליטה בתחום הנפגעים. כמו כן, הבניית הטיפול בנעדריים והדאגה לנפגעים כסוג של הירואיקה אלטרנטיבית, בעידן של ירידה בקונצנזוס החברתי סביב הלחימה, תרמה לגיבוש אתוס הרגישות לנפגעים. ראיית בעיית הנעדריים כנגזרת של חולשה חברתית "חיצונית" לצה"ל עיכבה תהליכים של גזירת משמעויות אופרטיביות לתמרון. הפרקטיקות שהובנו בצה"ל באותה עת כדוגמת היחס הפרטני והטיפולי למשפחות, ההתמקדות בתחום הנשלט של פיתוח אמצעי זיהוי, הבניית אופן השליטה במידע ועוד - כל אלו תרמו לעיצוב הקושי הארגוני בהתמודדות עם נפגעים. חוויית המצוקה בהתמודדות עם עולם של תקשורת ללא חסמים בלחימה, חוסר היכולת לייצר מדיניות ארגונית מעבר לטיפול הפרטני ותחושת אובדן השליטה וההפתעה לכאורה, תרמו להבניית אותה תודעה של רגישות לנפגעים שהשתקפה במלחמת לבנון השנייה. כמו כן, תפיסות ארגוניות הרואות במפקד את הגורם הנושא בעיקר האחריות בקשר למול המשפחות, והקושי בייצור גורמי מקצוע שיהוו חיץ בין המשפחות לבין המפקדים הינם תשתית חשובה להבנת אופן ההתנהלות של צה"ל ומפקדיו בטיפול בנפגעים בפעילות מלחמתית. הניתוח הארגוני של הטיפול בנעדריים ממחיש טענה רחבה יותר העולה ממחקר זה, בדבר היכולת של צבאות לפעול כגורמים משפיעים ומעצבים בזירת יחסי צבא-חברה. זאת לא רק באמצעות רשתות חברתיות וקשרים בין הנהגת הצבא לאלטיות חברתיות שונות, אלא גם באמצעות ההשפעה העקיפה של המנגנונים הארגוניים. מנגנונים אלו, שהציבור הרחב נחשף אליהם, הינם גורמים המבנים פרשנויות חברתיות ומייצרים סוג של הסדרות ביורוקרטיות של הממשקים בפועל בין החברה לצבא. הפרשנויות והממשקים שמתמסדים באמצעות המנגנונים הארגוניים הינם בעלי השפעה עמוקה ומרחיקת לכת על יחסי צבא-חברה.

ג. אודי לבל, המרכז האוניברסיטאי אריאל; מו"פ אזורי השומרון ובקעת הירדן, **על התהוותה של "פאניקה מחללים" ותלותה במודל הצבא.**

ההרצאה תעסוק בהתהוותה של תופעת הפאניקה מחללים שהחלה מאפיינת את מדיניות הביטחון הישראלית והופכת ערך מארגן בדוקטרינת הלחימה. מדובר בתוצר של אירועים היסטוריים, כמו גם תהליכים חברתיים-תרבותיים אינטרניים (מיליטריזם תרבותי) ובעיקר אקסטרניים (גלובליזציה, פוסט-מודרניזם) שהחברה הישראלית, וליתר דיוק - הקבוצות הנאו-ליברליות נחשפו אליהם. בעיקר מדובר בתוצר התהוות הצבא באופן ההולם את מותג "הצבא הפוסט-מודרני". המאמר ימחיש מספר מקורות שהובילו לעיצובה של המגמה: תרבות הפוליטית שעיצבה את מעמדם החברתי של ההורים השכולים; ערכים נאו-ליברליים שהסיטו את דבקותם של אותם הורים בשיח רפובליקאני-הירואי לשיח פוסט-מודרני - קורבני; דומיננטיותהימנותעלהערכיםנאו-ליברלייםשלמעצביהזירההתקשורתיתוהתרבותית; מודל הצבא (מקצועי, התנדבותי, מופרט) שיש לו השלכות מובהקות על אופי החוזה בין המדינה לבין

לוחמיה ומשפחותיהם, כמו גם על פרופיל הלוחמים ועוד. בנוסף תוצגנה השלכות מבצעיות של תופעת "הפאניקה מחללים" תוך הבנה כי מדובר ברכיב של התרבות האסטרטגית המובילה לעיצוב הדוקטרינה הצבאית. המחשות אלה מתקיימות החל ממלחמת לבנון הראשונה ועד לימינו תוך שההימנעות מסיכון חיי חיילים הפכה גורם משמעותי בתורת הלחימה ובהכרעותה שוטפות. השלכה נוספת של התופעה מזינה ומעצבת את שלל הדינאמיקות החברתיות, הרטריות והפוליטיות בכל הקשור לעסקאות שבויים: עיתוי שיא המביא לידי ביטוי את רגישותה יתר של החברה לחיי חיי למאשר לאלה של אזרחים. "מורשת הקרב" שלעסקאות השבויים בין ישראל לארגוני הטרור מקפלים בתוכם תפיסות אלו ונראה כי שינוי המגמה יתבע שינויים בתרבות הפוליטית הדומיננטית.

108. ישן מפני חדש תוציאו? - הצנזורה הצבאית בישראל מהמנדט הבריטי עד ימינו

יו"ר: הלל נוסק, המסלול האקדמי המכללה למינהל והמכללה האקדמית כנרת

הצנזורה הצבאית בישראל היא תופעה יחודית בעולם הדימוקרטי בכך שהיא מתקיימת 365 יום בשנה מאז קום המדינה ובכך שישודותיה נעוצים במנדט הבריטי. בעוד שבמדינות דימוקרטיות מערביות רבות מופעלת צנזורה צבאית-ביטחונית אך ורק בעיתות מלחמה בישראל, כאמור היא מתקיימת באופן רצוף מאז הקמת המדינה בעיתות מלחמה ורגיעה שבין המלחמות. בעשורים האחרונים עם התגברות הקולות הקוראים למימוש זכויות האדם וזכויות האזרח ובכללן הזכויות של חופש המידע, חופש הביטוי וחופש העיתונות והתקשורת כחלק ממימוש זכויות אלה מחד גיסא וההפתחויות בטכנולוגיות התקשורת ההופכות כל ניסיון להסתיר ולצנזר מידע למיתרות לכאורה מאידך גיסא מתעצם הדיון בשאלת המשך נחיצותה, יעילותה והצדקת קיומה של הצנזורה הצבאית בישראל. המאמרים המוצגים במושב בוחנים היבטים היסטוריים והיבטים ערכיים ומעשיים של הפעלת הצנזורה בישראל מימי המנדט הבריטי ועד ימינו אלה ומציעים הסברים להמשך קיומה של הצנזורה בישראל למרות השינויים הערכיים והתקשורתיים שעברה ועוברת מדינת ישראל. המאמרים עוסקים בשאלות: כיצד פעלה הצנזורה בזמן המנדט כנגד העיתונות העברית והערבית גם יחד, כיצד היא פעלה מקום המדינה ועד עידן ריבוי הערוצים והפריחה של טכנולוגיות התקשורת, ובין לבין האם באמת צריך היה צנזורה צבאית כדי למנוע שיח ביטחוני מהותי בין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים, וכיצד היא שורדת בימים אלה ואף מהווה באופן פראדוקסלי מגן על חופש עיתונות בניגוד לדרישות לצנזורה של גורמי ביטחון ואפילו הקהל הרחב?

משתתפים:

1. גיורא גודמן, המכללה האקדמית כנרת, "עין של נץ וקול של יונה": הצנזורה הבריטית בתקופת המנדט, 1936-1948 הרצאה זו תעסוק במוסד הצנזורה הבריטית על העיתונות בארץ, בעברית ובערבית, שפעלה מקיץ 1936 ועד תום תקופת המנדט הבריטי. אחרי כמה איומים בראשית שנות השלושים, הבריטים הפעילו לראשונה צנזורה מוקדמת על העיתונות מכוח תקנות הגנה לשעת חרום בעקבות פרוץ המרד הערבי, הקשיחו מאד את תקנותיה בראשית מלחמת העולם בספטמבר 1939, ולמרות כוונתם המוצהרת להקל את הצנזורה בתום המלחמה, השאירו בתוקף את מרבית פעולתה, בעיקר בשל המרד היהודי שאיים על שלטונם עד סוף המנדט. הדיון בפעולת הצנזורה יבחן את הדרך שבה השלטונות הבריטים תפסו את נחיצותה של הצנזורה על העיתונות בערבית ובעברית, את האופן שבו הם הפעילו אותה ואת בעיות התדמית שהיא גרמה להם בארץ ומחוצה לה.

ב.חיים פרנקל, המסלול האקדמי המכללה למינהל והמכללה האקדמית כנרת, **מי צריך צנזורה צבאית כאשר יש צנזורה עצמית? העיתונות הישראלית בסוגיית קו בר-לב (דצמבר 1968 - אוקטובר 1973)**

התקופה שבין מלחמת ששת הימים ופרוץ מלחמת יום הכיפורים היא אחת התקופות המדוברות ביותר בשיח הישראלי, וגם בקרב חוקרי תקשורת. רבים רואים בה את המקור לפורענות של "המחדל" ערב מלחמת יום הכיפורים, בשל התפתחות תופעות כגון "כתבי חצר" והתגייסות מוסד התקשורת לטובת המוסד הפוליטי, שאפשרו השתקה של ביקורת ויחסי יריבות, להן מחויבת התקשורת עפ"י הגישה הנורמטיבית, ביחסה עם המוסד הפוליטי, ובכך ביטאו את חוסר יכולתה של התקשורת לבקר את צה"ל ואת הדרג המדיני. ברם, עד היום, לבד ממחקר אחד (פרנקל, 2001), שמאמר זה הוא עיבוד של חלק ממנו, לא עסק אף מחקר ישראלי או אחר בניחותא אמפירי של התקופה, על הסוגיות הצבאיות-ביטחוניות שהועלו בה, כדי להסיק מכך בצורה מבוססת ורצינית על אופייה של התקשורת בשנים שקדמו למלחמה שפרצה ב-6 באוקטובר 1973. במאמר שלפנינו תיאור של הטיפול העיתונאי בסוגיה דוקטרינרית חשובה

ביותר שהתפתחה בין סיומ מלחמת ההתשה באוגוסט 1970 ובין פרוץ מלחמת יום הכיפורים, 38 חודשים אחר כך- הויכוח במטכ"ל על קו בר-לב, שהוקם לאורך תעלת סואץ, ללא שאף אחד יחליט על כך רשמית. המאמר מראה, בניגוד למיתוס שעיתונאים ישראלים ביקשו לטפח במשך השנים, שהצנזורה הצבאית לא השפיעה כלל בנושא. נהפוכו, העיתון "העולם הזה" סקר בינואר 1972 בהרחבה רבה את הויכוח, בהמשך לסקירה ראשונית שלו בעיתון האמריקאי "ניו ריפבליק". ברם, הויכוח על קו בר-לב הושתק ביוזמת חלק גדול מהכתבים הצבאיים, למרות חשיבותו הרבה ולמרות שמי שעמד בראש אחד המחנות בויכוח, האלוף ישראל טל, ביקש להדליף את הויכוח באמצעות העיתונות בשנים 1971-1972. אלה צנזרו את עצמם- ככל הנראה בשל פחדם מהרמטכ"ל חיים בר-לב ומשר הביטחון, משה דיין, שהיו בני הפלוגתא של האלוף טל. העובדה כי דעתם של האלוף טל ותומכיו נגד קו בר-לב הושתקה לא השפיעה על תוצאות מלחמת יום הכיפורים. זמן רב לפני המלחמה רוקן האלוף אריאל שרון את הקו מתוכנו, תוך סגירת מוצבים בו. ברם, יש בהתנהלות העיתונות הישראלית בנושא קו בר-לב כדי לתת אינדיקציה על תפקודה של העיתונות בתקופה שקדמה למלחמה, מבחינת רצונה לשקף עבור אזרחי ישראל את הנעשה בדרג הצבאי והביטחוני הבכיר ביותר.

ג. הלל נוסק, המסלול האקדמי המכללה למינהל והמכללה האקדמית כנרת ויחיאל לימור, אוניברסיטת ת"א, **הפרדוקס הישראלי - הצנזורה הצבאית כמגינה על חופש העיתונות**

חופש הביטוי, חופש העיתונות וחופש המידע הם ערכים בסיסיים בכל מדינה דמוקרטית, ומשמשים מבחן מובהק לרמת הדמוקרטיה של המדינה. כל צנזורה על פרסומים באמצעי תקשורת המונים, ובמיוחד מטעם השלטון, פוגעת מהותית באיכות הדמוקרטיה. אפשר לטעון כי בעידן האינטרנט וחיידושי הטכנולוגיה בתחום התקשורת, איבדה המדינה את היכולת להפעיל צנזורה. ולא היא. האירועים במזרח התיכון בראשית המאה העשרים ואחת הוכיחו, כדוגמה, כי כאשר משטרים נחושים בדעתם לסכור את הפצת המידע, יש ביכולתם לעשות זאת טכנולוגית. סכירת המידע נעשתה לא רק על ידי מדינות מזרח תיכוניות, כמו לוב, אלא גם על ידי מדינות אחרות, וסין בראשן, אשר ביקשו למנוע מאזרחיהן לקבל מידע על האירועים במזרח התיכון; והדברים נכונים גם לגבי הצנזורה הצבאית בישראל. המאמר הנוכחי מנתח את פעולת הצנזורה בישראל ומלמד כי היא איננה בהכרח האויב של אמצעי התקשורת או של זכות הציבור לדעת. במקרה הישראלי עשויה להתגלות אף תמונה הפוכה; אף על פי שהצנזורה הצבאית ממלאת את תפקידה במניעת פרסומים העלולים לפגוע בביטחון המדינה, הרי היא גם משמשת באופן פאראדוקסאלי "כלב השמירה" המבטיח את חופש העיתונות ואת זכות הציבור לדעת כאשר היא משמשת כמשענת לתקשורת בטיעוניה כלפי מערכת המשפט, שלטונות הביטחון ואפילו הציבור הרחב.

ד. סימה וואקנין-גיל, צנזור ראשי, צה"ל, **דברי תגובה**

• 16:00-17:30: מושב ג'

110. **מלחמה במרחב המתקשב (Cyberspace Wars) (באנגלית)**

יו"ר: אלעד פופוביץ', המרכז הבינתחומי הרצליה

עד לשנים האחרונות, הלוחמה התרחשה בארבעה ממדים: יבשה, ים, אוויר וחלל (כממד מסייע בשלב זה). בעשור האחרון הלך והתפתח ממד הלוחמה החמישי - ממד הסייבר. א מדובר אך ורק בשדה קרב חדש או באגודת כלים, אלא במעטפת לוחמה שלמה. מעטפת זו משפיעה במישורין על ארבעת הממדים האחרים. מלבד הפעילות הברורה מאיליה בממד זה - קרי, הגנה; איסוף; התקפה, ניתן לזהות פעילויות נוספות בתחומי לוחמת המידע (הסברה, שיווק תדמית ציבורית, דיס-אינפורמציה וכדומה) מחקר מתחום המודיעין הגלוי (אל מעבר לגבולות האיסוף גרידא), פתרונות לוגיסטיים-אדמיניסטרטיביים ועוד. במקביל, המרחב המתקשב מהווה נקודת חיבור חסרת תקדים בקשרי צבא-חברה. הן ביכולות צבא אויב / ארגון טרור, לתקוף בקלות יחסית את העורף האזרחי ולהסב לו לנזק רב והן בתחומי הפגיעה בזכויות ובחירויות אדם במרחב המתקשב אל מול השמירה על ביטחון המדינה. מטרתו הרעיונית של הפאנל היא בחינת קווי ההשקה העיקריים במשולש: "המרחב המתקשב-צבא-חברה" והצגת השפעתם ההדדית.

משתתפים:

א. טל פבל, המכללה האקדמית נתניה, **מרשתות קשר לרשתות חברתיות: שימושים אפשריים באינטרנט עבור צה"ל**
צבא ואינטרנט מהווים לכאורה שתי מסגרות הסותרות האחת את רעותה; הצבא מושתת על היררכיה ברורה, אופי

פעילות המבוססת על העדר דמוקרטיה או רצון חופשי, במבנה מוגדר היטב בעל תחומי גבולות גאוגרפיים ואחריות ברורים. מערכת המבוססת על העדר זרימה חופשית של מידע אלא בצורה סודיות, תוך מידור וצנזורה. האינטרנט מאידך גיסא, הינו מדיום חסר היררכיה, דמוקרטי, שיווני, חסר גבולות אשר בו שולט חופש המידע, תוך נגישות רבה למידע מכמעט כל מכשיר לכמעט כל מקום בעולם. בשל אופי מנוגד זה, החיבור של שני עולמות שונים אלו יוצר סיכונים, אך גם סיכויים לגורמי בטחון וצבא באשר הם. האינטרנט מאפשר לגורמים אלו שלל פעולות הקשורות בקבלת מידע והעברתו ובכלל זה:

האינטרנט והרשתות החברתיות ככלי מודיעיני לקבלת מידע משלל אמצעי תקשורת גלויים ומשתמשי אינטרנט בשטח בזמן אמת.

המדיה החדשה ככלי מחקרי בשל האפשרות לזהות מגמות בעת התרחשותן לאור המידע הרב המצוי באינטרנט ("מהפכת הפייסבוק" במצרים).

היכולת להגיע לשלל מקורות מידע דוגמת פורומים שונים המיועדים לחברים רשומים בלבד, קבוצות דיון סגורות, ושלל מידע ערכי המצוי לחברים בלבד.

איסוף מל"מ דוגמת מידע אישי ערכי ומגוון המצוי באינטרנט המועלה על ידי המשתמשים עצמם. היותו של האינטרנט ארכיון רב היקף של מידע ("האינטרנט לא שוכח").

כלים מקוונים שונים, דוגמת מילונים וכד', המאפשרים עבודה מקוונת קלה יותר עבור משתמשים צבאיים שונים. האינטרנט והרשתות החברתיות כמקור תעמולה והפצת מידע (אמיתי או מסולף, כמידע תקשורתי או כלוחמה פסיכולוגית) עבור רשויות הצבא במהירות רבה, בשלל שפות ולרחבי עולם, באמצעות אתרים יעודיים של הצבא, העברת מידע לאמצעי תקשורת שונים, ואף יצירת בלוגים למפקדים ושימוש זהיר ומושכל ברשתות החברתיות. המדיה החדשה יכולה לאפשר לרשויות הצבא שלל פתרונות מנהלתיים דוגמת פרסום מכרזים לשרותים להם הצבא זקוק, פניה למלש"בים ואף סינון מקדים באמצעות איתור מידע אודותם המצוי באינטרנט ועוד.

האינטרנט והרשתות החברתיות שבו, מהווים ללא ספק אתגר עבור כל מסגרת באשר היא בשל הנגישות הרבה למידע המצוי בהם; החל במשפחה גרעינית וכלה ברשויות מדינה שונות.

אולם, ניתן לראות כי ביכולתו של הצבא לעשות שימוש במדיה החדשה לצרכיו בשלל דרכים הן לשם יצירת מידע והעברתו לצרכנים שונים (באופן ישיר או עקיף) והן לשם קבלת מידע זמין ונגיש בזמן אמת.

ב. סימה וואקנין-גיל, הצנזור הצבאי הראשי, צה"ל, איזון בפרסום מידע ביטחוני - פגיעה בתווך האינטרנטי במדינה דמוקרטית

ג. אלעד פופוביץ, המרכז הבינתחומי הרצליה, חזיתות מתוקשבות בין שדה הקרב לסלון הבית.

111. היבטים נוספים של מיליטריזם

יו"ר: עפרה בן-ישי

משתתפים:

א. ד"ר אורי גורדון, מכון הערבה ללימודי הסביבה, ירוק זית: סביבה, מיליטריזם, וצבא ההגנה לישראל

עבודה זו בוחנת את הממשק בין נושאים סביבתיים וצבאיים בישראל, ומציבה אותו בהקשר של התמורות במיליטריזם הישראלי. בפרט, נטען כי נכונותו הגוברת הציבור לאתגר התנהגות הרסנית כלפי הסביבה של הצבא בעשורים האחרונים נובעת מתמורות רחבות בחברה הישראלית. הסכמי אוסלו ועליית השקפות ליברליות ואינדיבידואליסטיות הקשורות לגלובליזציה ולתרבות הצריכה החלישו את האידיאולוגיה הקולקטיביסטית של מייסדי המדינה, לטובת ערכים חומרניים של איכות החיים. בהקשר זה, איבד הצבא את חסינותו מפני ביקורת ציבורית ושיקולים סביבתיים, שנחשבו בעבר למותרות בהשוואה לצורכי בטחון, הצליחו לקבל מעמד במרחב הציבורי לצד אג'נדות אזרחיות אחרות.

המצגת תיפתח בביסוס הראייה של ישראל כחברה מיליטריסטית. לאחר מכן נסקרות בהרחבה השפעותיה ההרסניות של פעילות הצבא הישראלי על הסביבה, במלחמה ובעת שלום, לצד כמה הצלחות מוקדמות בתחום שימור הטבע. בהקשר זה ניתן דגש מיוחד לשליטתו הנרחבת של הצבא בשטחים פתוחים בדרום, ולממצאי דו"ח מבקר המדינה משנת 2004. לבסוף נבחנים מקרים המדגימים כיצד, החל משנות ה-90, פעלו התנועה הסביבתית, המשרד לאיכות

הסביבה וקבוצות תושבים כדי ללחוץ על הצבא לשנות את התנהלותו הסביבתית. נטען כי למרות שסדר היום הסביבתי תרם לאיתגור המיליטריזם הישראלי, למד הצבא להסתגל ללחצים הללו תוך שימור וחיזוק מעמדו החומרי והתרבותי.

ב. עוזי בן-שלום, צה"ל ויצחק בנבניסטי, צה"ל, **מוטיבציה ללחימה בצה"ל - ניתוח קונטקסטואלי ומבני** מוטיבציה ללחימה הנה אחד המשתנים החברתיים החשובים ביותר בחקר התנהגות האדם בקרב. מאמר זה מבוסס על מחקר אמפירי של מוטיבציה ללחימה במשימות שצה"ל ביצע בשנים האחרונות, המשקפות את משימותיו בעשור האחרון. הממצאים במחקר נאספו בקרב 4 מדגמים בלתי תלויים של חיילים במילואים ובסדיר, שפעלו במשימות לחימה ומשימות בטחון שוטף. בסך הכול נאספו שאלונים מ-1500 חיילים, כמחציתם לוחמים בסדיר ומחציתם האחרת לוחמים במילואים. המידע נאסף במהלך ביצוע מבצעים של ביטחון שוטף ומיד לאחר סיומה של לחימה במבצע צבאי גדול ("עופרת יצוקה"). ניתוח הממצאים מצביע על הצורך לנתח מוטיבציה ללחימה בראייה הקשרית ומבנית. בחינה זו מציגה, כי מוטיבציה ללחימה מושפעת מאוד מן ההקשר של הפעולה הצבאית ומן הדרך שבה מאורגנים כוחות הצבא. ראייה זו מהווה השלמה להדגשת היסודות של לכידות ומנהיגות, אשר נפוצות בחקר המוטיבציה ללחימה בעולם ובישראל. הממצאים מעידים, כי בעשור האחרון הותאמו מבנים צבאיים למשימות צבאיות מוגדרות. הטענה מאפשרת להעשיר את הדיון אודות מוטיבציה ללחימה בצה"ל בראייה של מוטיבציה בארגון צבאי מקצועי וכארגון צבאי עממי.

ג. עמי אורן, **הממד הטריטוריאלי של הביטחון יחסי צבא וחברה בישראל**

המחקר האקדמי העוסק ביחסי התחום האזרחי והתחום הצבאי שהתפתח אחרי מלחמת העולם השנייה, בעיקר בארה"ב, הניב ספרות עיונית ענפה הכוללת תיאוריות, מושגים, מתודולוגיה ודיון בסוגיות אמפיריות רבות. זוויות הראייה המופיעות בספרות מגוונות, מתבססות על תחומי ידע רבים, יוצאות מתוך גישות שונות ומדגישות באופן שונה את ההיבטים השונים של יחסי אזרחי-צבאי. משנות השבעים החל להתפתח גם בישראל מחקר אקדמי נרחב והוא מתקיים במספר תחומי ידע ומדגיש באופן שונה את מגוון ההיבטים של יחסי אזרחי-צבאי וזאת בהתאם לנסיבות הפוליטיות, מדיניות, הכלכליות, החברתיות והתרבותיות המשתנות.

ספרות המחקר הכללית בעולם המערבי וזו העוסקת במקרה הישראלי והמשקפת את השיח המקצועי על יחסי התחום האזרחי והתחום הצבאי בכלל ועל הפיקוח האזרחי בפרט, מדירה את הממד הטריטוריאלי מהדיון ומתעלמת ממשמעויות של השימוש הצבאי במשאבי קרקע של המדינה והשלכותיו על עיצוב המרחב הגיאוגרפי. הדרת המימד הטריטוריאלי מהדיון ביחסי אזרחי-צבאי בישראל בולטת ותמוהה במיוחד לנוכח העובדה כי מדינה זו מהווה דוגמה חריגה להיקף השליטה של מערכת הביטחון על שטחיה ומרחביה, המהווים כמחצית משטחה הריבוני. יחד עם זאת ראוי לציין כי לאחרונה החל להתפתח בישראל דיון עיוני וביקורתי בנוגע לשימוש במרחב הטריטוריאלי לצורכי ביטחון ולדומיננטיות של הדרג הצבאי בהיבטים הנקשרים לעניין זה. בהרצאה יוצג סדר יום לעיון ומחקר בנושא המימד הטריטוריאלי של הביטחון בכלל ובהקשר של יחסי צבא וחברה בפרט.

112. **עוצמה רכה בעולם של אתגרי העוצמה הקשה**

יו"ר: אפרת אלרון, אוניברסיטת סימון פרייזר, ונקובר, קנדה

משתתפים:

א. רון שליפר, המרכז האוניברסיטאי אריאל, **אסטרטגית השכנוע הפלסטינית מול צה"ל והחברה בישראל 1953-2008** מאמר זה טוען שהשיתוק המבצעי שאחז את ישראל לכל אורך תקופת אוסלו ועד אמצע האינתיפאדה השנייה הוא תוצאה ישירה של קמפיין לוחמה פסיכולוגית המשולב באלומות שניהלו הפלסטינים במשך כעשור מול החברה הישראלית, צה"ל והזירה הבין לאומית. הקמפיין הפלסטיני הוא מרשים בהיקפו בהתחשב בפערי העוצמה בינם לבין ישראל. המחקר בודק את התקופה לאור הדיסציפלינה של לוחמה פסיכולוגית הבוחנת, מסרים, טכניקות העברה, ופילוח קהלי יעד לצורך השגת יעדים כללים כגון הורדת מוראל בקרב האויב, ויעדים ממוקדים כגון מניעת האויב משימוש בנשק מצידו. המחקר בוחן טכניקות שכנוע כגון רגשות אשמה, התניה, הגדלת עוצמה וכן עקרונות הפעלה כלליים כגון ניצול הזדמנויות, העברה מנכס לנטל ודמוניזציה שנועדו להשפיע הן על קבלת החלטות והן על מצב רוח לאומי.

ב. רוני טיארג'אן, צה"ל, מה משפיע על יכולת ההתמודדות של העורף עם המצב הביטחוני?

ההרצאה מציגה מקרה פרטי של בחינת "חוסן העורף", דרך בחינת שינויים בעמדות ובתגובות של הציבור הישראלי לעימותים ביטחוניים ולשינויים במצב הביטחון במהלך העשור הראשון של שנות ה-2000. נבדקו פרמטרים הקשורים לשלוש שטחות: הצהרה על יכולת התמודדות אל מול מצב ביטחוני (ברמת הפרט, הקהילה או החברה), המימד הרגשי (מצב רוח וחששות) ורמת ההתגייסות החברתית המוצהרת. ממדים אלה מנותחים בשתי רמות: הראשונה - דפוסים של התפיסות והעמדות בעת התרחשות ביטחונית והשנייה - מה משפיע על הדפוסים שתוארו, וכיצד. מניתוח הנתונים עולה ההבנה שבכל האירועים בעשור האחרון, כמו גם אירועים אחרים כמו מלחמת המפרץ הראשונה, מלחמת של"ג, ואף מלחמת ששת הימים - קיים דמיון בדפוסי התגובות של הציבור על רקע שינויים במצב הביטחוני ובתפיסת יכולת ההתמודדות לאורך אירוע ביטחוני נתון. אמנם - עוצמת התגובות לכל אירוע שונה, אך מאפייני המגמות בהתנהגות ובהבנת הציבור את האירוע - דומים מאוד. מוצעים ארבעה שלבים: א. שלב טרום האירוע (המאופיין בעיקר בציפיות וחששות), ב. שלב האופוריה הראשונית (המאופיין בציפיות רבות ובהתרוממות רוח), ג. שלב ההתמודדות (המתחיל עם הקשיים הראשונים בלחימה), ד. שלב ההתבהרות (שבו מתבררים תוצאות הלחימה). בעת אירוע נתון - לאורך כל השלבים שתוארו - במדדים הרגשיים קיימות תנודות משמעותיות, בעוד שמדדים הקשורים לרמת ההתגייסות החברתית וליכולת התמודדות המוצהרת הינם יציבים יחסית ומוערכים ברמה גבוהה מאוד. טענה נוספת המועלת היא שהעמדות מושפעות (בעיקר ברמה הרגשית) ממספר פרמטרים מרכזיים: מאפייני האיום (שהוא כשלעצמו משתנה מורכב המפורט במאמר בהרחבה), נפגעים, חיילים ואזרחים (המשפיע מאוד ברמה הרגשית, אך - כנראה לטווח קצר, ובאופן המלבה את הרצון להמשיך ולהלחם), קיומה של תקווה לשיפור במצב הביטחוני והתוצאות הנתפסות של העימות. בשונה מהציפייה על פי השיחה המקובל - מועלה טענה שהפרמטר המשכות האירועים כשלעצמו אינו משפיע מהותית על יכולת ההתמודדות, אלא קשור עם קיומה של תקווה לשיפור המצב והתוצאות הנתפסות של העימות.

ג. אפרת אלרון, אוניברסיטת סימון פרייזר, ונקובר, קנדה, כוחות השלום והתמודדותם עם לוחמה א-סימטרית

• 1800-1930: מושב ד'

113. מנהיגות צבאית והמקצוע הצבאי בישראל - מבט מהשטח

יו"ר: עוזי בן-שלום, צה"ל יובל צור, מכללת ספיר

חקר המנהיגות הצבאית בישראל מושפע באופן ניכר מן הספרות האקדמית הכללית אודות מנהיגות. בספרות הקיימת בנושא זה, כפי שהיא פורסמה בישראל, נחקר הנושא בדרך כלל תוך מתן דגש להיבטים פסיכולוגיים וארגוניים. במושב זה אנחנו רוצים לבחון האם ניתן להעשיר את חקר הנושא על ידי בחינת הקשר שבין מנהיגות צבאית והמקצוע הצבאי. זאת, מתוך הנחה לפיה המנהיגות הצבאית היא חלק מן המקצוע הצבאי וכי המקצוע הצבאי בישראל הוא בעל מספר מאפיינים ייחודיים. כאנשי מחקר המצויים בשטח ההתרחשות הצבאי אנו מבקשים להציע מושב, שבו יוצגו מקרי בוחן חדשים בחקר המנהיגות הצבאית בישראל. זאת, מתוך השדה שבו היא מתקיימת: צה"ל והיחידה הצבאית הלוחמת. מתוך עיון במקרים הללו נצביע על כיווני מחקר חדשים לחקר המנהיגות הצבאית מזווית ישראלית ייחודית. עיון מחודש בתחום זה חשוב לא רק מזווית תיאורטית אלא גם לאור שינויים במאפייני הלחימה הצפויה בעתיד. במושב יוצגו מחקרים אמפיריים חדשים שהתבצעו בשדה המחקר של צה"ל. המחקרים האמפיריים שיש בידינו כרגע - וניתן להוסיף עוד, כולל מן האקדמיה - עוסקים במנהיגות של מחט"ם, באקדמיה לפיקוד של זרוע היבשה ובמנהיגות צבאית אווירית בחיל האוויר.

משתתפים:

א. יובל צור, מכללת ספיר, מנהיג או מובל? מנהיגות אווירית מקצועית

מקובל לראות את מקורות המנהיגות בשלושה גורמים: סמכות פורמאלית, סמכות מקצועית, סמכות מכוח יחסים בינאישיים. המקרה שלה טייסות המבצעיות בחיל האוויר מציג דגם מיוחד של יחידות ודגם מיוחד של משימות היוצרים דפוס מנהיגות מעניין וראוי למחקר. המחקר הנוכחי בא לתאר את המנהיגות האווירית בחיל האוויר, כפי שנצפתה בשדה - בטייסות המבצעיות בחיל האוויר. הניתוח, מבוסס על ניסיון רב שנים בחיל האוויר כאיש צוות אוויר וכחוקר מדעי ההתנהגות. במסגרת המחקר אנסה לתאר את המנהיגות האווירית על מאפייניה הייחודיים. תיסקר מתכונת

הפעולה האווירית, והיבטי המנהיגות הצבאית בה, וכן היבטים בחינוך וההכשרה לפיקוד ומנהיגות אווירית בחיל האוויר הישראלי. הטענה מרכזית היא כי דפוס הפעילות האווירית יוצר סוג אחר של מנהיג - "המוביל" (כך נקרא מפקד של מבנה כלי טיס בכל משימה). המוביל מהו והסמכות מקצועית אווירית ובונה את מעמדו ומנהיגות ועל היכולת המקצועית האישית והניסיון המקצועי. הציפייה של המובילים מהמוביל היא לרמה מקצועית גבוהה - שיוביל אותם בבטחה לביצוע יעיל ומלא של המשימה, ולחזרה לנחיתה בשלום. בכך ניתן לראות כי המנהיגות האווירית, מנהיגות ה"מוביל" מתבססת בעיקרה על המקצוענות. המנהיגות האווירית היא דוגמה לקשר ישיר בין מנהיגות ומקצוע - בהקשר הצבאי בישראל. ניתוח של מנהיגות המוביל האווירי מהווה עדכון של אתוס בעל חשיבות רבה, בדגש על עתידו של צה"ל, הממזג אתוס של קצין מקצועי - הירואי אשר עדיין לא תואר בספרות הקיימת

ב. עוזי בן-שלום, צה"ל, תמורות במקצוע הצבאי בישראל: המקרה של המכללה לפיקוד טקטי (מלט"ק)

המלט"ק המכללה לפיקוד טקטי (מלט"ק) מהו והניסיון לשינויי יסודי בדפוסי הכשרתם של מפקדים לוחמים בכוחות היבשה של צה"ל. עיקרו של השינוי הוא מתן השכלה אקדמית-צבאית מקיפה כתנאי למינוי לתפקיד פיקודי בדרג הפלוגה. בכך יש כוונה להשפיע על החינוך המקצועי והתפיסה המקצועית של דרג המפקדים שנועדו להוביל את הצבא בעתיד. המאמר בא לבחון את השינויים במקצוע הצבאי בישראל, ולדון בקשר של השינוי למנהיגות צבאית בישראל. המאמר בוחן כיצד נתפסת המכללה על ידי מפקדי שדה כמשקפת את תפיסתם לגבי המקצוע הצבאי בישראל והשינויים שחלים בו. המאמר נכתב על סמך ראיונות וסקרי עמדות בקרב מפקדים. התפיסה המקובלת לגבי המקצוע הצבאי בישראל היא היותו מקצוע המבוסס על ניסיון מקצועי בשטח. מכאן נגזר כי גם המנהיגות מתבססת על מיומנויות ההובלה בשטח, ועל הניסיון המקצועי.

גישה זו הנקראת "גישה מעשית" מאפיינת את צה"ל לאורך השנים. גישה אחרת לה נקרא "הגישה המערכתית" שמה דגש על הקניית בסיס ידע אקדמי-תיאורטי, במקביל להתנסויות ורכישת המיומנות המקצועית. האופן בו נתפס המלט"ק על ידי המפקדים מעיד על החשיבות שהם מייחסים להכשרה צבאית מקצועית הכוללת בסיס ידע אקדמי-תיאורטי, במסגרת "הגישה המערכתית", זאת בניגוד, או בנוסף לגישה "המעשית". הממצאים מעלים, כי כיום בקרב מפקדים קיים ניגוד בין גישה "מעשית", המדגישה התנסות של המפקד בשדה, לעומת תפיסה "מערכתית" המדגישה פיתוח מקצועי ממושך.

הגישה הראשונה רואה בהשכלה המוענקה במלט"ק כבאה על חשבון תכונות של חיילות מעשית, המהווה תנאי לפיקוד על פלוגה. מאידך, הגישה השנייה רואה את ההשכלה והחיילות המעשית כמימדים משלימים, בעיקר בראייה ארוכת טווח. עמדה חיובית של המפקדים כלפי המלט"ק קשורה לאוריינטציה המקצועית שלהם, השכלתם וגילם. המחקר מצביע על התפתחות תפיסה של קצין קרבי מקצועי בצה"ל החורגת מן התיאור המקובל בספרות אודות הקצין הישראלי כ- "חייל מעשי". מגישה זו נגזרת השלכה לדפוס המנהיגות של המפקדים, במסגרת המקצוע הצבאי הם יידרשו להפגין רמת ידע והעמקה בנושאים תיאורטיים ולא רק מיומנויות ביצוע.

ג. הדס מינקה-ברנד, צה"ל, מנהיגות צבאית בסביבה צבאית אזרחית: המקרה של מפקדי צה"ל ביהודה ושומרון מול אוכלוסיה אזרחית

"פיקוד" על אזרחים, טרור משולב באכיפת חוק, ריבוי שחקנים-חיילים, שוטרים, אזרחים, צוותי משימה מתהווים ומתפרקים, מח"ט מתדרך כוחות צבא לקראת פעילות שעשויה להתרחש מול אזרחים, חוות דעת משפטית, אזרח מתקיף מח"ט, מח"ט משיב לאזרח, מ"פ נבוך בתדרוך צבאי. כל אלו עולים מתצרף תמונות המאפשר הצצה למציאות המורכבת של פעולת צה"ל ביהודה ושומרון. את השלם העולה מהתצרף, נתקשה להסביר במונחי הפסיכולוגיה והסוציולוגיה הצבאית הקלאסית וכן את מאפייני הפיקוד בה. זו גם כנראה אחת הסיבות להיאלמות המקרה מהספרות העוסקת בצבאות בכלל ובצה"ל בפרט.

הצגת העבודה תעסוק בחקר התופעה הנאלמת של המנהיגות הצבאית (Military Leadership) בהקשר הצבאי-אזרחי, כפי שבאה לידי ביטוי במקרה החטיבות המרחביות של צה"ל ביהודה ושומרון ובאופן ספציפי באופן בו מפקדים מפקדי צה"ל, על המרחבים שבאחריותם תוך זיהוי פרקטיקות המנהיגות שהם מפתחים בתפקיד. מדובר בפיקוד על מורכבות ארגונית רבה מרובת שחקנים השונה מ- Ideal Type של יחידות צבאיות אורגניות במלחמה. הטענה המרכזית לעבודה זו הינה כי מפקדי החטיבות המפקדים בסביבה צבאית אזרחית ומורכבת, בעלת פוטנציאל נפיץ כיהודה ושומרון מסגלים פרקטיקות של מניעה פרואקטיבית ומייצרים מערכת של "הסדרה זמנית מתמשכת" על מנת להתנהל בתפקידים. בחינת התופעה תתייחס הן ליישות הארגונית "החטיבה המרחבית" המהווה יישות כלאיים

צבאית-אזרחית, והן לסביבת הפעולה המבעבעת מפוטנציאל הנפיצות. כל אלו יהווה ההקשר לפעולה, מולו ננתח את התפקיד מפקד החטיבה ונסה בכך לאתגר את "ארכיטיפ מפקד החטיבה" המתייחס במהותו ללחימת התמרון להשלים את האופן בו מתייחסת ספרות המנהיגות עד כה למנהיגות הצבאית.

114. היבטים שונים של החוסן החברתי בישראל (א')

יו"ר: מאיר אלרן, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

משתתפים:

א. גבי בן דור (אוניברסיטת חיפה) וד"ר איל לוי (המרכז האוניברסיטאי אריאל) **תמורות במעמדו של צה"ל ובמעמד מוסדות השלטון במדינת ישראל, בהסתמך על סקר החוסן הלאומי**

אמון פוליטי הוא השיעור שבו בוטח העם בנבחרי וסומך על מוסדות המדינה. גורם זה מהווה, לפיכך, מפתח לבניית מחויבות אזרחית ונכונות של הפרט להירתם למען מטרות אשר הממשל הציב ככאלו המשרתות את הכלל. מאידך, בה בעת זקוקה דמוקרטיה בריאה גם למידה של חשדנות מצד אזרחיה.

המרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה מודד מאז אוקטובר 2000, בדגימות נרחבות ביותר, את הבסיס החברתי של החוסן הלאומי, ומנהל מעקב אחר התוצאות בתחומים שונים - בכללם האמון הפוליטי. מתוך עיון בממצאים הרב שנתיים של מחקר זה עולות כמה וכמה מסקנות אשר ראוי להתייחס אליהן הן בהקשר כללי והן בהקשר הישראלי המקומי:

ראשית - קיימת מגמה כללית של עלייה באמון הפוליטי. יחד עם זאת, ניתוח מעמיק יותר של מגמה זו חושף כי בקרב קבוצות שונות (לדוגמא: הדרוזים) המגמה איננה תואמת בהכרח את שאר האוכלוסייה. כמו כן קיימות קבוצות (לדוגמא: המתנחלים) אשר בקרבן חשוף גורם האמון הפוליטי להשפעותיהם של האירועים ההיסטוריים. שנית - מתגלה מצב ייחודי בו דווקא מצביעיהן של מפלגות המצויות בשלטון מזה כמה עשורים מגלים אמון נמוך יחסית כלפי הממסד, בשיעורים המאפיינים דווקא מפלגות אופוזיציה. באותה עת, מצביעי מפלגת האופוזיציה המרכזית מגלים את מידת האמון הגבוהה ביותר כלפי מוסדות השלטון. שלישית - בהבחנה שבין אפקטיביות לגיטימיות, בעיקר ביחס האזרחים לצבא, דירוג האפקטיביות נמוך מדרוג הלגיטימיות.

מסקנות אלו ואחרות מאפשרות לנו לפתח תובנות מעמיקות הן באשר לגורם החברתי הגלום באמון הפוליטי והן לגבי מגמות חברתיות עמוקות יותר בקרב כלל האוכלוסייה.

הערות: התמצית המוצגת להלן מבוססת על מחקר שמתבצע ממש בימים אלה. תוצאות המחקר צפויות ביוני הקרוב. לאור תוצאות של המחקר בקרב אנשי המילואים מתוכנן המחקר להמשיך ולהקיף גם חיילים קרביים בסדיר.

ב. ענת וולדמן ורוני טיארג'אן, ממד"ה, צה"ל, האיום הביטחוני בעיני הציבור הישראלי - קווים לדמותו

במהלך שני העשורים האחרונים, הצבאות המערביים בהם גם צה"ל, עומדים בפני שינויים משמעותיים במאפייני העימותים הביטחוניים. הללו מציבים בפניהם אתגרים חדשים ושונים מהמקובל עד כה ומשפיעים, בין השאר, על האופן בו פועלים הצבאות, על הבנת המונח "עימות ביטחוני" ו"איום ביטחוני", ועל קיומה של מעורבות משמעותית יותר וישירה של חברות אזרחיות בפעולות צבאית, קל וחומר - חלים שינויים במאפייני האיום בפניהם עומדות חברות אזרחיות. בהסתכלות משווה על מדינות וצבאות - ניתן לומר כי צה"ל והציבור הישראלי הם מקרה מיוחד. השונות נוגעת בעיקר בכך שהמלחמות מתרחשות "קרוב לבית", ועל כן - לעתים קרובות הציבור הישראלי מהווה חלק בלתי נפרד מהעימות הביטחוני אותו מנהל הצבא: סופג אבדות, בעל תפקיד פעיל בהתגוננות, אמור להתגייס ולשתף פעולה עם "מנהלי הלחימה", מעניק לגיטימציה לפעולת צה"ל, ובנוסף - אופן התנהלותו ותפיסותיו משפיעות מאוד על ניהול הלחימה ועל תפיסת תוצאות האירוע הביטחוני. מכאן חשבות הבנת האופן שבו משתקף האיום הביטחוני בעיני הציבור. עבודה זו מהווה ניסיון להציע מסגרת הסתכלות על הגורמים המשפיעים על תפיסת איום של הציבור הישראלי, ובאמצעותה לבחון את האופן שבו נתפסו ונחוו איומים ביטחוניים בעשור האחרון (2000-2010): כיצד הציבור מבין אותם ומגיב אליהם, וכנגזרת מכך - האופן שבו הוא מצפה מהצבא לנהוג מולם. העבודה מבוססת על ניתוח שניוני של נתוני 40 סקרים שהכילו 20,215 ראיונות, שנאספו במהלך התקופה הרלבנטית, בעת אירועים בעלי משמעות ביטחונית ובעת שיגרה. העבודה מציעה מודל הסתכלות על מונח האיום הביטחוני על הציבור ומרכיביו,

ומציעה כי לצורך ניתוח והבנה של האופן שבו תופס הציבור איום ביטחוני מסוג זה או אחר - יש להסתכל על מגוון רחב של פרמטרים, ביניהם: מעגל האיום (אישי או קיומי?... מקומי, פריפריאלי או מדינתי?), מאפייני ה"מאיים" והערכת יכולותיו, הסיכוי להתממשות האיום בזמן הקרוב: זיכרון אירועי לחימה קודמים, הגדרת האיום (פורמאלית), עוצמת הסיכון הנתפסת הנשקפת מהאיום. לאור זאת, ינתחו מספר דוגמאות של איומים שונים אשר נחו על ידי הציבור הישראלי במהלך העשור האחרון.

ג. מיקי הר געש, **השפעת הטרור על השגת 'המטרות הצבאיות', המקרה הישראלי משנת 2000**

מאמר זה נכתב בסוף העשור הקודם בניסיונות העימותים שחדרו מאיו"ש לבנון ועזה, ואשר החלו בשילוב של תהליך שלום עם פיגועים במינון נמוך. מושגי המפתח שהתפתחו; עידן המלחמות עברו, המלחמה על השלום וקרבות השלום 2, וניצחון בנקודות במקום ניצחון במלחמה. שאלת המחקר היא כיצד התבטאו בעשור הקודם, המגבלות על יכולתו של צה"ל להשיג את מטרותיו בהתמודדות עם הטרור. מקרי הבוחן; 'חומת מגן', מלחמת לבנון II, 'ועופרת יצוקה'. המיקוד כולל שני הקשרים; חיצוני (צבאי-אזרחי) בנוגע לבהירות המטרות כמצפן אסטרטגי בדרך אל המטרות המדיניות, ופנימי (צבאי) בנוגע לתרגום הני"ל לתשתית תורתית ובניין הכוח. המתודולוגיה. יסודות ריאליסטית, ניתוח תוכן איכותני והשוואה בין אירועים לצורך מבחן גרף ההתקדמות על ציר הזמן; בנוגע לתופעה, ולהתמודדות איתה. מושגי מפתח: אסטרטגיה של טרור, מנגנון השיח האזרחי-צבאי, ניצחון, הכרעה והתשה. המקורות; משניים, ראשוניים ועיתונות יומית. ההתשה והמינון הנמוך של הפיגועים הוו את המגבלה המשמעותית ביותר; מחוץ לצבא ובתוכו. הפגיעה החיצונית, הייתה בתודעה וביכולת להגדיר מטרות ברורות לצבא, בעקבות המדינית, המנהיגות ושמירת ההירארכיה בין הדרגים. הפגיעה הפנימית; התבטאה באופן הלוקה בו עודכנה התורה הצבאית כתרגום למדיניות, ובלמידה בין הגזרות. שאלת הניצחון במלחמה הפכה לבעייתית יותר עקב הגדרת המטרות, הזמן והנסיבות שהובילו להשגתן, אך גם מהשינוי בתפישות הביטחוניות המתגבשות אל מול טרור בשיאו. בנוגע לשיח האזרחי-צבאי הלקוי הוא מבני ותרבותי ואינו תלוי בכלל בתופעת הטרור. לסיכום, התהליך ההתפתחותי הוביל לשינוי הנורמה בנוגע לניצחון והכרעה, ולליכוד והסכמה ציבוריים. גם בנוגע לציפיות מלחימה במבצע, וגם בלחימת ההתשה בנוגע לחיסולים ופגיעה אפשרית באזרחים. הצבא השיג טוב יותר את מטרותיו עם סיום העשור הראשון של המאה, אך הדבר קשור בתיאום הציפיות הציבוריות ובמיקוד במבצעים.

1.15. היבטים חברתיים וערכיים של השרות הצבאי

יו"ר: יהודה בן-מאיר, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)
משתתפים:

א. אביתר בן-צדף, המרכז הבינתחומי הרצליה, **רוחם של גיבורי ישראל בכל הדורות תלווה אותנו בקרב - העיטורים והצל"שים בצה"ל כשיווק עצמי, כהיסטוריה כפוליטיקה וכמשאב לעיצוב מפקדים ולוחמים ולקידום (7)**

שנים רבות היו יהודים רבנים, חכמים, מדענים, רופאים, בנקאים, חלפנים, סוחרים, בנקאים, מורים, פועלים ועוד הרבה בעלי מקצוע, שעיצבו את התרבות היהודית והעולמית, אך לא נודעו כאנשי צבא - למרות שאבות האומה היו מצביאים, שניהלו קרבות רבים - כפי שמתואר כבר בתנ"ך - ולמרות שהיו אנשי צבא יהודיים בצבאות שונים. לקראת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, נוצר צורך בתדמית נוספת של היהודי. לא רק גיבור, המקריב את עצמו על קידוש השם, אלא איש צבא גיבור, הלוחם למען חירות ארצו. לכן, חשוב לבדוק כיצד מעוצבת הגבורה הישראלית - החל מהצבע הצהוב של עיטור הגבורה ועד להיסמכות על מסורת הגבורה היהודית בחינוך הלוחם הישראלי. המאמר יבדוק את המוסד עיטורים וציונים לשבח בצה"ל, ויעמוד על תפקידיו בעיצוב דמותו של צה"ל בעיני הציבור ובעיצוב דמות הלוחם והמפקד בצה"ל עצמו. עיטורים וציונים לשבח משמשים כלי להוקרה סמלית של חיילים, שסיכנו את עצמם, ופעלו בגבורה. אלה חריגים, המשמשים מנוף - כלי חינוכי מנהיגותי - בחיי הצבא, למרות שלכאורה נשבע החייל עם גיוסו לעשות הכול למען המולדת, ואף להקריב למענה את חייו. לפיכך, גבורתו הנה חלק ממילוי התחייבותו לאומה. הגיבורים מגדירים במעשיהם את הגבורה, ומרחיבים את מעטפתה. למען הדיוק, מעתיקים את גבולותיה. צל"ש אינו תגובה אוטומטית, והענקתו מהווה חחרה מוסדית של המעשה. ריבוי מעשי גבורה פועל הפוך: הוא הופך את המעשה לבלתי-חריג, נורמה, שנדרשת מכל אחד; ובכך משפר את ביצועי החיילים והיחידה.

המיתוס גבורה משויך להצלחה ולהצדקת המאבק. משמע, היינו גיבורים, וניצחנו. המיתוס משמש חברות במאבק

כדי למצב את עצמן כצודקות - בעיני עצמן ובעיני אחרים: כיוון שהיינו גיבורים, הרי ברור שניצחנו, ולהפך; כאילו אין אפשרויות נוספות. בנוסף, משמשת גבורה משאב לקידום אישי של הגיבור וכן להאדרת שם יחידתו - כפי שיש תחרות בין מדינות במשחקים האולימפיים מי תצבור יותר מדליות, כן מתגאות יחידות בהיותן מרובות צל"שים. לעומת זאת, ישנו בצבאות שיח אחר, המפגין זלזול בצל"שים ובמיתוסים, שנקשרו אליהם. וברמה הנמוכה ביותר - מעבר לדוגמה האישית של הגיבור, המשמשת את מפקדיו, את יחידתו ואת הצבא, ייחוד הגיבורים הנה מסורת עתיקה, שנמצאת גם בישראל הקדומה (למשל, גיבורי דוד). כנראה, היא שימשה אז - כעתה - להנעת החיילים כתגמול סמלי. כמו סמלים אחרים, הנקנים בהישגיות אישית (למשל, כנפי צניחה), עיטורי גבורה הנם אישיים, ונועדו לציין את הגיבור משאר חבריו לנשק. בעבר, שימש צל"ש, או הגדרת היחיד כ"גיבור", כמשאב חברתי חשוב. בין השאר, העלה את ערכו של הגיבור בשוק הנישואין, ו/או שיפרה את מעמדו הכלכלי. המחקר בדק את השימוש, שעושה צה"ל בעיטורים ובצל"שים על מנת לשרת את המטרות דלעיל. נמצא, כי לצה"ל אין מידע על כמות הצל"שים, שהעניקו לחייליו ולמפקדיו מאז מלחמת הקוממיות. לרבים מהצל"שים אין בסיס עובדתי כלל, והם הוענקו ללא כל תחקיר, או מבלי שהתחקיר נבדק. יתר על כן, כתוצאה מהחלטה מינהלית, אין צה"ל שומר את הצל"שים, שהעניקו מפקדי יחידות ואף אלופי פיקודים עד מלחמת ששת הימים. ובנוסף, אין לו כל מידע מסודר על מאות הצל"שים, שהעניקו מפקדי חטיבות במלחמת הקוממיות. סוגיה אחרת, שעלתה במחקר, הנה הצל"ש היחידתי - בניגוד לצל"ש אישי. נמצא, כי עד לשנים האחרונות נמנע צה"ל משימוש במוסד הזה. עוד נמצא, כי כמות גדולה מאוד של צל"שים ניתנה למפקדים בכירים (רס"ן-אל"ם), כולל אנשי צבא קבע, וניתוח האירועים מלמד, כי הרבה מהמעשים היו בגדר תפקידים כמפקדים ולא מעשה גבורה אישי. זאת, בנוסף לצורך למצוא דרך להוקיר מפקדים, שהצטיינו בתפקודם, אך לא עשו מעשה גבורה. כמו כן, נמצא, כי אין בצה"ל כל דרך לציין הצטיינות בביצועים לא-קרביים, או במחקר-ופיתוח - פרט ל"פרס ביטחון ישראל", שאינו מוסד צבאי גרידא.

ב. אסף שפירא, האוניברסיטה העברית ירושלים, **המאבק על הענקת אזרחות לילדי מהגרי העבודה בישראל - תפקידו של השירות הצבאי**

יגיל לוי טען שהתגמולים הסמליים ששירות צבאי מעניק לקבוצות חברתיות בישראל הולכים ופוחתים, אך הם עדיין חשובים עבור קבוצות מסוימות, כגון דתיים-לאומיים ומהגרים מברה"מ לשעבר. הם חשובים במיוחד עבור מהגרי עבודה, משום שהשירות הצבאי משמש מבחן לזכאותם לאזרחות(1). נייר זה בוחן את תפקידו של השירות הצבאי במאבק על מעמד האזרחי של ילדי מהגרי העבודה ובני משפחותיהם, ומתמקד בשני ניסיונות להעניק לחלק מאוכלוסיה זו אזרחות. ניסיונות אלה הסתיימו בהצלחה (חלקית) בהחלטות ממשלה מ-2006 ומ-2010, אך לוו בעימותים פוליטיים וציבוריים. הנייר מסתמך הן על מחקר היסטורי מעמיק של מקרי הבוחן, הן על ניתוח התבטאויות של פוליטיקאים. מצד אחד, המחקר מאשש את טענתו של יגיל לוי, ומנתח את האופנים שבהם תרם השירות הצבאי לילדי מהגרי העבודה: הוא שימש כ"הון רטורי" שבאמצעותו הוצדק מתן האזרחות כחלק מ"שיח האזרחות הרפובליקני"; הוא שימש לאבחנה בין מהגרי עבודה למהגרים פלסטינים, שנתפסו כאיום ביטחוני ודמוגרפי; והוא שימש כחלק ממנגנון הענקת האזרחות שקבעה הממשלה. אך לא פחות חשוב, המחקר מזהה ומנתח את קריאות התגר הרבות - מצד חרדים, דתיים-לאומיים, ערבים ומהגרים מברה"מ - שערערו על התפיסה שלפיה שירות צבאי של מהגרי עבודה משמש מבחן לזכאותם לאזרחות ומעניק להם תגמולים סמליים. קריאות התגר האלה מערערות על מודל ה"אזרח-חייל" ועל "המשוואה הרפובליקנית" הקושרת בין החברה לצבא, ולכן מסייעות להבנת יחסי צבא-חברה בישראל כיום.

ג. מידד אביר, שירה ריבנאי בהיר, (ממד"ה), **"תרומה למדינה שלך קודם כל, זה גם סיפוק אישי": בין תרומה לקולקטיב לקידום האינדיבידואל בתפיסות שרות של מועמדים לשרות ביטחון**

המחקר ביקש לעמוד על שיחי השירות הצבאי בקרב בני נוער לפני גיוס, ולבחון את מאפייניהם. במסגרת זו, נערכו 65 ראיונות עומק פתוחים חצי מובנים עם בני/נות נוער המועמדים לשרות ביטחון. מתוך הנחה שהסיפור האישי של כל אחד ואחת הינו תוצר הקשר חברתי ומסופר בתוך קונטקסט חברתי, נעשה ניסיון לאפשר מגוון רחב של קולות. בני הנוער נבחרו מבתי ספר שונים ברחבי הארץ במטרה לשקף ככל הניתן קבוצות חברתיות שונות (רמה סוציו אקונומית, פריפריה אל מול מרכז, רמת דתיות). ניתוח הטקסטים מלמד, כי בתפיסות בני הנוער ישנם מרכיבים משותפים אשר יוצרים יחדיו מה שכינינו - שיח שירות דומיננטי. על אף הטענות בספרות בדבר שינוי ערכי ופיחות במעמד הצבא והשירות הצבאי, שיח זה כלל היבטים המדגישים את חשיבותו הערכית, הנורמטיבית והביטחונית של השרות הצבאי. יחד עם זאת, במקביל זיהינו שיחים אלטרנטיביים אותם כינינו ליברלי ואינסטרומנטלי, שעשויים לערער או להציב אתגר להנחות המוצא של מודל השרות הקיים. בנוסף, ניתוח הראיונות גילה שהשיח הדומיננטי, מורכב בעצמו ממגוון

מרכיבים הסותרים לכאורה האחד את השני, כגון תרומה לקולקטיב אל מול קידום האינדיבידואל, אוניברסאליות ושוויון אל מול מדרג היררכי בין התפקידים. ואולם, מרבית המרואיינים הכילו בתפיסתם סתירות אלו מבלי לייחס לכך מתח וקונפליקט. המורכבות בשיח הדומיננטי מקבילה במידה למתחים הקיימים בין סוגיות ייסוד הקיימות במודל השירות "צבא העם" ובכך מאשרות אותו, על מורכבותו. במסגרת ההרצאה נציג את מאפייני השיחים הללו, הגורמים העומדים בבסיסם, והיחסים שבין התפיסות השונות.

ד. יונה הוכלין, אוניברסיטת חיפה, יחסי הגומלין בין החברה הישראלית לאנשיה אשר נפלו בשבי האויב (26)

בעשורים האחרונים, המושג "צבא" מפורק לחלקיו השונים, החברה נבחנת על שסעיה ומכלול היחסים בין הצבא לחברה ולמדינה נבחן בדקדקנות, שלא מתוך הנחות יסוד א-פרויריות וערכיות (בן-אליעזר, 2003, 16). כן התפתח המחקר העוסק בזהויות הקשורות לשיח הביטחוני והחל להתמקד לא רק בקבוצות המרכזיות, אלא אף במגוון קבוצות שוליות לכאורה, שזהותן עוצבה כתוצר לוואי של מדיניות הביטחון, ולעיתים גם כקורבנותיה. עבודת הדוקטורט שלי עוסקת בקבוצה כזו, שכמעט ואינה מופיעה בסדר היום המחקרי: שבויי המלחמה. תופעת הנפילה בשבי האויב שזורה בהיסטוריה הצבאית של מדינת ישראל מאז הקמתה. קדמו לה אף כ-1300 חיילים ארץ ישראלים שנפלו בשבי הגרמני במלחמת העולם השנייה. אולם חרף החוויה הקולקטיבית, הרי שהתארגנותם של השבויים לשעבר ובעקבותיה גם תביעתם לחקיקת "חוק פדויי השבי", עלתה רק בשנת 1998.

את המניע להקמת העמותה הציגו חברים באמנם כי הם נתנו את המיטב שבהם למדינה, והושלכו ככלי שאין חפץ בו אל תהום השכחה. כאשר החברה לא רק שהתעלמה ממצבם לאחר חזרתם מהשבי, אלא שגם לא התעניינה במוראותיהם בעת השבי עצמו. המחקר עוסק בהתייחסות הישראלית לחיילים שנפלו בשבי וחזרו ממנו (תוך השוואה למדינות ותרבויות אחרות); בדילמה החברתית והפוליטית הקשורה לשחרור שבויים; במאבק החברתי שלהם למימוש זכויותיהם וכבודם; ובבחינת טענותיהם, כי קיימת בישראל התעלמות ממושכת מקיומם וגורלם.

116. משפט, מוסר ומוראל

יו"ר: גיא זיידמן, המרכז הבינתחומי הרצליה

משתתפים:

א. אהרן עזתי, התמודדות עם דילמות מוסריות של חיילים בני קיבוץ מקרה בוחן - פעולת גמול בכפר קיביה 1953

בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל היא נאלצה להתמודד עם בעיות ביטחון שוטף, בעיקר עם פעולות מסתננים שהעיקו על תושבי המדינה וגרמו להרג, שוד ואימה. אחת הדרכים שבה ניסתה ממשלת ישראל להתמודד עם פעולות אלה הייתה פעולות גמול בשטחים ערביים מעבר לגבולות המדינה. השאלות המוסריות שנבעו מפעולות אלה כמעט ולא עלו לדיון ציבורי, אם כי היו גופים פוליטיים אופוזיציונרים, ואף אישים פוליטיים בממשלה שהביעו ספקות לגבי יעילותן של פעולות הגמול.

בפעולת גמול בכפר קיביה שאירעה ב-14 באוקטובר 1953 נהרגו 69 ערבים פלשתינאים כולל נשים וילדים. בהרצאתי אדון בתגובת מזכירות תנועת 'הקיבוץ הארצי' להשתתפות בני קיבוציה, שהיו חיילים ביחידה שביצעה את הפעולה. כמו-כן אעסוק ב-'משפט (הציבורי-חינוכי) לחייל חבר הקיבוץ' שנערך בקיבוץ מזרע. המשפט, היה כלי חינוכי לדיון בשאלות המוסריות שאיתן התמודדו החיילים בני הקיבוץ הארצי. עצם העלאתם של נושאים מוסריים, במסגרת משפט ציבורי, הייתה ייחודית. המערכת הצבאית והמערכת הביטחונית האזרחית לא התמודדו בגלוי עם נושאים שכאלה. המערכת החינוכית והתנועתית עסקה בדילמות המוסריות מנקודת מבט חינוכית עקרונית, בעוד שהחטיבה הצעירה של קיבוץ מזרע דנה בנושאים הללו, על רקע של מקרים קונקרטיים. הדיון בשאלות אלו ומוסריות של חיילים הנלחמים בשטחים בהם מתגוררת אוכלוסייה אזרחית - הוא דיון המעסיק אותנו גם בימים אלו.

ב. עו"ד אייל נון, סמכויות מלחמה בישראל - לקחים חוקתיים לאחר מלחמת לבנון השנייה

(מאז נחקק חוק יסוד: הצבא חלו תמורות מרחיקות לכת בעולם ובמזרח התיכון בכל הנוגע לסכסוכים מזויינים - וסכסוכים בעצימות נמוכה (LIC) והטרור הכלל עולמי (הגלובלי) הם רק דוגמאות לכך; המבנה החוקתי של סמכויות המלחמה במשפט החוקתי של ישראל הוא חסר וטעון שיפור ועדכון, במשרעת הרחבה שבין הגנה על בטחון הציבור דרך "מבצע" ועד למלחמה; ובמישור הפיקוח של הרשות המחוקקת על הממשלה ועל הצבא; על המבנה המשפטי

הראוי לכלול גם הכוונה חוקתית נאותה לצורך בקבלת החלטות בעניני מלחמה על יסוד מידע מלא - דהינו החלטות מודעות; הלבטים החוקתיים בעניין זה חוזרים ועולים גם בארצות הברית לאחרונה, בעקבות המעורבות העמוקה בעיראק ובאפגניסטן, וההסדר החוקתי הקיים בארצות הברית לפיו למשך 90 הימים הראשונים של הפעולה, רשאי הנשיא לפעול ללא אישור הקונגרס; בעידן הטרור הכלל עולמי, את המונח "מלחמה" ונגזרותיו ("מבצע", וכיוצא באלה) יש לגזור ולפרש פרשנות תכליתית, על פי התוצאה המסתברת של המהלך, ולא על פי היקפו, כפי שדומה כי המוסכמה החוקתית היא כיום.

ג. אראלה גרסיאני, אוניברסיטת VU, אמסטרדם, **חיילים קרביים וסוגיות מוסריות**

Combat soldiers and their moralities

The paper I would like to present will cover the general line of my PhD dissertation. This work is an anthropological study on young Israeli men and their experiences as combat soldiers in the Israeli Defense Forces (IDF). It focuses on those combatants who have served during the 'Al Aqsa Intifada', which broke out in 2000. The focal point of this paper is an analysis of the circumstances soldiers work in and the way they experience them. Furthermore, I will focus on their moral orientation within the daily lives they led as conscripts in these specific settings.

I will argue for a 3-dimensional view of their experiences, on an emotional, cognitive and physical level. These three levels of their experiences, in my view, should be taken into account when we want to understand soldiers and their (moral) behavior vis-à-vis the Palestinian civilians they encounter. Issues that I will discuss are boredom, physical and emotional 'attrition' and the resulting moral numbing that I believe comes into play.

• יום ה', 15 דצמבר 2011

• 08:30-10:00: מושב ה'

117. תקשורת וביטחון בישראל (א')

יו"ר: זאב דרורי, המכללה האקדמית כנרת

משתתפים:

1. זאב דרורי, המכללה האקדמית כנרת, **התקשורת ככלי בעידן הלחימה בגרילה ובטרור**

מעמדו של צה"ל בחברה הישראלית הולך ונשחק בתהליך מתמשך, מאז מלחמת יום הכיפורים, שנת 1973. השרות הצבאי, שוב אינו 'תו התקן' של האזרח הישראלי וההערכה כמו גם התמיכה והשותפות לשרות בסדיר ובמילואים מצויים בנסיגה מתמדת. הסכמי אוסלו, ניסיונות הפתרון והסכסוך האלים והמתמשך גררו את קציני צה"ל ללב המחלוקת הפוליטית על עתיד מדינת ישראל. עמדותיו הפומביות, של צה"ל, בנושאים דוגמת היציאה מלבנון ומעמדו של ערפאת, נתפסו כהתערבות גסה במגרש המדיני. צה"ל של השנים האחרונות, נגוע ומעורב בפוליטיקה ומושפע במידה מוגזמת על ידי התקשורת.

ב. אפרים לפיד, הנהלת צוות, **יחסי צבא - חברה: נפגעים בצה"ל - הצבא מתקרב, החברה מתרחקת**

החברה היהודית בארץ ישראל נושאת בנטל הקיום הפיזי עוד מלפני קום המדינה ובודאי ביתר שאת ממלחמת העצמאות ומלחמות ישראל עד היום. המאבק לא תם והוא כרוך באבידות בנפש - חיילים ואזרחים - בפעילות מלחמתית, בביטחון שוטף, מפעולות איבה ואף נפגעים במסגרת השרות הצבאי, חובה, קבע, מילואים. היחס לנפגעים - חללים, פצועים, נכים, שבויים, נעדרים - לבש צורות שונות במהלך השנים בממדים החברתיים והתרבותיים. במהלך השנים חלו תמורות רבות ביחס של החברה האזרחית להקרבת חיילים למען בטחון המדינה. החברה האזרחית החלה עם קום המדינה לקבל את "הנופלים" כחלק מהאתוס הלאומי, ההקרבה למען הקולקטיב נתפסה כ"מחיר" ראוי ומוערך, אשר נתפס כמחיר לאומי כללי יותר מאשר אישי. נעשו פעולות רבות שמיסדו את מקומם של החללים באתוס הלאומי (גילוי אש, בול שנת, הקמת בתי יד לבנים וריטואל ציבורי ותקשורתי מיוחד ליום הזיכרון). בשנות השמונים וביתר שאת בשנות התשעים, כחלק משינויים בחברה הישראלית בתחומים שונים, חל שינוי גם בדפוסי

ההנצחה. לאחר מלחמת לבנון הראשונה, החל הויכוח הפוליטי סביב הנוכחות בלבנון לחלחל גם לשיח על השכול ולחץ על הדרג המדיני לצאת מלבנון, דרך מעורבות חזקה של משפחות שכולות ("משפחת הבופור", והשיא אחרי אסון המסוקים ב 1997 עם הקמת "ארבע אמהות") הופעל לחץ כבד על הדרג המדיני ליציאה מלבנון, כדי למנוע נפגעים. בהמשך הופעל לחץ דומה ליציאה מעזה (משפחת וישינסקי) בשנות האלפיים, אשר הבשיל להתנתקות. אחד הביטויים המוחשיים לשינוי בדפוסי ההתייחסות מקולקטיבי לפרטנות היה בלחץ שהביא לכיתוב אישי של המשפחות על מצבות החללים. היחס לנפגעים בחברה הישראלית הקיף גם את הנפגעים מתאונות אימונים ולחץ להוציא את החקירה מחוץ לצבא.

דיון ציבורי נרחב מתקיים בשאלת המחיר שאנו משלמים תמורת שבויים בידי ארגוני מחבלים (החזרת גופות חטופי החרמון 200, רגב וגולדווסר 2006 בהשוואה לעסקת ג'בריל 1985). הצבא מצדו עשה רבות כדי להקטין את מספר הנפגעים בתחומים רחבים מאד: שינויים טכנולוגיים בשדה הקרב, הגברת המיגון האישי ומיגון כלי הלחימה (טנקים, נגמ"שים, מטוסים), שינויים בתפיסת הקרב, המעטת שיתוף אנשי מילואים בקרב, מניעת שיבוץ בני משפחות שכולות ובנים יחידים ביחידות שדה בלי הסכמת הורים, גידול באמצעי זיהוי אישיים לחיילים למניעת נעדרים שאינם ניתנים לזיהוי, הגדלת מערך הנפגעים בחילות ובמטה הכללי ועוד ועוד. הטענה שבכוונתי להציג בכנס: הצבא עושה הרבה יותר למניעת נפגעים ולחיבוק המשפחות השכולות ומשפחות הנפגעים, בחברה האזרחית יש פחות סובלנות לקבל את המחיר האנושי של הביטחון.

ג. הלל נוסק, המסלול האקדמי המכללה למינהל והמכללה האקדמית כנרת, **יחסי הגומלין בין הצבא לתקשורת - עידן התקשורת החדשה**

118. נשים במבחן השילוב

יו"ר: אלישבע רוסמן, אוניברסיטת בר-אילן

משתתפים:

א. נורית גילת, עשי לנו קפה: תולדות הח"ן 1948 - 1967

אחד הנושאים המסעירים את צבאות העולם בעשורים האחרונים הוא שיתוף נשים בלחימה. בניסיון להבין מדוע הנושא כל כך קונטרברסלי צריך לזכור ששיתוף נשים בצבא הוא חידוש של המאה הקודמת. במשך מאות שנים שירות צבאי נחשב לאחד החובות העיקרים של גברים והרעיון של הכנסת נשים במספרים גדולים לצבא ולתפקידים רבים מאיים, גם כיום, על המסורת הצבאית הממוסדת. לכן, האיסור על נשים לשאת נשק ולהשתתף בקרבות, הוא ניסיון לשמר את התפקידים המסורתיים של גברים ונשים בחברה. למרות שמבחינה סמלית ערכו של השרות הצבאי בעולם כולו יורד, הרי ערכה של קריירה צבאית בישראל עדיין מהווה סמל רב ערך בחיים האזרחיים ולכן חשובה כל כך השתתפותן של נשים בצבא. ישראל היא המדינה היחידה בעולם שמחייבת שרות צבאי לנשים. מאחורי כוונת בן גוריון לגייס נשים לשרות חובה עמד הרעיון שנשים שתשתתפנה בשמירה אבל לא בלחימה, בדיוק כפי שנכתב בבית השלישי של המנון הפלמ"ח (כל בחור וטוב לנשק, כל בחורה על המשמר). על אף שקיים שירות חובה לנשים מאז 1948, ועל אף מספרן הרב של החיילות שגויסו לשרת בצבא, לא נכתב שום מחקר היסטורי שבדק את תולדות הח"ן. מאמר זה עוסק בהיסטוריה של חיל הנשים בשנים 1948 עד 1967, השנים שקבעו את התשתית לחיל ולפעילותו עד לפירוקו ב-2001. המאמר ידון בצביון הח"ן, מדיניות הגיוס, מאבקם של החוגים הדתיים נגד גיוס הנשים לצבא. יחסן של הבנות לחובת הגיוס, מי גויסה ומי לא ומדוע, המטרות המוצהרות של הצבא מול התפקידים המוצעים לחיילות. השיקולים בקיצור או הארכת השירות, השרות כדרך להגשמת יעדים חברתיים וחינוכיים של צה"ל והמדינה והמסקנות החברתיות המשתמעות לגבי שרות הנשים בצה"ל.

ב. הנרייט דהאן כלב, אוניברסיטת בן-גוריון, **משילות ופמיניזם: בין הפוליטי ללא פוליטי - נשים בתפקידי מושלות ומצביאות**

המנהיגות העבריות כפי שהן מתגלות בסקירה ארוכת טווח, החל מן המקרא, כמו דבורה הנביאה, ועד ההיסטוריה הציונית, כמו גולדה מאיר, מגלה את מיעוטן של נשים שהחזיקו ברסן השלטון והנהיגו את צבאותיהן. הגישות הרווחות בספרות הכללית מציעות לכאורה הסבר למיעוטן של נשים בפוליטיקה ובמנהיגות הצבאית. לפי הסבר זה נשים מוגבלות, ולכן מסוכן להפקיד בידיהן את רסן השלטון (מקיאבלי, הובס, הגל). קריאת ספרות הבוחנת את תופעת

מיעוט הנשים בתפקידי מנהיגות ומשילות ממשיכה ומגלה כי מאז ומעולם נערמו מכשולים בדרכן של נשים שעשו נסיונות לעסוק בממשל ובפוליטיקה. פעמים היה סופן מר (ז'אן ד'אק, עיישה, אשתו הרביעית של מוחמד). אולם עיון ביקורתי הסוקר את דרכן של נשים למנהיגות ואת תולדותיהן של המעטות ששלחו ידן במלאכת השלטון מעלה (במפתיע) שחוסר האמון ביכולתן של נשים למשול היה רק כיסוי למניעים עמוקים הרבה יותר. מניעים אלה מתבררים כמושרשים בפחד מתוהו ומפני מחיקת הגבול החוצץ בין הספירה הפרטית ובין הספירה הציבורית. נשים לא הורשו לעררב בין אימהות והולדה שמקומן בספירה הפרטית ובין פוליטיקה וצבא המתחוללים בספירה הציבורית. החשש מפני חציית הגבול המפריד בין הספירות וכתוצאה מכך טישטשו הוחזק כערעור על הסדר הפוליטי. בחינתם של המאבקים שהתחוללו בשנים האחרונות בישראל במסגרת שירות נשים בצבא, בקורס טיס וקורס חובלות, מעלים נימוקים המחזקים הסבר זה. התפתחויות נוספות בשדה השתלבותן של נשים בצבא, כמו סיגולן של נשים את אורחות הגברים והתדמותן לגברים במלאן תפקידים צבאיים, כמו לוחמות מג"ב, מגלים מימדים אחרים של חציית הגבול בין הספירות ומבליטים את השלכותיה על שינוי הסדר הפוליטי. מטרת המחקר אינה להוכיח שנשים, ובכללן נשים ישראליות, גם הן יכולות להנהיג ולמשול, כי אם להציע תזה העומדת על המניעים שעמדו מאחורי המכשולים שנערמו בדרכן של נשים לתפקידי מנהיגות ומשילות. אחד הכיוונים שיש בכוחו להטיל אור על סוגיה זו, וישמש בסיס לתמיכת התיזה המוצעת כאן, מתגלה לנו מכוח העובדה שנשים שאחזו ברסן השלטון לא מימשו את אימהותן. לחילופין, מימוש האימהות במקרים שזה התחולל, היה מותנה ביותר על מימוש מאווייהן לפעול כמושלות ומנהיגות. הניתוח מתבסס על ייצוגים של נשים עבריות וישראליות, בעבר ובהווה שסיפור חייהן או חלקים בו מתחוללים בהקשרים של משילות ומנהיגות או בדרכן אליהם. בעקבות כך אגזור מודל כללי של מנהיגות פמיניסטית ואתווה את מאפייניה. הגישה המחקרית עליה מושתתת התיזה יונקת מטקסטים פוליטיים קלאסיים וכן מספרות פוליטית פמיניסטית ביקורתית, מספרות מחקרית העוסקת במשילות של נשים בישראל ומעיתונות הסוקרת את מאבק הנשים בצבא.

ג. רז שגיא, נשים לוחמות בצה"ל - השילוב הראוי

תחילת התהליך בשנת 1996, הורה ביהמ"ש העליון לצה"ל לאפשר לאלים מילר להתקבל לגיבוש לקורס טיס, במסגרת ניסוי מבוקר בשילוב נשים בקורס טייס. ביהמ"ש קבע, כתנאי, כי השילוב יבוצע בכפוף לכך שלא תיפגע מוכנות צה"ל למלחמה. בשנת 2001 חוקק תיקון לחוק שירות הביטחון ולפיו שילוב חיילות יתבצע תוך התחשבות באופיו ומהותו של התפקיד. מאז ניכרת מגמה של שילוב חיילות ביחידות לוחמות בצה"ל, כמו גם עירוב ההכשרות והקורסים. כיום, כ-90% מהתפקידים בצה"ל פתוחים בפני חיילות.

תהליך השילוב - תהליך זה מתאפיין בחוסר תכנון וביחידות ההיבט המבצעי וללא ביקורת ומעקב של גוף אגמ"י בצה"ל. נראה כי תהליך השילוב נעשה בעיקר מתוך השקפת עולם (במקרה שלנו פמיניסטית) הרואה בצה"ל כלי לקידום מטרות חברתיות תוך כדי התעלמות מהיבטים צבאיים-מקצועיים. התוצאות - תהליך שילוב החיילות ביחידות הלוחמות גורם לכשלים משמעותיים, אשר באים לידי ביטוי במספר היבטים:

ההיבט הפיזיולוגי- מבחנים פיזיולוגיים שבוצו בארץ ובחו"ל מצביעים על פער משמעותי בכושר הגופני וביכולות הפיזיות של החיילות לעמוד בדרישות המבצעיות הנדרשות ללחימה.

ההיבט החברתי - ערבוב בין חיילים וחיילות באותן היחידות, בהן האינטנסיביות החברתית גבוהה ביותר, מעצים את המתח מיני ומוביל לערעור לכידות היחידה, שהיא המרכיב החשוב ביותר להצלחה מבצעית.

פגיעה בכבוד האדם וצנעת הפרט - הן של החיילים והן של החיילות. לכידות היחידות הלוחמות.

כשלים אלו משתלבים יחד לכדי פגיעה בכשירות ושל צה"ל ובמוכנותו ללחימה.

119. תהליכי קבלת החלטות במערכת הצבאית

יו"ר: אלון קדיש, האוניברסיטה העברית וצה"ל

משתתפים:

א. שאול קמחי, מכללה אקדמית תל חי, קבלת החלטות בתנאי קרב תחת איום של ועדת חקירה במחקר ניסויי
מטרת המחקר הנוכחי לבחון, במסגרת מערך מחקר ניסויי, כיצד איום בוועדת חקירה משפיע על קבלת החלטות

בהתייחס לתסריט המתאר תנאי אי-ודאות בקרב. במסגרת הניסוי יחולקו הנחקרים (כמאה אנשי מילואים ביחידות קרביות) בצורה מקרית לשלוש קבוצות (קבוצת ניסוי ושתי קבוצות ביקורת). כול הנחקרים יקבלו תסריט זהה המתאר סיטואציה של הבאת מבוקש מבית בשטח אויב ממנו נפתחת אש וככול הנראה יש בו אזרחים. המניפולציה הניסויית מבוססת על הנחיות שונות לכול אחת מהקבוצות לפני מילוי השאלונים: לקבוצת הניסוי יאמר שהחלטות שהנחקר יקבל יובאו לפני ועדת חקירה שתחליט האם פעל נכון או שהיה מקום להעמידו למשפט. לקבוצת ביקורת אחת יאמר שהחלטות שהנחקר יקבל יעברו תחקיר ביחידה לצורך הפקת לקחים לעתיד, ובקבוצת ביקורת שנייה הנחקר לא יקבל מידע על ההשלכות של החלטותיו. לאחר קריאת התסריט כול הנחקרים ימלאו 4 שאלונים אנונימיים קצרים: (א) שאלון קבלת החלטות בו מוצגות שבע פקודות שונות והנבדק צריך להחליט לגבי כול פקודה האם היה בוחר בה (על רצף בהחלט כן ועד בכלל לא), כמו כן עליו לציין את מידת הביטחון שלו לגבי כול אחת מפקודות אלה. (ב) שאלון עמדות פוליטיות. (ג) שאלון פרטים דמוגרפיים בלתי מזהים. (ד) שאלון הבדוק את מידת הקושי הסובייקטיבי של הפרט בקבלת ההחלטות. השערות המחקר: (א) בתנאי ועדת חקירה ידווחו הנחקרים על החלטות זהירות יותר, ועל פחות בטחון בהחלטות שקבלו בהשוואה לשתי קבוצות הביקורת. (ב) קבוצת ועדת חקירה תדווח על קושי רב יותר בקבלת ההחלטות. (ג) גימצא קשר בין עמדות פוליטיות לקבלת ההחלטות מעבר לקבוצות המחקר: ככול שהנחקר יבטא עמדות פוליטיות ימניות יותר כך ידווח על פקודות בכון של פחות התחשבות באזרחים ויותר ביטחון בהחלטות שקבל.

ב. אהד לסלוי, מטכ"ל ממרס - פיקוד ממאדים: השורשים למתיחות בין המטכ"ל לפיקוד המרחבי בזמן חירום

כידוע, המבנה הארגוני של צה"ל בנוי כך שבראשו עומד המטה הכללי ותחתיו הפיקודים המרחביים. מבנה זה, שאמנם בזמן שגרה מוכיח עצמו כיעיל, מתגלה בזמן חירום כבעייתי. במרבית מערכות ישראל, התגלה מתח בין המטכ"ל לבין הפיקודים המרחביים שהעיב על ניהול המערכה. במלחמת סיני, הפער התפיסתי בין המטכ"ל לבין פיקוד דרום כמעט וגרם לכישלון המערכה ורק מותו הטרגי של מפקד הפיקוד השכיח את האירוע. במלחמת יום כיפור, הגיע הרמטכ"ל למסקנה שמפקד פיקוד דרום איננו שולט בכוחותיו ולא ממלא את הנחיות המטכ"ל, ולפיכך החליט להציב מעליו מפקד חזית מטעמו. במלחמת לבנון השנייה, התאכזב הרמטכ"ל מביצועי הפיקוד ולכן שיגר את סגן הרמטכ"ל למפקדה שישמש שם כנציג מטעמו. המחקר הנוכחי בא לבחון את מערכת היחסים שבין המטכ"ל לבין הפיקוד המרחבי בחירום באמצעות התבוננות בשלושה מקרי אירוע: (1) מלחמת סיני, (2) מלחמת יום כיפור ו-(3) מלחמת לבנון השנייה, שבהם נוצרה מתיחות קשה בין שני הגופים שהעיבה על איכות ניהול המערכה. הטענה המרכזית של המחקר היא שהתופעה החוזרת ונשנית נובעת מכך שעל מנת שהמבנה הארגוני הנוכחי יתפקד כשורה נדרש שיח מלא ומתמיד בין המטכ"ל לפיקוד, פעולה שבזמן חירום קשה לשמר.

ג. עמיר בר-אור, האוניברסיטה העברית בירושלים והמכללה האקדמית כנרת בעמק הירדן, מחולשה לחלישה - התנהלות הדרג הצבאי במעבר מיישוב למדינה.

במאמר נחקרת התפתחות דפוסי הפיקוח של המוסדות הפוליטיים הפורמליים בישוב על ההנהגה ארצית של ארגון "ההגנה" מאז יסודו ב-1920, לכדי דפוסי החלישה של המוסדות ההפוליטיים המוקמים לקראת הקמת המדינה. במאמר נבחנת ההתפתחות מדפוסי פיקוח פוליטיים (Political Control), עד להפיכתם לדפוסי חלישה בהוראתם המרחיבה (Civil Supremacy) ערב מלחמת העצמאות. זאת, על רקע מפגש שונה לחלוטין במאפייניו בין ההנהגה הצבאית לבין ההנהגה האזרחית, שנדרשה בשל אופי האתגר הביטחוני להדק את אחיזתה בכוח הצבאי. המעקב אחר התפתחות זו מחייב הבחנה ברמה העקרונית בין רמות פיקוח שונות מטעמה של הנהגה מדינית על כוחה הצבאי. לטובת הבחינה המוצעת במאמר זה נעשה שימוש במונח חלישה לצורך אפיון דפוסי הפיקוח הייחודיים שעוצבו על ידי בן-גוריון ערב מלחמת העצמאות, שהיו הקרובים ביותר בתולדותיה של מדינת ישראל לפיקוח מוחלט של המערכת הפוליטית על המערכת הצבאית.

120. מגמות העימותים המודרניים - השלכות ולקחים מהמלחמה בעיראק, אפגניסטן ולוב (אנגלית)

יו"ר: דן פיוטקין, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

העשור הראשון של המאה ה-21 מתאפיין בעימותים שונים ומגוונים, החל מהמלחמה הכוללת, כגון המלחמה בין רוסיה לגיאורגיה בשנת 2008 ועד העימותים בנוסח המלחמה הקרה, בין איראן לארה"ב. המושב יעסוק בניתוח המגמות של העימותים העכשוויים המרכזיים שאתם מתמודד העולם המערבי כיום: עיראק, אפגניסטן, התקוממויות

המוניות במזרח התיכון ובקווקז. המושב יעסוק בניתוח המגמות המרכזיות בעימותים המודרניים מתוך הפרספקטיבה ההיסטורית של המאה ה-20.

משתתפים:

- א. דן פיוטקין, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), אתגרי צבאות המערב בהתמודדות עם העימותים בעיראק ובאפגניסטן
- ב. כריסטופר דנדקר, קינגס קולג', לונדון, עיראק, אפגניסטן ולוב - האם הגענו לקיצו של עידן ההתערבות הצבאית?
- ג. ג'יימס ראסל, צי ארצות הברית, מגמות בסכסוכים בני זמננו - הממשק של יחסי צבא - חברה באפגניסטן
- ד. אסף מוגדם, המרכז הבינתחומי הרצליה, העתיד של הג'יהאד הגלובלי

• 10:30-12:00: מושב ו'

121. חקר המגדר

יו"ר: יעל טופל, צה"ל

חקר המגדר בצה"ל הינו תחום דעת המנוהל מזה כעשור ע"י ענף מימ"ד במטה יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים בפרספקטיבה סוציולוגית ביקורתית. הנחות היסוד לעבודה שואבות מהתיאוריה הפמיניסטית במובנה האפיסטמולוגי וככאלו הן משפיעות על נושאי המחקר, המתודולוגיות בהן נעשה שימוש אופן ניתוח הממצאים והפרשנות הניתנת להם. במהלך השנים היוו מחקרי ענף מצע לדיונים ועבודות מטה שונות והניחו אבני יסוד לתפיסת שוויון ההזדמנויות בצה"ל להלכה ולמעשה.

הכנס וההצגה בו הינם הזדמנות להביא לחוקרים העוסקים בקשר שבין צבא וחברה מידע ונקודת מבט אחרת ושונה על סבך היחסים שבין שני מוסדות אלו. במושב נציג מחקרים השופכים אור מנקודת מבט מגדרית על תופעות פנים צבאיות ותופעות שהינם חלק מהממשק שבין צבא וחברה אך נעשה זאת מנקודת מבט מגדרית ונראה כי בעשותנו זאת למעשה אנחנו מספרות סיפור אחר ושונה מזה המוכר לכולנו, גם כאשר אנחנו בוחנות את אותה זירה ואותם מוסדות.

משתתפים:

א. עדנה לומסקי פדר, האוניברסיטה העברית ירושלים, השפעת השירות הצבאי על סיפור חייהן של נשים בישראל

השפעתו של השירות הצבאי על סיפור חייהם של בוגריו מסופרת ומתוארת סביב אתוסים של בגרות, חברות אמיצה וכישורי חיים. מחקרים מעטים ניסו לבחון השפעות עמוקות יותר ומעולם למעשה לא נבחנה ההשפעה של השירות על סיפור החיים כולו מנקודת מבטן של הנשים המשוחררות. הפרויקט המחקרי שהחל ביוה"ל בשנת 2007 בניצוחה של ד"ר לומסקי פדר מראה כי סיפורן של הנשים המשרתות הינו מורכב וייחודי והוא מלמד אותנו מספר דברים על הקשר שבין שירות צבאי אזרחות פעילה ומגדר.

ב. יעל טופל, צה"ל, צבא המילואים מזווית מגדרית - דוגמא להשפעתן של תפיסות חברתיות על העשייה הצבאית

בחינת שירותן של נשים במילואים שואלת על הנשים ואופן שירותן אך מלמדת רבות דווקא על המערכות הסובבות אותן. מחקר שביצעו גופי היוה"ל וקצין מילואים ראשי במהלך 2009-2010 בחן את אופן השתלבותן של נשים במערך המילואים ככלל וביחידות השדה בפרט, המחקר מציג דרך נקודת המבט המגדרית התנהלות "מילואיניקית" מוכרת בראי ביקורתית ושואל לגבי הכוח המניע את הבחירות השונות המתקיימות מדי יום ביומו במערך המילואים.

ג. נדב שאלתיאל, תוכניות לשוויון הזדמנויות בצבאות זרים - משקפיים לפרספקטיבה מגדרית על יחסי צבא, חברה ומדינה

בשנת 2000 הכריז האו"ם על הצהרה 193 בדבר...מאז התגבר זרם המהלכים המתקיימים בצבאות שונים העוסקים בשילובן של נשים בצבאות המערב. החלטת האו"ם הייתה מנוף מוסדי לתהליך הנשען על תפיסות חברתיות מתהוות כמו גם על שינויים בטבע העימותים ובאמל"ח. חקירת המהלכים מאפשרת הצצה מיוחדת על עולם היחסים שבין צבא-מדינה וחברה כפי שאלו מתורגמים מחדש כאשר זווית הראיה הינה מגדרית ומכוונת לשאלות העוסקות בשילובן של נשים בצבאות בכלל ובלחימה בפרט. בהתאם למודלים קיימים בתחום, ניתן לראות דחפים וכוחות חברתיים שונים המשפיעים על המהלך, אך בניגוד לשאלה הנהוגה על אופן שילובן של הנשים לאור הדחפים, ההרצאה מנסה

לשאול מה תהליך שילובן של הנשים מלמד אותנו על הדחפים והכוחות החברתיים.

ד. רוני טמיר, צה"ל, הטמעת הראייה המגדרית בצה"ל - מהפרטי לכללי

הפמיניזם הליברלי תורגם בצה"ל של תחילת שנות ה-2000 להרחבת מקומן של נשים לאזורים שהיו חסומים בפניהן קודם בסוג השירות וברמת הבכירות אליה הן יכולות להגיע בפועל. יחד עם ההישגים הרבים- עדיין הפערים בין נשים לגברים בצה"ל כיום הם בעלי מימדים מבניים ותרבותיים. האומנם האקטיביזם מבוסס הפמיניזם הליברלי מיצה את עצמו? מה ניתן להציע במקומו? ההרצאה תדגים את הקשר בין השיח האקדמי והחברתי אודות שוויון הזדמנויות והיכולת לתרגם אותם הלכה למעשה לארגון מוסדי כמו צה"ל.

122. יחסי דרג מדיני - דרג צבאי בישראל: בשגרה ובעימות

יו"ר: שמעון גולן, צה"ל

היחסים בין נושאי משרות בדרגים שונים, שבהם אחד הדרגים מוכפף למשנהו, מושתתים על נהלים ונהגים ועל יחסים בין-אישיים. במהלך 63 שנות קיומה של מדינת ישראל לא הוגדרו, פורמאלית ומעשית, היחסים בין שני הדרגים דלעיל. אף כי לכאורה אמור התייחסות להיות ברור, הרי שלמעשה נותר עמום. לפיכך רבו המקרים בהם התגלעו חילוקי דעות ביניהם. מושב זה יוקדש ליחסים בין שני הדרגים תוך הדגמתם בשלושה מצבים: הכנת תוכנית רב-שנתית והגשמתה ובשתי מלחמות.

משתתפים:

א. זאב אלרון, צה"ל, יחסי הדרג הצבאי והמדיני בהכנת התוכנית הרב-שנתית של צה"ל ובהגשמתה בשנים 1952-1955
לנוכח האתגרים הביטחוניים שעמדו בפני מדינת ישראל בשנותיה הראשונות ולנוכח מצוקת המשאבים שהגבילה את יכולת ההתעצמות של צה"ל נערכו במטה הכללי, בראשות רב אלוף מרדכי מקלף, תהליכי חשיבה ותכנון שבאו לידי ביטוי בתוכנית עבודה רב-שנתית, שהוצגה בקיץ 1953. באותה עת יצא ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן-גוריון, לחופשה, שבמהלכה גיבש שורה של עקרונות שנועדו להנחות את בניין הכוח בשנים הבאות. המחקר הקיים נוטה להציג את קווי הדמיון בין העקרונות שהציג בן-גוריון לבין התוכנית המטכ"לית, אך למעשה היו מגמותיהם הפוכות. הניסיונות למימוש תוכניות העבודה, לאחר החלפתו של בן גוריון במשה שרת ובפנחס לבון, והחלפתו של מקלף בידי משה דיין, גרמו לעימותים בין הדרגים שני הדרגים. ההרצאה תסביר את התפיסות שעמדו ברקע הכנת תוכנית העבודה של צה"ל ותציג חלק מהצעדים שנקטו בכירי הצמרת הביטחונית במאמציהם להגשימה.

ב. שמעון גולן, צה"ל, יחסי הדרג המדיני והדרג הצבאי במלחמת יום הכיפורים

קבלת ההחלטות בדרגים המדיניים והצבאיים הבכירים במהלך מלחמת יום הכיפורים הייתה בעלת דפוס ייחודי: הפורומים שבהם התקבלו ההחלטות הקרדינאליות בשני הדרגים היו א-פורמאליים: "המטבח של גולדה" בדרג המדיני ופורום שנוצר אד-הוק ביום פרוץ המלחמה בדרג הצבאי. מליאת הממשלה אישרה, בדרך כלל בדיעבד, את ההחלטות שהתקבלו ב"מטבח". חלק מההחלטות היו מקובלות על כל הנוכחים וחלקן היו פרי הכרעה בין גישות ודעות שונות. ניתן להבחין בהכרעות בשיקולים שנבעו מאישיות המחליט ו/או מתפקידו. בעמדות ובהחלטות ניתן משקל לשיקולים מדיניים ולשיקולים צבאיים, כאשר בחלק מהמקרים הצביע כל אחד מסוגי השיקולים על פתרון שונה ממשנהו לגבי הסוגיה שעל הפרק. ההרצאה תיסוב על דפוסי העבודה בפורומים השונים ועל דפוסי קבלת ההחלטות, ההכרעות והשיקולים להן - שבהם באו לידי ביטוי היחסים בין שני הדרגים.

ג. שמואל צבאג, מכללת אשקלון, הממשק בין הדרג הצבאי לבין הדרג המדיני בסוגיית סיוע מלחמת לבנון השנייה

הספרות המקצועית בנושא מלחמות עוסקת לרוב בסיבותיה ובמהלכיה ופחות בסיומה. תהליך קבלת ההחלטות לסיוע מלחמה אינו מתקיים רק בשלביה המתקדמים של המלחמה, זה אמור להתקיים כבר בראשיתה. ואכן, השיקולים לסיוע מלחמת לבנון השנייה היו מנת חלקם של הדרג המדיני והצבאי בישראל עוד בראשיתה, עם הצגת מטרות המלחמה: שחרור החיילים החטופים, הפסקת אש מוחלטת, פריסת צבא לבנון בכל שטח דרום לבנון יחד עם הוצאת חיזבאללה משם, והסרה מוחלטת של איום הטילים והרקטות מעל תושבי ישראל. חלק ממטרות אלה עבר שינוי קל בהמשך, ונוספו אליו מטרות "מתגלגלות". השאלה היא, האם מטרות אלה ברות מימוש בנסיבות הזמן והמקום של התרחשות מלחמת לבנון השנייה? במענה על שאלה זו ייבחן הממשק שבין הדרג הצבאי הבכיר לבין הדרג המדיני

הבכיר בישראל. סוגיית הסמכויות והכפיפות שבין דרגים אלה מעורפלת עוד מאז הקמת המדינה וגם לאחר חקיקת חוק יסוד הצבא כשלושים שנה אח"כ. חוק יסוד הצבא אכן עיגן את נושאי הכפיפות בין שני הדרגים, אך התייחס באופן חלקי מאוד להסדרת מערכת היחסים והדו-שיח ביניהם. מציאות זו הוסיפה קושי בתהליך קבלת ההחלטות לסיום מלחמת לבנון השנייה, ואכן היו שיבושים עד כדי אי הבנות בשיח זה. זאת ועוד, גם מדו"ח וינוגרד עולה כי ראש הממשלה ושר הביטחון, ובמובן מסוים גם הרמטכ"ל לא היו מודעים ליכולותיו של הצבא. נוכח העמימות בחוק בסוגיית תכולת הסמכויות והאחריות שבין ראשי הדרגים ובעיקר הבהרת מעמד של הרמטכ"ל, תפקידו וסמכויותיו כלפיי הממונים עליו, יצק רא"ל דן חלוץ בוואקום זה תוכן עבור ראשי הדרג המדיני, אשר קיבלו ברוב המכריע של המקרים את המלצותיו. נוכח תנאי פתיחה גרועים של המלחמה עבור ישראל, קיבלה דרג את המלצתו של הרמטכ"ל לסיים את המלחמה בפעילות אווירית. אך אי העמידה בהשגת מטרת המלחמה בדרך האווירית, הוסיפה בימיה האחרונים של המלחמה החלטה חפזת לסיימה גם במהלך קרקעי (כושל). במלחמה זו אפשר היה להניח באופן רציונאלי עוד בראשיתה שרובן המכריע של המטרות כפי שנקבעו, אינן ברות מימוש, כך שניצחון ובוודאי הכרעה לטובת ישראל, היו בגדר הצהרת כוונות בלבד.

123. מגמות העימותים המודרניים (אנגלית)

יו"ר: דן פיוטקין, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

משתתפים:

א. ג'ו תומאס, צי ארצות הברית, כיצד להתכונן למלחמה ההיברידי? - אתגרים בפיתוחם של מנהיגים צבאיים לשנת 2020 ואילך.

ב. מריה טרזה גואיסטי, אוניברסיטת פסקרה, איטליה, השינוי הארגוני בצבא האיטלקי ותפקידו ככוח המשולב במשימות שמירת שלום

ג. ג'ונסון

ד. יורם פרי, אוניברסיטת מרילנד, מרילנד, המלחמה החדשה

124. תקשורת ובטחון (ב')

יו"ר: עמיר רפופרט, ISRAELDEFENSE ומכון בס"א, אוניברסיטת בר-אילן

משתתפים:

א. ציפי ישראלי, המכללה האקדמית עמק יזרעאל ואוניברסיטת תל אביב, תקשורת והיבטים אסטרטגיים של סכסוכים בעצימות נמוכה: מקרה המבחן של ישראל בלבנון 1985-2000

מאמר זה מבקש להאיר היבטים מרכזיים בקשר שבין סכסוכים בעצימות נמוכה לבין התקשורת, ובתוך כך לבדוק האם ומתי חלים שינויים בטיפול התקשורתי בסכסוכים בעצימות נמוכה, ומהם הגורמים לכך. לשם כך חולקה תקופת המחקר לשלוש תקופות: 1985-1996. בתקופה זו התמקד הטיפול התקשורתי בהיבטים הטקטיים של הסכסוך, ואילו ההיבטים האסטרטגיים הנוגעים לחיוניות רצועת הביטחון כמעט ולא עמדו על סדר היום התקשורתי. במקרים המעטים שנזכרו היבטים אלה בתקשורת, היה זה תוך כדי תמיכה במדיניות הממסד הפוליטי-ביטחוני; 1997-1999. בתקופה זו נזרעו זרעים ראשונים של שינוי: התקשורת החלקה להרהר לראשונה על חיוניות רצועת הביטחון, וההיבט האסטרטגי החל לעמוד על סדר היום התקשורתי; 1999-2000. תקופה זו נפתחה בכמה אירועים דרמטיים, לרבות הצהרתו של מועמד העבודה לראשות הממשלה, אהוד ברק, כי אם ינצח בבחירות, יוציא את צה"ל מלבנון בתוך שנה. הכרזה זו פתחה עידן חדש בטיפול התקשורתי בסוגיה. ההיבטים האסטרטגיים עמדו על סדר היום התקשורתי בעוצמה רבה יותר מאשר בתקופות קודמות, וכמו כן החלה התקשורת לתמוך בתפיסת הממסד בדבר שינוי מדיניות ישראל ברצועת הביטחון. ממצאי המחקר הנוכחי מלמדים כי הטיפול התקשורתי בסוגיה הנדונה הושפע מארבעה גורמים: משך זמן הסכסוך; "תחרות" מצד אירועים אחרים; מספר נפגעים; ותמורות בממסד הפוליטי-ביטחוני. דומה כי סיפורה של רצועת הביטחון בדרום לבנון עשוי להיות מקרה מבחן של הטיפול התקשורתי בסכסוכים ממושכים בעצימות נמוכה - אשר בעשורים האחרונים נעשו שיחים בזירה הבינלאומית.

ב. ציפי ישראלי, המכללה האקדמית עמק יזרעאל ואוניברסיטת תל אביב ואלישבע רוסמן, אוניברסיטת בר-אילן, **"מלחם" ל"בן של אמא"? דמותו של החייל הישראלי בראי התקשורת**

דמותו של החייל הישראלי עברה שינוי מקום המדינה ועד ימינו. אחת הזירות שבהן שינוי זה בולט היא הזירה התקשורתית. המחקר שיוצג בוחן כיצד התקשורת הישראלית מסגרה והבנתה את דמותו של החייל הישראלי בשנים 1970-2009. לשם כך נבחרו אירועים ביטחוניים כגון: מלחמת לבנון הראשונה, האינתיפדה הראשונה, שהייתה ישראל ברצועת הביטחון, תאונות מבצעיות ואימונים, אינתיפדת אל-אקצה, מלחמת לבנון השנייה ומבצע "עופרת יצוקה". פריסת האירועים על פני תקופה ארוכה והמגוון הרחב אפשרו לבחון לעומק האם חלו שינויים ואם כן אילו שינויים ומה משמעותם. ממצאי המחקר עולה כי בעוד שבעבר חיילי צה"ל תוארו כלוחמים וכגיבורים, הרי שמשנות ה-90 של המאה העשרים הם ממוסגרים בעיקר כבנים; ילדיהן של אמהות דואגות ולעיתים אף כ"ברווזים במטווח". במלחמת לבנון הראשונה החייל הישראלי מוצג בעיקר כדמות חזקה וגברית וברמה האישית, כאבא ובעל. החל משנות ה-90 של המאה העשרים ניתן לזהות שינוי הדרגתי מדמות הגיבור לדמות הפגיעה יותר של בן. החל מתחילת המאה ה-21, מסגור החייל הישראלי הופך מורכב יותר, כאשר ניתן למצוא דימויים הן כלוחמים וגיבורים והן כילדים וכ"ברווזים במטווח", בהתאם לפרטי המקרה. המחקר מצביע על כך שלא במגמה חד-כיוונית וכי לעיתים דימויים שונים ומנוגדים משמשים בו-זמנית. במסגרת ההרצאה יוצעו הסברים שונים לממצאים אלו. מחקר זה עושה שימוש הן בתחומי התקשורת והן במדע המדינה ומתבסס על ניתוח תוכן איכותני וכמותי של עיתון "הארץ", כעיתון איכותי, ו"ידיעות אחרונות", כעיתון פופולארי.

ג. שלמה צדוק, **גלי צה"ל - רדיו צבאי שיש לו מדינה: דמוקרטיה במבחן**

דפוסי היחסים הנורמטיביים והאמפיריים בין המערכת הצבאית למערכת האזרחית היא שדה מחקר רחב. קשת רחבה של חוקרים מדיסציפלינות שונות תרמו רעיונות, תיאוריות, מסגרת מושגית וכלים לליבון היבטים שונים של הסוגיה. הנטינגטון, לאסוואל, ינוביץ', אנדרסקי ואחרים, לצד בן דור, פרלמוטר, פרי, קימרלינג, ברזילי, יגיל ואחרים מהווים רשימה חלקית של החוקרים הבולטים בתחום. בחינת יחסי "צבא - אזרחים" נעשתה ע"י סיווג המדינה ע"פ הגדרות שונות: "אומה במדים", "מדינת קסרקטין", "עם חמוש", צבא מתבדל" ועוד. הגדרות אלו נגזרות, בין היתר, מאופיין של הגבולות בין שתי המערכות: חדירים, רציפים ואו מקוטעים. אופי הגבולות נידון בהקשר של הפיקוח הסובייקטיבי והאובייקטיבי של המערכת האזרחית על הצבא. הספרות, כאמור, בנושא זה רחבה ותקצר היריעה מלהרחיב בנושא. נדרשתי לרישא זו כדי להצביע על יחידה צבאית ייחודית שמהווה אתגר הן למודלים ולתיאוריות הקיימים והן לדמוקרטיה הישראלית. שם היחידה: גלי צה"ל - התחנה הצבאית הישראלית היא מוטציה ארגונית משונה: היא יחידה צבאית ואזרחית במשולב. לתחנה צבאית כזו אין אח ורע בכל העולם המערבי וכנראה שאף לא במדינות בלתי דמוקרטיות. תוכן שידוריה אינו צבאי אלא פוליטי - חברתי. במהלך שנות קיומה היא הפסיקה להיות תחנה של "קולה של אמא" והפכה להיות "קולה של האליטה". מפקדיה הבכירים (הרמטכ"לים ברק, מופז ומשה לוי, וגם חלק מקציני החינוך הראשיים) ביקשו לסגור אותה אולם נכנעו לדרג האזרחי העובד בתחנה. שידורי התחנה חייבים באישור רשות בשידור (סעיף 48 לחוק) אולם בפועל אין הדבר כך. החוקרים לא נתנו דעתם לאתגר שהתחנה מציבה בפני הדמוקרטיה הישראלית. אם מתוך היסח הדעת ואם משיקולים אחרים. כך או כך ימן הראוי לדון בסוגיה זו כ"קייס" ייחודי במסגרת דיון ביחסי צבא - אזרחים בישראל.

ד. נחמן שי, כנסת ישראל, **דיפלומטיה ציבורית בעת אלימות בעצימות נמוכה: ישראל 2006-2000**

מחקר זה דן בדיפלומטיה הציבורית (הסברה בינלאומית) של ישראל מאז הקמתה ומתמקד במיוחד בחמש השנים של אירועי גאות ושפל, 2000-2005. בתקופה זו ישראל הייתה נתונה למתקפה של טרור פלסטיני קשה. היו אלה שנים של אלימות בעצימות נמוכה, צורת הלחימה השכיחה במציאות העולמית של ראשית המאה ה-21. למעשה עידן המלחמות הגדולות עבר והעולם מתמודד עם תופעה חדשה של מלחמות קטנות או טרור וגרילה, המחייבים גישה מבצעית חדשה. מתברר כי מדינות ובעיקר דמוקרטיות מערביות ליברליות, מתקשות להתמודד עם תופעת האלימות החדשה באותם האמצעים שבהם הן נהגו להגן על עצמן מפני אלימות חיצונית. שינוי פני המלחמה התרחש במקביל למהפך בעולם הדיפלומטיה. תחילה רכשה הדיפלומטיה כלים חדשים וחשפה חלקים ניכרים מפעילותה לעין הציבורית, כך הופיעה הדיפלומטיה הציבורית. אולם בסביבה החדשה של גלובליזציה ומהפכת תקשורת היא דילגה מדרגה והפכה לדיפלומטיה ציבורית חדשה. בעולם דיפלומטי זה משתלבים בצורה רחבה ומעמיקה חידושים טכנולוגיים מסוג האינטרנט ששינו אותו באופן יסודי. בראשית המאה ה-21 נוצר לנגד עינינו מפגש מרתק בין דמותן

החדשה של הדיפלומטיה ושל המלחמה והוא משתקף הן בזירה העולמית והן בזירת המזרח התיכון, שהיא מטבע הדברים עניינו העיקרי בעבודה זו.

• 12:30-14:30: מושב ז'

125. דת וצבא

יו"ר: אשר כהן, אוניברסיטת בר-אילן

משתתפים:

א. סטיארט כהן, אוניברסיטת בר-אילן, בין 'מלחמת מצווה' ו'מצוות מלחמה': מגמות ביחס לשימוש בכוח צבאי בהלכה העכשווית

לאחר כישלון מרד בר-כוכב במאה השנייה לספירה אימצו סוכני התרבות היהודית גישה לא-מלחמתית מובהקת שהתבטאה, בין היתר, בהיעדרות כמעט מוחלטת בספרות הרבנית של כל דיון בכללי השימוש בכוח צבאי. אפילו סיפורי המלחמה הנמצאים בתנ"ך עברו תהליך של פרשנות ששינה את משמעותם מן היסוד. לעומת זאת, מאז הקמת צה"ל הושקעו מאמצים אינטלקטואליים רבים בקרב מעצבי המחשבה וההלכה היהודית האורתודוקסית בניסיון למלא את החלל שנוצר ולייצר קורפוס של 'הלכות צבא ומלחמה' הולם את מצבה העכשווי של מדינת ישראל. מטרת ההרצאה היא לסקור ספרות רבנית זאת, תוך כדי עמידה על מגוון מסגרות הניתוח המוצעות ומשמעותם.

ב. אשר כהן, אוניברסיטת בר-אילן, אתגרים, סיכויים וסיכונים דפוסי ההתמודדות בין שתי מערכות תובעניות: גיוס חרדים לצה"ל

תיאוריית המערכות התובעניות, מערכות התובעות מהפרט המשתייך אליהן את מלא הזמן, המשאבים ותשומת הלב, יושמה בתחום יחסי דת וצבא על ידי סטיארט כהן ובהרחבה על ידי אלישבע רוסמן כשעיקר הדיון התמקד בציונות הדתית. בהתייחס לאפשרות המעשית שמערכות תובעניות שונות זו מזו ברמה ובהיקף של התובענות, גיוס חרדים לצה"ל מציב אתגרים ברורים, במיוחד לאור רמת התובענות הגבוהה המאפיינת את המחנה החרדי בכל הקשור למחויבות דתית וכיוצא באלה. צה"ל מקיים היום שני מסלולים עיקריים המשקפים דרכי התמודדות שונות עם המפגש בין שתי המערכות התובעניות: מסלול הנח"ל החרדי שבמרכזו העיקרון של העתקת מערכת תובענית אחת למערכת תובענית אחרת; מסלול שח"ר שבמרכזו גיוס חרדים ליחידות שונות ושילובם במקצועות השונים. שני המסלולים מציבים אתגר רב משמעות לצה"ל בכמה ומעוררים כמה שאלות שבהם תתמקד ההרצאה: האם ועד כמה צריך צה"ל לפתור את בעיית גיוס החרדים שבעיקרה נועדה לפתור בעיה אזרחית של מיצוי שוק העבודה? האם ועד כמה יכול צה"ל לקיים במסגרתו מובלעת צבאית הנענית לתביעות מערכת תובענית חיצונית? כיצד משפיע שירות החרדים במסלול שח"ר על אופי התפקוד היחידתי (גיבוש חברתי, שוויון, התנגשות עם התביעה לשוויון מגדרי וכיוצא באלה)?

ג. אהרן (רוני) קמפינסקי, המכללה האקדמית אשקלון והמכללה האקדמית לחינוך אפרתה, מעמד הדת בצה"ל בהשוואה לסוגיות אחרות ביחסי דת ומדינה

המורכבות שמאפיינת את יחסי דת ומדינה בישראל מוצאת את ביטוייה במספר נושאים מהותיים המלווים את המדינה ואת החברה הישראלית שנים רבות. הבולטים שבהם: סוגיית מיהו יהודי, דמות השבת במדינה, סוגיית החינוך, וכן דחיית השירות הצבאי של תלמידי הישיבות. המכנה המשותף של הנושאים הללו הוא יכוח עקרוני בין דתיים לחילוניים, לצד הסכמות פוליטיות שבסופו של דבר מגמיכות את הלהבות של השסע הדתי-חילוני. בהרצאה אני מבקש לבחון את אחת הסוגיות ביחסי דת ומדינה: הסדרת הדת בצה"ל, תוך השוואה בינה לבין הסוגיות האחרות. טענתי היא כי בניגוד לסוגיות השונות, ניתן לזהות הסכמה בין הצד הדתי לצד החילוני במעגל הבסיסי של מעמד הדת בצבא, הנוגע למתן שירותי דת בסיסיים לכלל החיילים; ואילו בנוגע למעגל החיצוני, דהיינו חינוכם של החיילים, המציאות שונה בתכלית: הדבר נתון למחלוקות כבר מראשית המדינה, והן ממשיכות גם בתקופתנו-אם כי לא במישור החוקתי, אלא במישור הציבורי. את ההסכמה אודות המעגל הפנימי ניתן להסביר ברצונו של בן-גוריון לשוות לצה"ל מעמד של "צבא העם", כנובע מהמציאות הביטחונית בה מצויה ישראל. המחלוקות בנוגע למעגל החיצוני דעכו במסגרת הסטטוס-קוו עם המפלגות הדתיות, ואולם בתקופה הנוכחית הן לובשות לבוש חדש, בעיקר מאז הקמת 'הענף לערכי תורה ללחימה' שהוקם לפני כעשור ברבנות הצבאית. הויכוח אודות תפקידיה של הרבנות הצבאית מהווה כיום את אחד הגילויים הבולטים בשסע הדתי-חילוני.

ד. ענת רוט, אוניברסיטת בר-אילן, הציגות הדתית בין קדושת הממלכתיות וסירוב פקודה

מאז המאבק בהתנתקות מתחולל בחוגי הציגות הדתית ויכוח נוקב בשאלה האם מותר או אסור לסרב פקודה לפינוי יישובים. שתי השאלות המרכזיות בויכוח הן האם מדובר בשאלה הלכתית או לא, ואם כן - מהי עמדת ההלכה בנושא. שאלה נוספת היא האם מותר להניף את סירוב הפקודה כ"דגל" ולהשתמש בו כאמצעי במאבק. שאלה זו עמדה במרכז הויכוח שהתנהל לפני כשנתיים על-רקע הנפת השלטים על-ידי חיילי חטיבת כפיר במהלך השבעה בכותל. עוצמת הויכוח נובעת מכך שאין מדובר כאן בשאלה טקטית, אלא בסוגיה תיאולוגית-אסטרטגית מן המעלה הראשונה: ההכרעה בשאלות אלה מחייבת להכריע ולבחור בין ערכים מתנגשים, שלכל אחד מהם יש משמעות דתית מקודשת בתפיסת העולם של הזרם התורני - שלמות הארץ מחד, ושלמות העם והמדינה מאידך. לאור זאת, בדיון זה באים לידי ביטוי בצורה חדה ההבדלים התיאולוגיים בין הזרמים השונים של הציגות הדתית התורנית. בהרצאה זו אעסוק בויכוח שהתנהל סביב סוגית סירוב הפקודה בימי המאבק בהתנתקות, ובאמצעותו ננסה להבין האם וכיצד הכריעה הציגות הדתית בהתנגשות הערכית שניצבה לפניו, כיצד נימקו הצדדים השונים בויכוח את עמדותיהם השונות, והאם ההכרעות שהתקבלו בימי ההתנתקות צפויות לחזור על-עצמן גם בעתיד.

126. היבטים שונים של החוסן החברתי בישראל (ב')

יו"ר: קובי פלג, מכון גרטנר

במהותו יעסוק המושב במרכיבי התפיסה הרואה בחברה ישות המסוגלת לבנות עצמה כבעלת יכולות להתמודדות מוצלחת עם אתגרים קשים, כולל אתגרים ביטחוניים חריפים בדמות הטרור המתמשך. תפיסה כזו רואה בחברה מרכיב אקטיבי המשלים את יכולות ההתגוננות של הצבא וזרועות הביטחון במקומות שבהן צה"ל אינו יכול (ואינו מוכן להשקיע די) להעניק פתרונות מערכתיים להגנה על האוכלוסייה האזרחית. בישראל פותח תחום החוסן החברתי כמענה אסטרטגי מעשי יותר מאשר בכול מקום אחר בעולם. מבחינה זו ישראל משמשת מעבדה חיה ומאתגרת בזירה העולמית של ניהול סיכונים ואסונות המוניים. עם זאת, התהליך של מימוש התפיסה הלכה למעשה נמצא עדין בעיצומו ולא הבשיל לכדי מענה מוכר ורווח, לפחות לא בצורה מספקת. המאבק על יישום תפיסת החוסן החברתי נמשך, תוך כדי הפעלת לחצים של החברה האזרחית מול גורמי הביטחון.

משתתפים:

א. ראובן גל, מכון כנרת ע"ש דן שומרון, המכללה האקדמית כנרת, **החוסן החברתי בישראל בתקופת האינתיפאדה השנייה**

מושג החוסן בעברית נשען על המונח הלוועזי Resilience, שברמת הפרט משמש בדרך כלל כביטוי ליכולת העמידות של הפרט במצבי לחץ קיצוניים. מושגים חלופיים, או קרובים, נוספים (בעברית) הם עוצמה, נחישות, לכידות או התמודדות. חוסן לאומי מתייחס ליכולת עמידות כזו ברמת המדינה, או החברה, כולה. בתוספת חלופית (או נלווית) של המושג 'חוסן חברתי' באה לידי דגש העובדה שאין מדובר בעוצמה הצבאית של המדינה, גם לא בעוצמתה הכלכלית או ביציבותה הפוליטית ומעמדה הבין-לאומי. משתנים אלו, אף כי יכולים להשפיע על רמת החוסן הלאומי-חברתי, אינם נכללים בד"כ בהגדרה הצרה יותר של חוסן לאומי-חברתי. ההגדרה המקובלת לחוסן לאומי-חברתי היא: יכולתה של חברה להכין עצמה למצב חרום לאומי קיצוני, להכיל את עוצמתו, להתנהל באפקטיביות במהלכו, להגיב להשלכותיו בהתייחס לחומרתן והיקפן - ולהסתגל מחדש (to bounce back) במהירות לתפקוד מואץ. לא ייפלא, אפוא, שסוגיית החוסן הלאומי-חברתי הינה בעלת חשיבות רבה הן לצורך הערכת יכולת העמידה של האוכלוסייה האזרחית והן כדי לשמש בסיס ליכולת קבלת החלטות בדרג המדיני.

בהתאם להגדרה זו נעשים נסיונות שונים בעולם להעריך ולנבא את רמות החוסן הלאומי-חברתי של מדינות שונות. במקביל, מיושמת הגדרה זו, ומאמצי המדידה הנלווים אליה, גם לרמת הקהילה בין אם מדובר בעיר, מקום יישוב, או מגזר מסוים בתוך המדינה. בכל הקשור למישור הקהילתי, נעשו ניסיונות, גם בארץ, למדוד חוסן קהילתי, בעיקר בקרב קבוצות הומוגניות יחסית, כמו ביישובי קווי העימות בגבול הלבנון בשנות ה-90 של המאה הקודמת ובמספר יישובים ביהודה ושומרון בתקופת האינתיפאדה הראשונה. ברמה הלאומית הצטמצמו נסיונות אל בעיקר להערכות היכולת הכלכלית והצבאית של המדינה, מחד, ולהסתמכות על עמדות הציבור כפי שבאו לידי ביטוי בסקרים שונים. רק בתקופת האינתיפאדה השנייה נעשה ניסיון ממשי להעריך את רמת החוסן הלאומי-חברתי ברמת החברה בישראל

כולה, ובהסתמך לא על סקרי עמדות בלבד. הערכה זו נעשתה על בסיס פרמטרים מגוונים של התנהלות הציבור במהלך שלוש שנות האינתיפאדה, תוך השוואה מחד להתנהגות מקבילה בשגרה, ומאידך - תוך התייחסות יום-יומית לפיגועי האינתיפאדה במהלך אותם שנים. פרמטרים אלו כללו שני סוגים עיקריים: מדדים התנהגותיים (פניות ל"קוים חמים", יציאות לבילויים ולמרכזי קניות, שינויים בשכיחות מקרי פשע ואליומות, שינויים בתחלואה, יציאות לחו"ל וכו'). עמדות ותחושות באמצעות סקרי עמדות (תחושת ביטחון, חששות, רצון לעזוב/להישאר בארץ, אמון במנהיגות וכו'). בהרצאה יוצגו נתונים מפורטים ולצידם משמעויות, השלכות ומגבלות.

ב. יהודה שחם ומולי להד, משאבים - לפיתוח משאבי התמודדות, המכללה האקדמית תל-חי, **עשרים שנות חוסן קהילתי - תמונת מצב ולקחים**

מרכז משאבים עוסק בנושא חוסן והתמודדות מזה שלושה עשורים. בעשורים אלו חלה התפתחות משמעותית בתפיסת המושג חוסן וביישומיו בפועל.

בראשית הדרך, מוקד ההתעניינות היה בפרט ובבני המשפחה שנפגעו באסון. בהמשך, הושם הדגש על סיוע דרך מערכת החינוך ביישובים שנפגעו. החל ב-1991, בעקבות מלחמת המפרץ, הופנה המבט לרשות המקומית כגוף מתמודד ומסייע. משאבים כבר פעלה אז כ-10 שנים, במחוז הצפון בכלל ובקרית שמונה בפרט ברמת הרשות וברמת מל"ח.

ברמה ממשלתית ולאומית, הייתה זו הטראומה של מלחמת לבנון השנייה שהעלתה את רמת המודעות והנכונות לבחון מודלים שונים של חוסן קהילתי ויישומיו.

מודל מרכזי החוסן שמשרד הרווחה פיתח בהשראת העבודה של משאבים, התבסס על הניסיון הרב שנצבר בסיוע לקהילות בגוש קטיף וביהודה ושומרון במהלך האינתיפאדות. הוחלט על הקמה של חמישה מרכזים בדרום הארץ וארבעה בצפון בשיתוף בין משרדי ממשלה, הקואליציה הישראלית לטראומה ובליווי קונספטואלי ויישומי של משאבים. ההרצאה תיסוב על לקחים מההליך שהביא את ממשלת ישראל פקע"ר ור"חל לאמץ את תפיסת החוסן הקהילתי. נציג ממצאים ממחקרים שערכנו משנות השמונים ועד אחרי מלחמת לבנון השנייה. נתייחס לתרומת מרכזי החוסן בעת מבצע עופרת יצוקה ונסביר מה לדעתנו מרכיבי החוסן ומה יש לעשות כדי להתאים מודל שפותח במקורו בשנות ה-80 של המאה הקודמת לצרכים, לאיומים ולאתגרים של המאה ה-21. נדגיש את חשיבות השותפות בין הממשלה, השלטון המקומי, התקשורת המקומית והארצית והמגזר השלישי - מקצועי והתנדבותי. נעזר בפרספקטיבה מאסונות רחבי היקף ברחבי תבל בהם נתן צוות משאבים יעוץ החל ב-1984 בצפון אירלנד ועד 2011 ביפן.

ג. מאיר אלרן, המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), **החוסן כאסטרטגיה מובילה בהתמודדות עם טרור מתמשך**

127. פסיכולוגיה פוליטית של "מקום": השומרון, צה"ל ומדיניות הביטחון

יו"ר: מרים ביליג, המרכז האוניברסיטאי אריאל ומו"פ אזורי שומרון ובקעת הירדן

משתתפים:

א. אמיר משיח, מכללת אורות אלקנה והמרכז האוניברסיטאי אריאל, **מתורת "הרב" לתורת המלך**

ספרות חז"ל נערכה ונכתבה בתקופה בה עם ישראל היה בגלות. לעובדה זו הייתה השפעה על האתוס היהודי-גלותי שביכר באופן ברור את האתוס הדפנסיבי, על זה האופנסיבי. היהודי הינו פרט חסר מדינה או ארץ משלו, ועל כן כל סוגיות הצבא בהלכה, נדחקו מהדין ההלכתי. מתוך מציאות קשה זו אותה חווה עם ישראל בגלות אלפיים, היהודי אינו יכול להגן על עצמו באופן פיזי, וכוחו הפך להיות בפיו, ובפיו בלבד, ולא בידיו. מתוך כך, אנו עדים לעובדה כי היהדות ביכרה את הפסיכיות בענייני צבא וביטחון, ואף בלמה כל ניסיון להציג אלטרנטיבה אחרת. לא ברור אם היה הדבר כחלק אינטרניזי מהיהדות או שמא התמודדות עם חיים תחת שלטון זר בגלות.

מאמר זה מבקש לבחון את השינוי הקונצפטואלי בתודעה הדתית בעת החדשה, בתקופה שלאחר קום המדינה. אבחן שינוי תפיסתי זה כפי שבא לידי ביטוי בפסיקת ההלכה ובשיח ההלכתי המשקף הלך רוח מחשבתי או פוליטי-חברתי. מאז קום המדינה וביותר, לאחר מלחמת 'ששת הימים' הלך והתפתח טיפוס אחר של יהודי, לא עוד יהודי המשפיל מבט מפני הגוי הבא מולו, אלא יהודי המיישר מבט חד אל עבר הבאות ויודע גם להגן על עצמו, תוך שהוא מניף את נשקו בעת הצורך. ההרצאה תתמקד בסוג של ספרות הלכתית מן השנים האחרונות, אשר התפתחה בקרב רבנים המזוהים עם הימין הקיצוני, והמתגוררים בשטחי יהודה ושומרון, המעצימה את האתוס האופנסיבי, באופן מיליטנטי

ואגרסיבי, עד לגילויי גזענות ואלימות, כמו בספר תורת המלך, או במאמרו של הרב עידו אלבה: "הלכות בירור הריגת גוי". סוג של כתיבה הלכתית-דתית אשר לא הייתה קיימת ביצירה הספרותית-הלכתית בגלות ישראל בנכר.

ב. אסף ליבוביץ, האוניברסיטה העברית והמרכז האוניברסיטאי אריאל, "מסגור אזור" - תהליך מדיני ונסיון טריטוריאלי מיהודה ושומרון כצורך קיומי: השיח הליבראלי בישראל ורשתות הביטחון והתמודדות עם תפיסת איום קיומי

מסגור אזורי הנה הדרך בה קבוצות שונות תופסות אזור גיאוגרפי ומבנות את ההתייחסות אליו במסגרת שיח רטורי המקודם על ידן. שיח המוביל לתפיסת האזור במסגרת חבילת פרשנות ייחודית. חבילות שכאלה מתחרות במרחב הציבורי, שכן קבוצות שונות ממסגרות אזור באופן שונה, מה שמוביל לשלל נרטיבים, אסוציאציות ודרכי פעולה והבניית עמדות ביחס לאזור זה. מאמר זה עוסק במסגור האזור "יהודה ושומרון" על ידי רשתות ביטחון. הטענה המרכזית היא כי בקרב קבוצות האליטה הישראלית, אלה האמונות על השיח הנאו-ליבראלי, מותנית ההסכמה לקחת חלק במאמץ הצבאי בכך שהמסגור הלאומי של יחידה טריטוריאליה זו יגדירה כנטל קיומי על מדינת ישראל. מה שמוביל לכך כי ממשלים, מן השמאל ומן הימין, המעוניינים לרכוש סביבה "ידידותית" בקרב קבוצות אלה ביחס למדיניות הביטחון, הפעלת אמצעי האלימות ואף עצם ההתגייסות וההיענות להוראות הצבא (הימנעות מסרבנות) מחויבים לקדם תפיסות הדוחות הפעלת כוח והעדפת נסיגות, בין אם במסגרת משאים ומתנים ובין אם באופן חד צדדי. הדבר נעשה באמצעות רשתות ביטחון הצובעות עמדות יוניות אלה ב- "ביטחוניזציה" ומקנות להן לגיטימציה. המאמר מלמד כי עמדות ביחס לאזור, במקרה זה יהודה ושומרון, מעוצבות בשל צרכים פנים-צבאיים ובכל מקרה פנים חברתיים ולא רק משיקולים אסטרטגים-אידיאולוגיים טהורים.

ג. איתן אורקיבי, אוניברסיטת תל אביב והמו"פ שומרון ובקעת הירדן ההתנתקות, שיח המחאה והיחס לצבא: הרטוריקה של הקריאה לסרבנות

הרצאה זו בוחנת את הרטוריקה של הקריאה לסרבנות פקודה ואי-ציות בתנועת ההתנגדות לתכנית התנתקות מרצועת עזה וצפון השומרון. חלקה הראשון של ההרצאה מתמקד בניתוח פונקציונאלי של הקריאה לסרבנות במסגרת המאבק, ובהשתלבותה במערך האסטרטגי של פעילות המחאה. בהמשך, מתמקדת ההרצאה בניתוח הרמנויטי של הקריאה לסרבנות, על אופני ניסוחי השונים בהצהרות סמי-רשמיות (כגון עצומות) ובחומרי הסברה שונים (כגון סלוגנים ומנשרים). הניתוח הרטורי מצביע על תפקידה הייחודי של הקריאה לסרבנות כ"שיח מתריס": שיח המבקש לערער על זיהויים השכיח של השטחים המיועדים לפינוי עם הצבאיות, המיליטריזם והלוחמה, והשואף למסגרם מחדש במושגים הקשורים לביתיות, משפחתיות ויצרנות.

ד. אודי לבל, המרכז האוניברסיטאי אריאל; מו"פ אזורי השומרון ובקעת הירדן ושושנה לוביש-עומר, המרכז האוניברסיטאי אריאל, **השומרון כמרחב עיצוב תודעה ביטחונית: על עיצובן של תרבויות אסטרטגיות מתחרות לפוסט - מודרניזם.**

ההרצאה עומדת על היות "השומרון" מרחב המכשיר עתודת פיקוד בעלת מאפיינים ערכיים הומוגניים בכל הקשור לדוקטרינת הלחימה, כאלה המהווים אופוזיציה לצבא הפוסט-מודרני. מאז ראשית שנות התשעים, אז נחשפה ישראל למצב הפוסט-מודרני, לתהליכי גלובליזציה, נאו-ליבראליזציה ופוסט-לאומיות, החלה מתקיים פער הולך וגדל בין הצבא לבין קבוצות העלית של החברה הישראלית. על מנת להתייחד עם קבוצה זו, שיותר ויותר מבניה הדירו רגליהם מן הזירה הצבאית, החלו מעצבי המדיניות לשוות לצבא אופי פוסט-מודרני, כזה האמון על הימנעות מנפגעים, מזעור נוכחות הכוחות בשדה המערכה, מזעור ההידרשות ללוחמה קרקעית, הפנמת ערכי לחימה ברוח הדין הבינלאומי כמו גם באופן קשוב לתנועות חברתיות, לתקשורת ולחברה האזרחית. מחקרנו מלמד כי בקרב הציונות הדתית, ובעיקר באמצעות שלל מוסדותיה הפזורים בשומרון, עוצבה תודעה אופוזיציונית לתפיסה זו את הצבא וכי דור מפקדי העתיד המשתייכים לזהות זו הנם בחזקת "קהילה ביטחונית" מתחרה העושה להשבת הצבא לערכיו המכוננים ולתפיסת צבאיות שמרנית. הכמיהה "לחזור למה שהיינו" מלמדת כי מדובר בפרקסיס נוסטאלגי של קבוצה העתידה להנהיג מחנה שמרני פנים צבאי המעוניין להשיב לשפה הצבאית את מושגי ההכרעה וההקרבה ובמסגרת זו "לשחרר" את הלוחמים מכבלי "המצב הפוסט-מודרניים" שהסוכנים המקדמים אותם נתפסים כמי שלא מאפשרים לצבא למלא את ייעודו.

128. יחסי דרג מדיני, דרג ביטחוני והשפעת מומחים

יו"ר: קובי מיכאל, המשרד לעניינים אסטרטגיים ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב

משתתפים:

א. קובי מיכאל, אוניברסיטת בן-גוריון, **השפעות מאפייני הסביבה הגיאוגרפית של ישראל על יחסי הדרגים ותהליכי קבלת החלטות של הדרג המדיני.**

מורכבות הסביבה הגיאוגרפית ומאפייני העימות המתמשך עם הפלסטינים, יוצרים תחושת איום ביטחוני מתמיד בקרב ההנהגה הישראלית ומציבים את המחשבה הצבאית מעל למחשבה המדינית. מאפייני הייחודיים של המחשבה הצבאית מובילים למסגור ייחודי של מאפייני האיומים וממסגור זה נגזרים גם דפוסי התגובה והפעולה. המסגור הזה של מאפייני האיום הופך לנדבך מרכזי בתשתית הפסיכולוגית הקיבוצית ומנציח את המשגת הקונפליקט כבלתי-נשלט ומתמשך (Michael, 2009). הניסיון ההיסטורי מראה כי בתנאי הסביבה בה ישראל פועלת, ההנהגה הישראלית מתקשה לעדכן את הזרדיגמה האסטרטגית שלה. שכן, שינוי הפרדיגמה מחייב התנתקות מן המחשבה הצבאית אשר מעצימה את תחושת האיום ומובילה להעדפת הכוח הצבאי כאמצעי לפתרון בעיות מדיניות. הפרדיגמה האסטרטגית היא אפוא ביטחונית-צבאית במהותה, אך אין זה אומר בהכרח שהדרג המדיני אינו מאמץ אותה ברצון. יתרה מכך: היו מקרים בהם הדרג הצבאי הצביע על מגבלות הזרדיגמה, והדרג המדיני המשיך לדבוק בה למרות הכול, למרות שאין זה בהכרח משקף את הלך החשיבה של הצבא עצמו בכל המקרים. ישראל מתקיימת במציאות מורכבת, בין היתר משום שתודעת האיום ותחושת חוסר הביטחון מעצימות את תודעת המתח הביטחוני ויוצרות מציאות של "לא שלום ולא מלחמה". בתנאים כאלה מורכבותה של האסטרטגיה הופכת לאתגר של ממש המחייב מיומנות אסטרטגית מפותחת ומשוכללת במיוחד. בתנאי שעטנז אלו נדרשת לוליינות אסטרטגית המאפשרת סינרגיות פרדוקסאליות סבוכות של הפכים וניגודים. תנאים אלו מקשים על מקשים על שיווקה של אסטרטגיה מורכבת והסברתה הן לשותפים קואליציוניים והן לציבור הרחב. מורכבותה של האסטרטגיה ועובדת קיומו של ההיגיון הפרדוקסאלי, מחייבים ליצור איזונים המושגתים על ניגודיות משלימה - אסטרטגיה צבאית כוחנית המאוזנת ע"י אסטרטגיה מדינית-דיפלומטית רכה ולהיפך.

פיתוח מיומנויות להתמודדות עם מורכבות אסטרטגית בתנאים מבניים ותודעתיים כמו אלה שתוארו, מחייבת שכלול משמעותי של תהליכי הלמידה, באופן שיאפשר לדרג המדיני לגבש תפיסת-ביטחון רלוונטית, קוהרנטית ואפקטיבית, שתאפשר פיתוח תהליכי-עבודה וגיבוש לגיטימציה פוליטית וציבורית למהלכים מורכבים ופורצי-דרך. הפער שבין הלגיטימציה הציבורית והפוליטית להפעלת כוח לבין העדר לגיטימציה לקורבן הגוף והרכוש, להלן פער הלגיטימציות (לוי, 2007), מכביד עוד יותר על יכולתה של המנהיגות הישראלית לפעול באופן התואם את עקרונות המורכבות האסטרטגית. פער זה גם מקשה על חופש הפעולה של המנהיגות להפעיל עוצמות צבאיות במקום בו הן נדרשות, או לחלופין לנקוט מהלכים מדיניים במציאות של עימות אלים פעיל. בנוסף לקושי זה, הדמוקרטיזציה של המלחמה מביאה לכך שהמנהיגות בישראל אינה יכולה שלא להתחשב בדעת הקהל ובכוחה של התקשורת, והיא נאלצת לפעול במהירות, בטרם תוכל התקשורת להשפיע על דעת הקהל ועל המהלכים המתוכננים. אלא שדווקא בתנאים כאלה דרושים לדרג המדיני תהליכי-למידה מורכבים המחייבים מיומנויות אסטרטגיות ועבודת-מטה שאינן קיימות בישראל. בהיעדרם של כלים אלה שואב אליו הריק שנוצר את אופן החשיבה הצבאי, ומאותו רגע מתחיל הדרג הצבאי להשפיע על תהליכי קבלת החלטות ועל עיצוב המדיניות, וזאת בזכות יתרונותיו המבניים והמסורתיים ולא בהכרח מרצונו החופשי. כשהדרג המדיני אינו משכיל לממש תהליכי-למידה מורכבים בעילות ובמהירות יחסית, הוא מאבד את כושר התמרון והגמישות. במצב כזה הוא מתקשה לעצב מדיניות חדשה ורלוונטית והוא נאלץ לפעול בהשפעת מערכת לחצים ציבורית ותקשורתית ובמציאות בעייתית של פער לגיטימציות מצד הציבור (הרחבה בסוגיה זו ראו: מיכאל, Michael, 2007b; Michael, 2009b; 2008).

גם במקרים בהם ההנהגה הלאומית עברה תהליך-למידה שהוביל לשינוי עמדות וסדרי עדיפויות, חייבים שינויים אלה לעבור את מבחן הלגיטימציה הפוליטית והציבורית, מכיוון שמנהיגי מדינות דמוקרטיות - ובעיקר מדינת-ישראל - חייבים להשיג הסכמה פוליטית (במסגרת הממשלה והקואליציה) וציבורית לביצוע מדיניות, ועל אחת כמה וכמה כשמדובר במדיניות חדשנית ופורצת-דרך (בר-סימן-טוב, 1996). אלא שלפעמים הציבור אינו יכול לתפוס ניגודים פרדוקסאליים וסינרגיות של הפכים וניגודים, שהם מרכיבים אסטרטגיים מרכזיים בסביבת הפעולה המורכבת של ישראל, אך קשים מאוד לשיווק ולהסברה, כי לשם כך גם הציבור אמור לעבור תהליך-למידה, המואר כלמידה חברתית מורכבת (בר-סימן-טוב, 1996). מנהיגים שהבינו את ההיגיון הפרדוקסאלי של האסטרטגיה, נאלצו לפעול

בניגוד לעקרונותיה והגיונה, ונאלצו להיצמד למטרות שנקבעו ברוח ההיגיון הפוליטי הליניארי, המשקף את הלך הרוח הדומיננטי בחברה הישראלית. הבעיה היא שמטרות אלו אינן הולמות בהכרח את ההקשר האסטרטגי ואת האינטרס הלאומי, ויש שהן מנותקות לחלוטין מן ההקשר ומשוללות כל היגיון אסטרטגי. למשל, הגדרת מטרת מבצע "עופרת יצוקה" כשיפור המצב הביטחוני באזור הדרום, היא דוגמה לשימוש בהיגיון פוליטי ליניארי בלא שיהא דבר וחצי דבר בינו לבין ההיגיון האסטרטגי. זוהי דוגמה למצב בו תהליכי-למידה אבחוניים ומורכבים אכן הובילו את המנהיגות לשנות עמדות ולהבין את ההקשר בדרך שונה, אך לא חוללו למידה חברתית מורכבת שתוביל את הציבור לשנות את עמדותיו ותעניק לגיטימציה לפריצת-דרך מדינית.

חוסר ההלימה בין עוצמותיה הצבאיות של ישראל לעוצמותיה המדיניות, מציב את הצורך במנהיגות ייחודית שתהא מסוגלת לפתח מתכון אסטרטגי שיגבר על המכשלה שתוארה לעיל, שהיא לפעמים אבן-נגף בתנאים המורכבים בהם ממשלת-ישראל נדרשת לפעול. המפתח להתמודדות מושכלת עם אי-ההלימה בין העוצמות טמון במנהיגות אסטרטגית שתאפשר יצירת איזונים נכונים בין הממדים האופקיים והאנכיים של האסטרטגיה. מנהיגות כזאת תגדיר מטרות עקביות ולא סותרות, תקבע סדרי-עדיפויות ותתאם בין מרכיבי התחומים השונים: צבא, דיפלומטיה, חברה וכלכלה. כאן נדרש שילוב לוליני של פרדוקסים וסתירות; שכן מדיניות צבאית נוקשה מחייבת איזון באמצעות מדיניות-חוץ רכה, וכיו"ב. אלא שלוליינות כזו מעמידה את הדרג המדיני - בישראל בפרט ובמדינות דמוקרטיות בכלל - בפני קושי אדיר: מקבלי החלטות עלולים להיתפס (בטעות) כמי שנוקטים מדיניות לא-קוהרנטית ומלאת סתירות. באופן אירוני משהו, לדיקטטורות קל הרבה יותר לנהל מדיניות כזו, כי דיקטטורים אינם צריכים להסביר את מדיניותם ואינם זקוקים להסכמות (לוטוואק, 2002: 326).

ב. פיקי איש שלום, האוניברסיטה העברית ירושלים, **הרחק מלב המאפליה: שקיפות ומסדור היחסים בין מומחי הביטחון האקדמיים ומגזר הביטחון**

מומחיות ובטחון הנם שתי תופעות הנוצרות-ולו חלקית-על ידי מעשי דיבר. יתרה מכך, לעתים הם דוברים זו את זה לכדי קיום. כיצד, אם כן, ניתן למסדר בביטחה את היחסים בין שתי התופעות הללו, בין מומחי הביטחון האקדמיים ומגזר הביטחון? אני אציע את עקרון השקיפות כעקרון היכול לסייע לנו לחשוב נורמטיבית על סוגיה זו. השקיפות הנה עקרון מכונן של האקדמיה ושל מומחי הביטחון האקדמיים, בעוד חשאיות הנה עקרון מכונן של מגזר הביטחון. אבחנה זו צריכה להנחותנו בבואנו להסדיר את היחסים הראויים בין מומחי הביטחון האקדמיים ובין מגזר הביטחון; יחסים שלא יאופיינו על ידי קואפטציה של המומחים על ידי מגזר הביטחון, ולא יגרמו למומחי הביטחון לשרת מניפולציות כדוגמת ביטחוניזציה. על מנת שהיחסים לא יאופיינו על ידי תופעות אלה, ראוי כי מומחי הביטחון האקדמיים ימנעו מיחסים הדוקים מדי עם מגזר הביטחון. כתחליף ליחסים אלה (שהנם די שכיחים), ראוי למומחי הביטחון להיות פעילים בזירה הציבורית ולנסות ולהעשיר את השיח האזרחי בנושאי הביטחון.

ג. דב תמרי, המכללה האקדמית בית ברל, **הידע הצבאי והשפעתו על הממשלות**

הצבא הוא הישות היחידה בישראל העוסקת דרך קבע בפיתוח ידע אודות מלחמות אפשריות וסכסוכים אלימים. ממשלות לא מתפתח ידע, שעניינו סכסוכים ומלחמות. הממשלות תמיד תופתענה. לא בגלל היעדר התרעה מודיעינית, אלא בגלל שהממשלה תהיה חסרת בסיס תבוני, המבוסס על ידע שהוא התנאי ללמידה המבהירה מציאות מתהווה. במצב קבוע מסוג זה, בשעת משבר יהיה תמיד פער בין פרוש המציאות כפי שנעשה בצבא לבין פרוש המציאות של המדינאים. התוצאה ההיסטורית וזו הצפויה, היא קבלת חוות הדעת והצעות הצבא ללא פרשנות מדינית הולמת. בישראל, עד היום, עפ"ר צה"ל נעדר חשיבה מדינית מנחה, משום שהממשלות לא הנחו את צה"ל, קונקרטי, למשברים צפויים. התוצאה - מדינת ישראל מצאה עצמה לא אחת במלחמות ומערכות, יזומות או תגובתיות, מבלי שבררה לעצמה למען מה ולאיזו תכלית. השאלה - האם ראוי לברר מחדש את המושג "ידע צבאי", מה יש בו ומה חסר בו, ועד כמה הוא מסוגל לשרת את הממשלות? האם קיימות אפשרויות פרקטיות להיווצרות ידע מלחמתי בממשלות, ואם לא - כיצד אפשר ליצור איזון ידע צבאי-מדיני? המאמר טוען להיעדרות ידע בממשלות בישראל שעניינו ביטחון וצבא. זאת, גם אם בראשן עמדו קצינים בכירים מאד לשעבר. בחינה היסטורית מעלה כי הידע הביטחוני והצבאי סופק לממשלות ע"י צה"ל. נוצר מצב מתמשך בו שני המוסדות הממלכתיים החשובים, הממשלות והמטות הכלליים, נמצאו בחוסר איזון מתמיד בו לא היה משקל מאזן, פוליטי/מדיני, לידע הצבאי הרלוונטי. השאלה - מה היה טיבו של הידע שהתפתח במטות הכלליים? עד כמה הוא הועיל או הזיק לממשלות? האם הוא רלוונטי ואיזה כללים מעצבים אותו? בכך עוסק המאמר.

ד. אלכס איש-שלום, המכללה האקדמית בית ברל, יחסי הגומלין בין הדרג מדיני למערכת הביטחון כפי שבא לידי ביטוי בפיקוח ובביקורת

אינטרס מובהק של כל מדינה הוא הענקת והבטחת ביטחון לאזרחיה, יתר על כן, הביטחון מהווה תנאי הכרחי לקיום המדינה. הארגונים שבידיהם הפקידה המדינה את שמירת והבטחת הביטחון הינם הצבא, ארגוני המודיעים - המוסד לתפקידים מיוחדים ושירות הביטחון הכללי, והמשטרה, על מנת שהארגונים יהיו מסוגלים למלא את תפקידם, הסמיכה המדינה את הארגונים בסמכויות שאין לארגונים אחרים במדינה, כמו סמכות לירות, שימוש בכוח כלפי אנשים מעצרים ועריכת חיפוש בגופם.

שימוש בסמכויות אלה מחייב פיקוח וביקורת על הארגונים כדי שלא ינצלו את סמכויותיהם לרעה או שיפעילו את הסמכויות שלא כהלכה, שכן כל שימוש בסמכות שלא כהלכה עלול לגרום נזק לאנשים ורכוש, כאשר לעיתים עלול הנזק להיות בלתי הפיך. מכאן החשיבות לפיקוח וביקורת של המדינה על הפעילות של גופי הביטחון. הפיקוח והביקורת יכול שיהיו מוסדרים, כמו פיקוח הרשות הפרלמנטרית, הרשות השופטת וביקורת המדינה, או פיקוח חוץ מוסדי, דהיינו השפעת ארגונים וקבוצות, כמו שלום עכשיו, גוש אמונים וכו'. במסגרת המאמר תפורטנה שיטות הפיקוח והביקורת השונות, יעילותן

וחסרונותיהן, והצעות לשיפורן, תוך המחשת הנושאים בדוגמאות - פעילות ועדות הכנסת, פסיקה וביקורת שנערכו.

• נספח א' -

טיוטת תקנון העמותה - אגודת חוקרי צבא-חברה בישראל

ט י ו ט א -

אגודת חוקרי צבא-חברה בישראל (ע"ר מספר...) - תקנון העמותה

מבוא

1. מבוא זה על כל סעיפיו מהווה חלק בלתי נפרד מתקנון זה.

2. שם העמותה:

העמותה תקרא בעברית בשם:

אגודת חוקרי צבא-חברה בישראל

העמותה תקרא באנגלית בשם:

The Association of Civil-Military studies in Israel

3. מטרת העמותה הן:

• קידום, הצגת, וניתוח המחקר הבין-תחומי שמתמקד בנושאים הבאים בישראל:

קשרי צבא-חברה

הממשק בין הדרג האזרחי לצבאי

היחסים שבין הצבא לגופי בטחון אחרים

ההיבטים החברתיים והארגוניים של הצבא.

• העמקת ההבנה ביחסי הגומלין בין הצבא, החברה והמדינה.

• עידוד המחקר מנקודות מבט שונות ומגוונות מבחינה דיסציפלינארית והשוואתית.

• עידוד קשרי המחקר והחלפת מידע עם גורמים רלוונטיים בארץ ובעולם.

• הפצת הידע המחקרי בארץ ובחו"ל בנושאים אלו בפני גורמים באקדמיה, בצבא, במוסדות הביטחון והשלטון ובציבור הרחב.

סימן א': חברות

4. קבלת חברים

(א) מייסדי העמותה הנם חברים בה מיום רישום העמותה בפנקס העמותות.

(ב) אדם החפץ להיות חבר העמותה יגיש לועד בקשה בלשון זו:

"אני (שם, מען, תפקיד והשכלה רלוונטיים, מספר זהות) מבקש להיות חבר בעמותה (שם העמותה). מטרת העמותה ותקנונה ידועים לי ואני מסכים להם. אם אתקבל כחבר העמותה, אני מתחייב לקיים את הוראות התקנון ואת החלטות האסיפה הכללית של העמותה."

(ג) הועד רשאי לדחות בקשה כאמור או להמליץ לאסיפה הכללית על קבלתה.

(ד) דחה הועד בקשה כאמור, רשאי המבקש לערור על הדחייה לפני האסיפה הכללית הקרובה ולא יאוחר מעשרה ימים לפני מועד כינוס האסיפה הכללית.

(ה) ההחלטה בדבר קבלת המבקש כחבר העמותה או אי קבלתו, נתונה בידי האסיפה הכללית, באסיפה הקרובה שלה, לאחר קבלת המלצת הועד.

(ו) החלטה על קבלת חבר כאמור, תתקבל ברוב הקולות הנדרש לשינוי תקנון זה.

5. זכויות וחובות חבר העמותה

(א) חבר העמותה זכאי להשתתף ולהצביע בכל אסיפה כללית ויהיה לו קול אחד בכל הצבעה.

(ב) חבר העמותה זכאי לבחור ולהבחר לועד או לוועדת הביקורת.

(ג) חבר העמותה זכאי להשתתף בפעולות העמותה וליהנות משירותיה.
(ד) חבר העמותה זכאי לעיין בספרי העמותה השמורים במענה הרשום וזאת בתיאום מראש.
(ה) חבר האגודה חייב למלא את התקנון האגודה.
(ו) חבר האגודה יהיה חייב בתשלום דמי חבר שנתיים בסך 100 ש"ח (לסטודנטים - 75 ש"ח). הועד, באישור האסיפה הכללית, רשאי לשנות גובה דמי החבר כאמור.
(ז) חבר האגודה חייב ליידיע את מזכיר האגודה בכתובתו הפעילה - הפיסית או האלקטרונית - לשם משלוח הודעות.
(ח) פקיעת החברות בעמותה אינה פוטרת מסילוק התשלומים שהגיעו לעמותה מן החבר ערב פקיעת חברותו בעד התקופה שעד לפקיעת חברותו.

6. תנאים מקדמיים להגשת מועמדות לחברות בעמותה:

(א) בעל תואר שני / תואר שלישי (דוקטורט), או אישור בדבר התחלת לימודים לקראת תואר שלישי (דוקטורט), בתחום הקשור לחקר צבא וחברה בישראל, או ניסיון מוכח של 6 שנים לפחות במחקר בתחומים כאמור.
(ב) מרכז החיים של המועמד הוא בישראל.
(ג) על אף האמור בסעיפים 6 (1) ו- (2) לעיל, רשאי הועד להמליץ בפני האסיפה הכללית, באופן חריג, על קבלת מועמד כחבר עמותה גם אם אינו עומד בדרישות המפורטות לעיל.

7. פקיעת חברות

(א) חברות בעמותה פוקעת:

- (1) במות החבר, ובחבר שהוא תאגיד - בגמר פירוקו;
- (2) בפרישת חבר מן העמותה;
- (3) בהוצאת חבר מן העמותה.

(ב) האסיפה הכללית רשאית, לפי הצעת הועד, להחליט על הוצאת חבר מן העמותה מכל אחד מן הטעמים הבאים:

- (1) החבר לא שילם לעמותה את המגיע לה ממנו;
- (2) החבר לא קיים את הוראות התקנון או החלטה של האסיפה הכללית;
- (3) החבר פועל בניגוד למטרות העמותה;
- (4) החבר הורשע בשל עבירה שיש עמה קלון;
- (5) החבר גרם נזק בזדון או פעל בזדון בניגוד למטרות העמותה;
- (6) החבר לא נכח בלמעלה מ-3 אסיפות כלליות מן המניין באופן רצוף.

(ג) לא יציע הועד לאסיפה כללית להוציא חבר מן העמותה אלא לאחר שנתן לו הזדמנות נאותה להשמיע טענותיו לפניו, ולא יציע מהטעמים האמורים בסעיפי משנה (2) - (א) עד (ג) אלא לאחר שהתרה בחבר ונתן לו זמן סביר לתיקון המעוות.

7. מתן הודעות לחבר

הזמנה, דרישה, התראה והודעה אחרת של העמותה לחבר יינתנו לו במסמך בכתב שיימסר לו ביד או שישלח ישלח בדואר רגיל אל מענו הרשום בפנקס החברים או אל כתובת הדואר האלקטרוני של החבר המעודכנת בפנקס החברים; לפי בקשת החבר בכתב תשנה העמותה את מענו הרשום בפנקס החברים.

סימן ב': האסיפה הכללית

8. זמן ומקום

תאריך, שעה ומיקום האסיפה הכללית ייקבעו בידי הועד.

9. הזמנה

אסיפה כללית תכונס על פי הודעה שתישלח לכל חבר לפחות עשרה ימים מראש ותציין תאריך, שעה, מיקום וסדר יום לאסיפה.

10. כינוס האסיפה הכללית

(א) האסיפה הכללית תתכנס פעם אחת במהלך שנה קלנדרית לאסיפה מן המניין.
 (ב) יש בסמכותו של הוועד לכנס אסיפה כללית שלא מן המניין לפי סעיף 20(ב) לחוק העמותות.

11. תפקידי האסיפה הכללית

האסיפה הכללית תשמע דינים וחשבונות על פעולות הוועד ועל פעולות ועדת הביקורת, תדון בהם ובדין וחשבון הכספי שהגיש לה הוועד, תחליט על אישורם, תבחר ביושב ראש העמותה, סגן יושב ראש העמותה, מזכיר העמותה, ועד מנהל, ועדת הביקורת, ותתווה פעילות עתידית של העמותה.

12. מניין (קוורום)

(א) אסיפה כללית לא תפתח אם לא נכחו לפחות עשרים אחוזים ממספר חברי העמותה.

(ב) היה מניין כאמור נוכח בפתיחה האסיפה, רשאית היא להמשיך בדיוניה ולקבל החלטות אף אם פחת מספר הנוכחים.

(ג) לא נתכנס המניין האמור תוך שעה מהזמן הנקוב בהזמנה, יראו את האסיפה כנדחית בשבוע ימים, ללא צורך בהזמנה נוספת, לאותה שעה ולאותו מקום. באסיפה נדחית זו נדרש מניין כאמור בס"ק (1), אלא אם יקבע אחרת על הוועד. לעניין סעיף משנה זה, החלטת הוועד תתקבל פה אחד.

(4) לעניין סעיף זה - נוכחות חבר באסיפה הכללית (וזכותו להצביע על עניינים הנידונים באסיפה) - יכולה להתקיים, באישור מראש של יו"ר האסיפה הכללית, על דרך שימוש באמצעי תקשורת ישירה חיה (לרבות ועידת תקשורת חזותית, סקייפ ושיחת ועידה).

13. יושב ראש ומזכיר לאסיפה

אסיפה כללית תבחר, מבין חברי העמותה, יושב ראש ומזכיר לאסיפה.

14. החלטות האסיפה הכללית

(א) החלטות האסיפה הכללית יתקבלו ברוב קולות של המצביעים, זולת אם החוק או תקנון זה דרשו רוב אחר לקבלתן.

(ב) היו הקולות שקולים, רשאי יושב ראש האסיפה הכללית להכריע.

(ג) החלטה לשינוי הוראה מהוראות תקנון זה תתקבל ברוב מיוחד של שבעים אחוזים מכלל חברי האסיפה הכללית של העמותה המשתתפים בהצבעה.

15. פרוטוקול

(א) מזכיר האסיפה הכללית ינהל את פרוטוקול האסיפה.

(ב) פרוטוקול האסיפה הכללית יפורסם על ידי יו"ר האסיפה בתוך 7 ימים ממועד התכנסה.

סימן ג': הוועד

16. מספר החברים

מספר חברי הוועד יקבע בהחלטת האסיפה הכללית ולא יהיה פחות משבעה ולא יותר מאחד עשר.

17. תקופת הכהונה

(א) הוועד יכהן ממועד היבחרו באסיפה כללית ועד שאסיפה כללית אחרת תבחר ועד חדש.

(ב) חבר הוועד היוצא יכול להיבחר לוועד החדש.

(ג) לבקשת יושב ראש האסיפה הכללית, רשאית האסיפה הכללית לבחור מחדש את כל הוועד היוצא.

(ד) תקופת הכהונה של הוועד תהא שלוש שנים. בהחלטת אסיפה כללית ניתן יהיה להאריך משך זמן זה, בכפוף להגבלות ההארכה המופיעות בהוראות הרשם.

(ה) חבר הוועד רשאי להתפטר בכל עת מכהונתו על ידי הודעה בכתב לוועד.

(ו) חבר הוועד יחדל לכהן אם הוכרז פסול דין או פושט רגל.

(ז) החלטה על הוצאת חבר מהוועד דורשת את אישורה של האסיפה הכללית.

18. השלמת הועד

- (1) נתפנה מקומו של חבר הועד, רשאים חברי הועד הנותרים למנות חבר אחר של עמותה לכהן כחבר הועד עד לאסיפה הכללית הקרובה; עד למינוי כזה רשאים הנותרים המשיך לפעול כועד.
- (ב) נבצר מחבר הועד למלא את תפקידיו - רשאים חברי הועד הנותרים למנות חבר אחר של העמותה למלא מקומו עד שישוב למלא תפקידיו.

19. ישיבות הועד

- הועד רשאי להסדיר בעצמו את מועד ישיבותיו, את נוהלי ההזמנה אליהן, את המניין (קוורום) הדרוש בהן ואת דרך ניהולן.

20. החלטות הועד

- (1) החלטות הועד יתקבלו ברוב קולות המצביעים.
- (2) היו הקולים שקולים - יוענק משקל שני קולות להצבעת יושב ראש העמותה.
- (3) החלטת כל חברי הועד פה אחד יכולה שתתקבל גם שלא בישיבת הועד.

21. פרוטוקול

הועד ינהל פרוטוקול מישיבותיו והחלטותיו.

22. זכות היצוג

הועד יסמך שניים או יותר מבין חברי העמותה ו/או עובדיה, שחתימתם יחד, בצירוף חותמת העמותה, תחייב את העמותה.

סימן ד': ועדת הביקורת ומבקר חיצוני

23. מספר החברים

מספר חברי ועדת הביקורת ייקבע בהחלטת האסיפה הכללית ולא יהיה פחות משניים.

24. תקופת הכהונה

- (1) ועדת הביקורת תכהן מהיבחרה באסיפה הכללית ועד שאסיפה כללית אחרת תבחר ועדת ביקורת חדשה. חבר ועדת הביקורת היוצאת, יכול להיבחר לועדת הביקורת החדשה.
- (2) תקופת הכהונה של ועדת הביקורת תהא שלוש שנים.
- (3) חבר ועדת ביקורת רשאי להתפטר בכל עת מכהונתו על ידי הודעה בכתב לועדת הביקורת.
- (4) חבר ועדת הביקורת יחדל לכהן אם הוכרז פסול דין או פושט רגל.

25. השלמת ועדת הביקורת

(1) התפנה מקומו של חבר ועדת הביקורת, רשאים הנותרים או הנותר למנות חבר אחר של העמותה לכהן כחבר ועדת הביקורת עד לאסיפה הכללית הקרובה. עד למינוי כזה, רשאים הנותרים או הנותר, להמשיך לפעול כועדת ביקורת.

(2) נבצר מחבר ועדת הביקורת למלא תפקידיו - רשאים הנותרים או הנותר, למנות חבר העמותה למלא מקומו עד שישוב למלא תפקידיו.

26. ישיבות ועדת הביקורת

ועדת הביקורת רשאית להסדיר בעצמה את מועד ישיבותיה, את ההזמנה להן, את המניין הדרוש בהן ואת דרך ניהולן.

27. החלטות ועדת הביקורת

- (1) החלטות ועדת הביקורת יתקבלו ברוב קולות המצביעים.
- (2) היו הקולות שקולים - לא נתקבלה ההצעה.
- (3) החלטת כל חברי ועדת הביקורת פה אחד יכולה שתתקבל גם שלא בישיבת הועדה.

28. החלטות ועדת הביקורת

ועדת הביקורת תנהל פרוטוקול מישיבותיה והחלטותיה.

29. מינוי מבקר חיצוני

- (1) על אף האמור בסעיף 23, רשאית האסיפה הכללית למנות גוף מבקר בהתאם לקבוע בחוק העמותות.
- (2) על מינוי גוף מבקר כזה יחולו הוראות פרק זה בשינויים המתאימים.

סימן ה': נושאי משרה

30. נושאי המשרה

- (1) נושאי המשרה של העמותה הם: יושב ראש העמותה; סגן יושב ראש העמותה; מזכיר העמותה ויושב ראש האסיפה הכללית.
- (2) האסיפה הכללית רשאית לקבוע נושאי משרה נוספים.

31. יושב ראש העמותה

- (1) האסיפה הכללית תבחר מבין חבריה את יושב ראש העמותה.
- (2) תקופת הכהונה תהא שלוש שנים.
- (3) תקופת כהונתו של יושב ראש העמותה היא מיום היבחרו על ידי האסיפה הכללית ועד היבחרו של יושב ראש חדש על ידי האסיפה הכללית.
- (4) יושב ראש העמותה היוצא רשאי להיבחר מחדש.
- (5) יושב ראש העמותה הוא - (א) יושב ראש הועד; (ב) נציגה הרשמי של העמותה.

31. סגן יושב ראש העמותה

- (1) הוראות סעיף 30 יחולו בשינויים המחויבים על סגן יושב ראש העמותה.
- (2) סגן יושב ראש העמותה הוא חבר בועד המנהל.
- (3) סגן יושב ראש העמותה הוא ממלא מקומו של יושב ראש העמותה, אלא אם יקבע הועד אחרת.

32. מזכיר העמותה

- (1) הוראות סעיף 30 יחולו בשינויים המחויבים על מזכיר העמותה.
- (2) מזכיר העמותה הוא חבר בועד המנהל.
- (3) מזכיר העמותה הוא מזכירה של האסיפה הכללית.

33. יושב ראש האסיפה הכללית

הוראות סעיף 30 יחולו בשינויים המחויבים על יושב ראש האסיפה הכללית.

34. נושאי משרה לא יהיו זכאים לשכר אך יהיו זכאים להחזר הוצאות כפי שיאושר על ידי הועד המנהל או האסיפה הכללית.

35. אין באמור בסימן זה כדי לגרוע מסמכות הועד המנהל להעסיק עובדים מטעם העמותה.

סימן ו': נכסים לאחר פירוק ושונות

36. העברת נכסים עודפים

פורקה העמותה ולאחר שנפרעו חובותיה במלואם נשארו נכסים, יועברו אלה לידי מוסד ציבורי אחר בעלי מטרות דומות, כמשמעותו בסעיף 9(2) לפקודת מס הכנסה ולא יחולקו בין חבריה.

37. נכסי העמותה

נכסי העמותה והכנסותיה משמשים אך ורק למטרותיה וחלוקת רווחים או טובת הנאה בכל צורה שהיא, בין חבריה, אסורה.